

AKADEMIA ROLNICZA W SZCZECINIE

Krystyna Brzozowska

**BANKI
I ICH DZIAŁALNOŚĆ**

SZCZECIN 2001

Czyt. c

12,00

AKADEMIA ROLNICZA W SZCZECINIE

Krystyna Brzozowska

**BANKI
I ICH DZIAŁALNOŚĆ**

Szczecin 2001

REDAKTOR NACZELNY
prof. dr hab. Wiesław F. Skrzypczak

REDAKTOR DZIAŁU
prof. dr hab. Stanisław Krzykowski

C 38845

RECENZENT
prof. dr hab. Andrzej Bernacki

Wydano za zgodą Rektora
Akademii Rolniczej w Szczecinie
MFR 38845
ISBN 83-87327-98-0

Wydawnictwa Akademii Rolniczej w Szczecinie można nabywać
w Ośrodku Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych Polskiej Akademii Nauk
Warszawa, Pałac Kultury i Nauki
w Księgarni Rolniczej „DK”, Szczecin, ul. Wyzwolenia 29
w Dziale Wydawnictw Akademii Rolniczej, 71-466 Szczecin, ul. Doktora Judyma 22

© Copyright by Krystyna Brzozowska
© Copyright by Wydawnictwo Akademii Rolniczej
Szczecin 2001

2001/01511

SPIS TREŚCI

Przedmowa.....	5
1. Podstawy systemu bankowego	7
1.1. Zarys historii banków na świecie i w Polsce	7
1.2. Rozwój polskiego systemu bankowego	10
1.3. Rola banków w systemie finansowym	16
1.4. Rodzaje usług bankowych	20
2. Rola i znaczenie banku centralnego.....	23
2.1. Funkcje banku centralnego.....	23
2.2. Instrumenty polityki pieniężnej banku centralnego	26
2.3. Nadzór bankowy.....	28
3. Organizacja banku komercyjnego	31
3.1. Podstawy prawne działania banku	31
3.2. Uwarunkowania organizacji wewnętrznej banku	33
3.3. Struktura organizacyjna centrali banku.....	34
3.4. Struktura organizacyjna oddziału banku	37
4. Rachunki bankowe.....	41
4.1. Rodzaje rachunków bankowych.....	41
4.2. Zasady otwarcia rachunku bankowego.....	42
4.3. Obsługa rachunków osób prawnych	43
4.4. Obsługa rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych	44
4.5. Obsługa rachunków lokat terminowych	45
4.6. Obsługa rachunków dewizowych	46
5. Operacje gotówkowe	48
5.1. Zasady obrotu gotówkowego	48
5.2. Gospodarowanie gotówką	48
5.3. Organizacja operacji kasowo-skarbcowych	48
5.4. Wpłaty i wypłaty gotówkowe	50
6. Rozliczenia pieniężne	53
6.1. Zasady rozliczeń pieniężnych	53
6.2. Operacje bezgotówkowe krajowe	54
6.3. Rozliczenia zagraniczne nieuwarunkowane	57
6.4. Rozliczenia dewizowe uwarunkowane.....	61
7. Rozliczenia międzybankowe i międzyoddziałowe.....	68
7.1. Sposoby przeprowadzania rozliczeń	68
7.2. Systemy rozliczeń krajowych	70
7.3. Systemy rozliczeń międzynarodowych	72
8. Działalność depozytowa banku	74
8.1. Rola depozytów w działalności bankowej.....	74
8.2. Rodzaje depozytów	77
8.3. Zabezpieczenie depozytów	80
9. Operacje rynku pieniężnego.....	82
9.1. Cele operacji na rynku pieniężnym	82
9.2. Uczestnicy rynku pieniężnego.....	83
9.3. Instrumenty rynku pieniężnego	84

10. Inne usługi	88
10.1. Depozyty rzeczowe	88
10.2. Skrytki sejfowe	88
10.3. <i>Home banking (e-banking)</i>	88
10.4. Inkaso środków pieniężnych	89
10.5. Realizacja zleceń stałych	89
10.6. Telefoniczne uzyskiwanie informacji o stanie konta	90
10.7. Usługi maklerskie	90
10. 8. Doradztwo inwestycyjne	91
10. 9. Produkty parabankowe i niebankowe	91
11. Usługi kredytowe	94
11.1. Pojęcie kredytu	94
11. 2. Rodzaje kredytów	95
11. 3. Cena kredytu	102
12. Ryzyko kredytowe	104
12.1. Istota ryzyka	104
12.2. Źródła powstawania ryzyka kredytowego	105
12.3. Rodzaje ryzyka kredytowego	106
12.4. Strategia banku i polityka kredytowa	108
13. Ocena zdolności kredytowej	111
13.1. Określenie zdolności kredytowej	111
13.2. Analiza ekonomiczna	114
13.3. Analiza finansowa	114
13.4. Wywiadownia gospodarcza	120
14. Zabezpieczenie kredytu	122
14.1. Kryteria wyboru zabezpieczenia	122
14.2. Rodzaje prawnych zabezpieczeń kredytu	124
14.3. Zabezpieczenia osobiste	125
14.4. Zabezpieczenia rzeczowe	129
15. System obserwacji kredytów w czasie ich obsługi	134
15.1. Monitoring kredytowy	134
15.2. Zakres i metody monitoringu	139
15.3. Organizacja monitoringu	140
15.4. Monitoring portfela kredytowego	141
16. Odzyskiwanie wierzytelności banku z tytułu udzielonego kredytu	143
16.1. Windykacja wierzytelności	143
15.2. Restrukturyzacja zadłużenia	144
LITERATURA	146

PRZEDMOWA

Wprowadzenie w życie prawa bankowego w 1989 r. zapoczątkowało w Polsce dynamiczny rozwój sektora bankowego. Nadanie bankowi centralnemu uprawnień do sprawowania nadzoru nad całym systemem bankowym oraz utworzenie sieci niezależnych banków komercyjnych stworzyło naturalne warunki rozwoju nowoczesnej bankowości. Ostatnie dziesięciolecie to okres dynamicznego rozwoju banków i rozpoczęcia procesu integracji gospodarki i banków z Unią Europejską, co wymusza doskonalenie metod i technik przeprowadzania operacji bankowych oraz systematyczne rozszerzanie zakresu oferowanych przez banki usług.

Opracowanie niniejsze obejmuje swoim zakresem problematykę funkcjonowania banków komercyjnych i uwarunkowań ich rozwoju, organizacji banku i jego głównych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii istotnych z punktu widzenia klienta banku. W opracowaniu przedstawiono rolę banku komercyjnego na tle całego systemu bankowego, znaczenie banku centralnego pełniącego główną rolę w całym systemie bankowym oraz wykazano specyfikę działalności banku poprzez charakterystykę świadczonych usług, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień kredytowania. Ranga usług kredytowych jest wyraźnie zaznaczona w układzie i treści opracowania, co wynika ze znaczenia kredytu w warunkach gospodarki rynkowej. Ocena zdolności kredytowej jest podstawą przyznania kredytu, a także podstawą korzystania z factoringu, leasingu, dyskonta weksli.

Dobór tematyki był sprawą trudną z uwagi na złożoność zagadnień dotyczących bankowości. Zagadnienia dotyczące marketingu oraz finansów banku, czyli planowania strategicznego i operacyjnego, budżetowania, controllingu, zarządzania aktywami i pasywami, zarządzania ryzykiem bankowym, analizy wyniku finansowego i oceny sytuacji finansowej banku zostały w opracowaniu pominięte.

Tytuł i układ opracowania nawiązują do zakresu przedmiotu wykładanego w ramach studiów ekonomicznych w Akademii Rolniczej w Szczecinie. W zamyśle Autorki praca jest przeznaczona dla studentów studiów ekonomicznych wszystkich specjalności (dziennych i zaocznych). Doświadczenia nabyte w trakcie prowadzenia zajęć dydaktycznych wpłynęły na podjęcie decyzji o przygotowaniu niniejszego opracowania.

Krystyna Brzozowska

Szczecin, dnia 28 listopada 2000 r.

1. PODSTAWY SYSTEMU BANKOWEGO

1.1. Zarys historii banków na świecie i w Polsce

Nazwa bank pochodzi od włoskiego słowa „banco” oznaczającego 'kontuar, ladę, przy której średniowieczni handlarze zajmowali się wymianą kruszcu i towarów'. Protoplastami bankowości byli złotnicy i handlarze kruszczem. Handlarze zajmowali się przekazywaniem walorów majątkowych od jednego klienta do drugiego. Z biegiem czasu handel taki przekroczył mury jednego miasta - wówczas pojawił się problem zabezpieczenia płatności i przewozu kruszcu. Klienci deponowali u bankierów pieniądze kruszcem, a w zamian otrzymywali weksel wystawiony na bankiera w innym mieście. Był to zaczątek domów handlowych, których ilość wraz z rozwojem gospodarczym szybko się zwiększała. Najstarsze z nich powstały w Genui (*Casa di San Giorgio*), Wenecji (*Banco di Rialto*), Mediolanie (*Banco di San Ambrosio*), Amsterdamie (*Bank Amsterdamski*), Hamburgu (*Bank Hamburski*) i Rotterdamie (*Bank Rotterdamski*)¹. Czynności bankierskie traktowane były jako czynności handlowe i podlegały regułom obowiązującego prawa handlowego. Domy handlowe z czasem przekształciły się w banki, a weksle kupieckie stały się pierwowzorem papierowych banknotów („bank - note”, co oznacza 'notę bankową'). Pojawienie się pieniędzy papierowych doprowadziło do wzrostu znaczenia tzw. banków biletowych. Prowadzoną przez różne banki działalność emisyjną po krótkim okresie swobodnego rozwoju zaczęto regulować, co zapoczątkowało powstawanie banków emisyjnych, a następnie banków centralnych.

Rozwój przemysłu i handlu w XVIII i XIX w. wpłynął na powstanie wielu banków, których funkcje rozszerzyły się o finansowanie nowo powstających manufaktur, wprowadzanie własnego kapitału oraz o uczestniczenie w rozwijającym się rynku kapitałowym.

Wiek XX zmienił oblicze bankowości. W pierwszej połowie XX w. rozwinął się proces upaństwowiania banków emisyjnych. Obecnie, w większości przypadków banki centralne, w których wprowadzono również inne usługi poza emisją pieniądza, stanowią własność państwa.

Po drugiej wojnie światowej nastąpiło ożywienie gospodarcze i wzrost zagranicznych obrotów handlowych, co bezpośrednio wpłynęło na dynamiczny rozwój w bankowości. Banki zaczęły rozwijać sieć oddziałów w innych krajach - poza swoją siedzibą, wprowadzać nowe usługi z ukierunkowaniem na uniwersalizację. Druga połowa wieku charakteryzuje się funkcjonowaniem banków międzynarodowych oraz przyspieszaniem procesu realizacji usług aż do masowego realizowania transakcji w czasie rzeczywistym.

¹ W. Baka, Bankowość centralna. Funkcje-metody-organizacja, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1998, s. 11.

Historia banków w Polsce sięga XV wieku - zaczęła się w Krakowie. W XVIII w. znaczenia nabierają warszawskie domy bankowe. Pierwszą wielką instytucją bankową było Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, założone w 1825 r. w Warszawie, które udzielało długoterminowych kredytów dużym gospodarstwom rolnym. W 1828 r. powstał Bank Polski jako bank emisyjny. W 1867 r. został założony Akcyjny Bank Hipoteczny w siedzibą we Lwowie, a w 1870 r. - Bank Handlowy S.A. w Warszawie. W 1910 r. powstał Polski Bank Przemysłowy. W tym samym czasie nastąpił gwałtowny rozwój banków ludowych, skupionych wokół Banku Związku Spółek Zarobkowych, oraz wiejskich spółdzielni kredytujących, skupionych wokół Centralnej Kasy Spółek Rolniczych. W 1912 r. na obszarze trzech zaborów działało 2886 spółdzielni kredytowych i kas oszczędności, a po odzyskaniu niepodległości w 1925 r. było ich 3274².

Po odzyskaniu niepodległości jednostką monetarną była marka polska emitowana przez Polską Krajową Kasę Pożyczkową. Powstały w 1924 r., w ramach reformy skarbowej Grabskiego, Bank Polski S.A. wprowadził nowy system pieniężny w kraju z nową jednostką monetarną - złotym. W 1919 r. działały także Państwowy Bank Rolny i Poczta Kasa Oszczędności. Od 1921 r. pracę wznowił Bank Handlowy, który zaczął dynamicznie rozwijać sieć swoich oddziałów na terenie kraju, świadczyć uniwersalne usługi bankowe, a także poszerzać kontakty z dużymi bankami zagranicznymi.

W 1924 r. powstał Bank Gospodarstwa Krajowego, którego zadaniem było udzielanie kredytów długoterminowych na budownictwo mieszkaniowe. W 1929 r. rozpoczął działalność Bank Polska Kasa Opieki jako bank świadczący usługi dla polskiej emigracji. W tym celu bank otworzył cztery oddziały zagraniczne w: Paryżu, Nowym Jorku, Buenos Aires i Tel Awiwie. Ważną rolę odgrywały także trzy banki komunalne i zrzeszone z nimi 353 kasy komunalne. Banki te gromadziły wkłady oszczędnościowe ludności, prowadziły obsługę rozliczeniową między kasami, obsługę bankową samorządów terytorialnych (z którymi były powiązane kapitałowo) oraz udzielały kredytów hipotecznych i na cele gospodarcze³.

Na początku 1939 r. w Polsce działało ponad 30 krajowych banków i 4 banki zagraniczne. Działały także domy bankowe, kantory wymiany i ponad 7 tys. spółdzielni kredytowych oraz kas bezprocentowych pożyczek.

W czasie II wojny światowej pod zarządem niemieckim działały tylko niektóre banki. Niemcy powołali Bank Emisyjny w Polsce, który zastąpił banknoty Banku Polskiego tzw. złotymi krakowskimi.

² Z. Krzyżkiewicz, Podręcznik do nauki bankowości, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1995, s. 36.

³ Ibidem, s. 36.

Po wojnie w styczniu 1945 r. powołano Narodowy Bank Polski (NBP). Działalność podjęły także inne banki. Reforma bankowa przeprowadzona w 1948 r. zlikwidowała znaczną część przedwojennych instytucji finansowych. NBP objął kontrolą i kredytowaniem działalność podmiotów gospodarczych uspołecznionych (przedsiębiorstw państwowych), a utworzony w 1949 r. Bank Inwestycyjny zajął się kredytowaniem inwestycji państwowych. W 1949 r. powołano do życia Bank Rolny, którego zadaniem była obsługa rolnictwa uspołecznionego i nadzór nad bankami spółdzielczymi. W 1950 r. powstała Powszechna Kasa Oszczędności do obsługi oszczędności osób indywidualnych. W tym okresie działały także Bank Handlowy S.A. do obsługi operacji uspołecznionego handlu zagranicznego oraz Bank Polska Kasa Opieki S.A., którego rola była taka sama jak przed wojną (bank zajmował się obsługą polskiej emigracji).

Ukształtowany w wyniku reform z lat 1948-1953 system jednostopniowy przetrwał z niewielkimi zmianami do 1989 r. (w 1965 r. zlikwidowano Bank Inwestycyjny, a jego funkcje przejął NBP; w 1975 r. Bank Rolny przekształcono w Bank Gospodarki Żywnościowej, któremu podporządkowano wszystkie banki spółdzielcze).

Przez cały czas trwania systemu jednostopniowego funkcjonowały banki spółdzielcze, hołdujące bogatej tradycji bankowości spółdzielczej przed wojną, które także przechodziły zmienne koleje losu. Rozwój banków spółdzielczych w okresie powojennym można podzielić na cztery etapy⁴:

- I - lata 1945-1949 - odbudowa spółdzielczości bankowej,
- II - lata 1950-1955 - powstanie gminnych kas spółdzielczych,
- III - lata 1956-1974 - działalność spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych,
- IV - lata 1975-1990 - działalność banków spółdzielczych na czele z Bankiem Gospodarki Żywnościowej.

Z dniem 1 lutego 1989 r., poprzez wprowadzenie ustawy Prawo bankowe, zmieniono system bankowy w Polsce, nadając szczególną rolę NBP. NBP stał się bankiem centralnym, został pozbawiony funkcji operacyjnych, w związku z czym system bankowy w Polsce stał się systemem dwustopniowym. Narodowemu Bankowi Polskiemu, jako bankowi centralnemu, przypisano trzy funkcje: banku państwa, banku emisyjnego i banku banków. Prowadzona w ramach NBP działalność operacyjna została podzielona pomiędzy 9 banków komercyjnych, utworzonych na bazie sieci NBP. Były to: Bank Przemysłowo-Handlowy w Krakowie, Bank Śląski w Katowicach, Bank Zachodni we Wrocławiu, Wielkopolski Bank Kredytowy w Poznaniu, Powszechny Bank Gospodarczy w Łodzi, Bank Depozytowo-Kredytowy w Lublinie, Powszechny Bank Kredytowy w Warszawie, Bank Gdański w Gdańsku i Pomorski Bank Kredytowy w Szczecinie.

⁴ T. Wyszomirski, Spółdzielczość oszczędnościowo-pożyczkowa w obsłudze finansowej wsi, SIB, Warszawa 1990, s. 17.

System banków komercyjnych na początku lat dziewięćdziesiątych uzupełniały banki w formie spółek akcyjnych - banki o długoletniej tradycji, czyli Bank Handlowy S.A. w Warszawie i Bank Polska Kasa Opieki oraz nowe banki, takie jak Bank Rozwoju Eksportu powstały w 1990 r. oraz Bank Inicjatyw Gospodarczych powstały w 1991 r.

W formie banków państwowych działały i działają nadal takie banki, jak PKO BP, Bank Gospodarki Żywnościowej (BGŻ), Bank Gospodarstwa Krajowego.

Ustawa Prawo bankowe, która zwiększyła autonomię poszczególnych banków, zapoczątkowała także zmiany w spółdzielczości bankowej. W styczniu 1990 r. Bank Gospodarki Żywnościowej został pozbawiony funkcji centralnego związku spółdzielczego oraz centrali banków spółdzielczych. Od tego czasu banki spółdzielcze są samodzielne pod względem ekonomicznym i prawnym, a stosunki z BGŻ są oparte na umowach o wzajemnej współpracy. Nie wszystkie banki spółdzielcze podpisały umowy z BGŻ. Część z nich zrzeszyła się w nowo powstałe banki w formie spółek akcyjnych. Są to: Gospodarczy Bank Wielkopolski S.A. z siedzibą w Poznaniu, Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni S.A. z siedzibą we Wrocławiu, Bank Unii Gospodarczej S.A. z siedzibą w Warszawie.

1.2. Rozwój polskiego systemu bankowego

Wprowadzenie w życie w 1989 r. prawa bankowego zapoczątkowało w Polsce dynamiczny rozwój sektora bankowego. Na mocy przepisów prawa bankowego nastąpiło oddzielenie funkcji banku centralnego od funkcji banku komercyjnego. Stało się to podstawą utworzenia dwustopniowego systemu bankowego. Nadanie bankowi centralnemu uprawnień do sprawowania nadzoru nad całym systemem bankowym oraz zapewnienie niezależności w zakresie ustanawiania i realizacji polityki pieniężnej kraju, a także utworzenie sieci banków komercyjnych stworzyło naturalne warunki rozwoju systemu bankowego. Przyjęte rozwiązanie jest zgodne z kierunkiem rozwoju banków w Unii Europejskiej, o czym stanowią pierwsze dyrektywy bankowe. W wyniku przeprowadzonej reformy systemu bankowego wielokrotnie zwiększyła się ilość banków komercyjnych o różnych formach własności. Banki systematycznie rozszerzają zakres świadczonych usług i oferowanych produktów bankowych.

W 1991 r. weszła w życie Ustawa o obrocie papierami wartościowymi i funduszach powierniczych. Zgodnie z przepisami tej ustawy rynek finansowy został poszerzony o instytucje rynku kapitałowego, takie jak Giełda Papierów Wartościowych, Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych, Komisja Papierów Wartościowych, co umożliwiło uruchomienie działalności w zakresie rynku kapitałowego. Istotną jakościową zmianą było powstanie instytucji komplementarnych pełniących funkcje inwestora zbiorowego, jakimi są fundusze powiernicze. Pierwszym powołanym w 1991 r. funduszem powierniczym

był Pioneer S.A. Według stanu z 15 października 1998 r. w Polsce funkcjonowało 12 funduszy powierniczych umożliwiających lokowanie w fundusze wysokiego ryzyka, fundusze akcji oraz w fundusze bezpieczne. Działalność klasycznych instytucji rynku kapitałowego jest uzupełniana kilkunastoma funduszami kapitałowymi. Fundusze te, wspomagające podmioty gospodarcze w momencie startu lub restrukturyzacji, mają charakter funduszy zamkniętych, najczęściej z udziałem kapitału zagranicznego i spełniają funkcję *venture capital*⁵ - kapitału wysokiego ryzyka.

W tym samym czasie nastąpiły także zmiany w działalności towarzystw ubezpieczeniowych, bowiem Ustawa o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r. nałożyła obowiązek rozdzielania ubezpieczeń majątkowych i ubezpieczeń na życie oraz umożliwiła przeprowadzanie operacji kapitałowych, przez co towarzystwa ubezpieczeniowe stały się podmiotami komercyjnymi. Podobnie jak w przypadku banków zwiększyła się liczba towarzystw zajmujących się działalnością ubezpieczeniową - z 2 w 1990 r. (Warta i PZU) do 40 w 1996 r.⁶ Polskie towarzystwa ubezpieczeniowe nie dysponują wystarczającymi kapitałami, co znacznie osłabia ich możliwości rozwojowe, kapitałowe i reasekuracyjne.

Jednocześnie dynamicznie rozwijają się firmy leasingowe jako instytucje parafinansowe. Z uwagi na wysoki popyt na usługi leasingowe ilość firm leasingowych zwiększa się sukcesywnie pomimo braku prawnych podstaw dotyczących działalności tych firm w Polsce. W 1996 r. w Polsce działało już ponad 100 firm leasingowych⁷.

W polskim systemie bankowym dominują banki uniwersalne w formie spółek akcyjnych. W 1996 r. udział pięciu największych banków w funduszach podstawowych całego sektora bankowego wynosił 43%, w sumie bilansowej - 48%, zaś w depozytach - 62%⁸. Są to wielkości porównywalne do wielkości w bankach europejskich. Natomiast pod względem posiadanych kapitałów banki polskie są słabe w porównaniu z bankami zachodnimi. W rankingu 1000 największych banków świata pod względem kapitału znajdują się na dalekich pozycjach 3 banki polskie (Bank Handlowy, Bank Pekao S.A., PKO BP). W tym samym rankingu znajduje się ponad 100 banków włoskich i około 100 banków niemieckich. Dlatego w celu wzmocnienia kapitałowego polskich banków przedmiotem zainteresowania władz banków i władz rządowych są procesy prywatyzacyjne i konsolidacyjne.

Większość banków komercyjnych działa pod nadzorem NBP, w tym banki państwowe i z udziałem zagranicznym. Od 1991 do 1996 r. system bankowy przeszedł głęboką transformację. Liczba banków komercyjnych zwiększyła się z 76 do 78, natomiast liczba

⁵ W. Baka, Rola banków w rozwoju systemu finansowego w Polsce, Prawo Bankowe 1998 nr 3, s. 47.

⁶ Ibidem, s. 48.

⁷ Ibidem, s. 48.

⁸ Ibidem, s. 49.

banków spółdzielczych zmalała z 1665 do 1394⁹. Zagęszczenie sieci bankowej nadal jest raczej niewielkie, a transakcje sektora prywatnego są nadal w większości przeprowadzane w gotówce.

W 1995 r. weszła w życie Ustawa o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, która stała się podstawą ustanowienia systemu gwarantowania środków pieniężnych zgromadzonych w bankach przez klientów indywidualnych, podmioty gospodarcze i jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej. Utworzenie Bankowego Funduszu Gwarancyjnego było kolejnym krokiem dostosowywania się do wymogów europejskich.

Przez cały czas wdrażania reformy władze banku centralnego zwracały szczególną uwagę na dostosowanie polskich przepisów do wymogów stawianych przez UE w publikowanych dyrektywach bankowych. Część dyrektyw UE została uwzględniona w prawie bankowym z 1989 r., natomiast inne uwzględniono w nowym prawie bankowym, które weszło w życie w styczniu 1998 r. (por. tab. 1).

Tabela 1. Porównanie norm nadzorczych bankowych

Wyszczególnienie	Regulacje		
	w Unii Europejskiej	w Polsce do 1998 roku	w Polsce od 1998 roku
Licencja bankowa	Obowiązek uzyskania licencji na działalność bankową od władz nadzorczych	Zgoda Prezesa NBP wydana po uzgodnieniu z Ministrem Finansów	Zgoda Komisji Nadzoru Bankowego po uzgodnieniu z Ministrem Finansów Art.21 Prawa bankowego
Minimalny kapitał założycielski banku	W wysokości 5 mln euro	Na podstawie decyzji Zarządu NBP - równowartość 5 mln ECU	Równowartość 5 mln euro Art. 32 Prawa bankowego
Co najmniej 2 osoby przewidziane do objęcia stanowisk kierowniczych	Posiadają wykształcenie i doświadczenie zawodowe niezbędne do kierowania bankiem	Posiadają wykształcenie i doświadczenie zawodowe niezbędne do kierowania bankiem	Posiadają wykształcenie i doświadczenie zawodowe niezbędne do kierowania bankiem. Powołanie 2 członków zarządu następuje za zgodą Komisji Nadzoru Bankowego Art. 22 Prawa bankowego
Limity zaangażowania kapitałowego	Ograniczenie inwestowania przez banki w instytucje niebankowe - maksymalnie 60% kapitału własnego, a w pojedyncze podmioty - maksymalnie 15% funduszy własnych	Ograniczenie posiadania udziałów w innych podmiotach do maksymalnie 25% sumy funduszy własnych, a za zgodą Prezesa NBP - maksymalnie 50% funduszy własnych	Ograniczenie inwestowania przez banki w instytucje niebankowe - maksymalnie 60% kapitału własnego, a w pojedyncze podmioty - maksymalnie 15% funduszy własnych Art. 6 Prawa bankowego
Współczynnik wypłacalności	8%	8% Nowe banki w 1. roku - 15%, w 2. roku - 12% (Zarządzenie Prezesa NBP)	8% Nowe banki w 1. roku - 15%, w 2. roku - 12% Art. 128 Prawa bankowego

⁹ Oceny Komisji Europejskiej z „Agendy 2000”, Biuletyn Bankowy, sierpień 1997, s. 7.

cd. tab. 1

Limity koncentracji kredytów	25% funduszy własnych dla dużych kredytów (wszystkie duże kredyty nie mogą przekraczać funduszy własnych) - 10% funduszy własnych na 1 duży kredyt	15% funduszy własnych dla 1 klienta lub powiązanych ze sobą organizacyjnie lub kapitałowo podmiotów, 10% funduszy własnych dla 1 umowy kredytowej, a za zgodą Prezesa NBP - maksymalnie 50% funduszy własnych	25% funduszy własnych dla jednego podmiotu lub powiązanych ze sobą organizacyjnie lub kapitałowo podmiotów, suma kredytów dla kwoty powyżej 10% funduszy własnych nie może przekraczać 800% tych funduszy Art. 71 Prawa bankowego
Zasady przeciwdziałania procederowi prania brudnych pieniędzy	Konieczność rejestracji wpłat powyżej 15 tys. ECU	Konieczność rejestracji wpłat powyżej 200 mln PLN	Konieczność rejestracji wpłat gotówkowych, których wysokość określi w drodze uchwały Komisja Nadzoru Bankowego Art. 106 Prawa bankowego
Ubezpieczenie depozytów	do 20 tys. ECU przejściowo do 1999 r. - do 15 tys. ECU	Gwarancje Skarbu Państwa, gwarancje NBP	Gwarancje Skarbu Państwa Bankowy Fundusz Gwarancyjny: do 1000 ECU - 100%, do 5000 ECU - 90% Art. 56 Prawa bankowego
Nadzór nad bankami na bazie skonsolidowanej	Obowiązek konsolidacji do 20% udziałów. Dla udziałów większościowych obowiązek pełnej konsolidacji Dla udziałów 20-50% możliwość wyboru między konsolidacją pełną a częściową	Możliwość działania banków powiązanych kapitałowo za zgodą Prezesa NBP	Możliwość działania bankowych grup kapitałowych (bank dominujący musi posiadać co najmniej 51% akcji banku (banków zależnych) - brak limitów kapitałowych Art. 113-114 Prawa bankowego
Kontrola przepływu kapitału	Konieczność uzyskania zgody przy przeniesieniu własności 20, 33, 50% akcji	Obowiązek zawiadomienia NBP przy przepływie 5% kapitału Obowiązek uzyskania zgody Prezesa NBP przy 10, 20, 33, 55, 66, 75% przepływie kapitału	Obowiązek zawiadomienia Komisji Nadzoru Bankowego przy przepływie 5% kapitału. Obowiązek uzyskania zgody Komisji Nadzoru Bankowego przy 10, 20, 33, 55, 66, 75% przepływie kapitału Art. 25 Prawa bankowego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Biuletynu Prawnego 1997 nr 12, s. 22-25.

Założenia Europejskiej Unii Monetarnej opierają się na koncepcji otwartej formuły z opcją na rozwój bankowości uniwersalnej¹⁰. Pojęcie usług bankowych i innych usług finansowych, przyjęte w dokumentach UE, obejmuje¹¹:

- przyjmowanie depozytów i innych funduszy zwrotnych od ludności;
- udzielanie wszelkiego rodzaju pożyczek i kredytów, w tym kredytów konsumpcyjnych i kredytów hipotecznych, factoring oraz finansowanie transakcji handlowych;
- leasing finansowy;
- usługi w zakresie płatności i transferu środków pieniężnych, w tym kart kredytowych, płatniczych, bankomatowych, czeków podróżnych, przekazów bankierskich;
- gwarancje i zobowiązania pozabilansowe;

¹⁰ W. Baka, Rola banków w rozwoju systemu finansowego w Polsce, Prawo Bankowe 1998 nr 3, s. 46.

¹¹ Załącznik XIIc Układu Europejskiego.

- obrót na zlecenie klientów (zarówno na giełdzie, jak i poza giełdą bądź w inny sposób) instrumentami rynku pieniężnego (czekami, weksłami, certyfikatami depozytowymi), walutą obcą, instrumentami pochodnymi, w tym opcjami i futures, zbywalnymi papierami wartościowymi, innymi zbywalnymi instrumentami i aktywami finansowymi, w tym złotem i srebrem w sztabach;
- uczestnictwo w emisji wszelkiego rodzaju papierów wartościowych, w tym prowadzenie, gwarantowanie, plasowanie oraz świadczenie usług z tym związanych;
- usługi pośrednictwa na rynku pieniężnym;
- zarządzanie aktywami finansowymi, takie jak zarządzanie środkami pieniężnymi i portfelem aktywów, wszelkie formy zarządzania inwestycjami zbiorowymi;
- zarządzanie funduszami emerytalnymi oraz usługi w zakresie deponowania i powiernictwa;
- usługi rozrachunkowe i rozliczeniowe;
- pośrednictwo na rynku finansowym i inne pomocnicze usługi finansowe, w tym doradztwo i analiza kredytowa, badania, doradztwo dotyczące inwestycji i analizy portfela aktywów, doradztwo w zakresie nabywania oraz restrukturyzacji i strategii przedsiębiorstw;
- dostarczanie i przekazywanie informacji finansowych oraz przetwarzanie danych finansowych.

Dyrektywy Unii Europejskiej zakładają przeprowadzenie procesu dostosowawczego w dwóch etapach.

Na etap pierwszy składa się uregulowanie pięciu obszarów związanych z funkcjonowaniem systemu bankowego. Są to:

1. Ustanowienie zasad rozpoczynania działalności bankowej i świadczenia usług oraz powołanie odpowiednich władz nadzorczych, czyli m.in. określenie minimalnej wysokości funduszy własnych banku oraz tzw. zasady czworga oczu stanowiącej, że kierownictwo banku powinno być sprawowane przez co najmniej dwie osoby o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych i doskonałej reputacji¹². Minimalny kapitał założycielski banku został określony na poziomie 5 mln ECU.
2. Określenie kapitału (funduszy własnych) banku, który może stanowić podstawę obliczania regulacji ostrożnościowych. Na kapitał banku składają się dwie kategorie funduszy - fundusze własne podstawowe i fundusze własne uzupełniające, które nie mogą przewyższać kapitału pierwszej kategorii. Do funduszy własnych podstawowych zalicza się kapitał akcyjny, ujawnione rezerwy oraz fundusze na pokrycie ogólnego ryzyka bankowego, natomiast do funduszy uzupełniających - rezerwy rewaluacyjne, papiery wartościowe o nieoznaczonym okresie ważności, ukryte rezerwy oraz pożyczki podporządkowane¹³.

¹² Pierwsza dyrektywa bankowa 77/780/EEC z 12 grudnia 1977 r. w sprawie koordynacji ustaw, rozporządzeń i innych przepisów administracyjnych związanych z podejmowaniem i prowadzeniem działalności przez instytucje kredytowe.

¹³ Dyrektywa 89/299/EEC z dnia 17 kwietnia 1989 r. w sprawie funduszy własnych banków.

3. Wprowadzenie norm współczynnika wypłacalności. Minimalna wysokość współczynnika wypłacalności została określona na poziomie 8%. Współczynnik wypłacalności odpowiada relacji funduszy własnych banku do aktywów banku, którym przypisano odpowiednie wagi ryzyka. Wskaźnik ten ma na celu podwyższenie wymogów dotyczących wypłacalności banków oraz utrzymanie stabilności systemu bankowego¹⁴.
4. Utworzenie systemu gwarantowania depozytów w bankach w przypadku niewypłacalności instytucji w celu ochrony deponentów oraz wzmocnienia zaufania do systemu bankowego¹⁵.
5. Podjęcie działań służących przeciwdziałaniu procederowi „prania brudnych pieniędzy”. Działania te nie powinny ograniczać się tylko do sektora bankowego, lecz powinny także dotyczyć sektora ubezpieczeń i rynku papierów wartościowych (dyrektywa horyzontalna)¹⁶.

W etapie drugim założono uregulowanie kolejnych pięciu obszarów związanych z funkcjonowaniem systemu bankowego, takich jak:

1. Warunki licencjonowania banków i prowadzenia działalności bankowej oraz kontroli nad zmianami w składzie akcjonariatu banku, prawidłowym funkcjonowaniem procedur nadzoru państwowego, procedur rachunkowości i mechanizmów kontroli wewnętrznej w bankach¹⁷.
2. Jednolite zasady sporządzania sprawozdań finansowych, a szczególnie zasady wyceny aktywów¹⁸.
3. Normy ostrożnościowe dotyczące adekwatności kapitałowej banków pod kątem innego ryzyka niż ryzyko kredytowe. Przepisy odnoszą się głównie do ryzyka rynkowego, czyli ryzyka pozycji, ryzyka walutowego i ryzyka rozrachunków¹⁹.
4. Normy ostrożnościowe dotyczące limitów koncentracji kredytów i innych wierzytelności. Według zasad przyjętych w UE banki są zobowiązane do ograniczania kredytów udzielanych jednemu klientowi lub grupie powiązanych podmiotów. Pułapy te wy-

¹⁴ Dyrektywa 89/647/EEC z dnia 18 grudnia 1989 r. w sprawie współczynnika wypłacalności instytucji kredytowych.

¹⁵ Dyrektywa 94/19/EEC z dnia 30 maja 1994 r. w sprawie systemów gwarantowania depozytów.

¹⁶ Dyrektywa 91/308/EEC z dnia 10 czerwca 1991 r. w sprawie ochrony systemu finansowego przed wykorzystywaniem go do celów prania pieniędzy.

¹⁷ Druga dyrektywa bankowa 89/646/EEC z dnia 15 grudnia 1989 r. w sprawie koordynacji ustaw, rozporządzeń i innych przepisów administracyjnych związanych z podejmowaniem i prowadzeniem działalności przez instytucje kredytowe.

¹⁸ Dyrektywa 86/635/EEC z dnia 8 grudnia 1986 r. ustalająca zasady sporządzania rocznych sprawozdań finansowych i sprawozdań skonsolidowanych przez banki i inne instytucje finansowe.

¹⁹ Dyrektywa 93/6/EEC z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie adekwatności kapitału firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych.

noszą 25% funduszy własnych banku dla zaangażowania kredytowego u jednego klienta oraz 800% funduszy własnych dla sumy wszystkich „dużych” kredytobiorców, których zaangażowanie przewyższa 10% funduszy własnych banku²⁰.

5. Skonsolidowany nadzór nad bankami i grupami bankowymi.

Oprócz zasad sprawowania nadzoru nad podmiotami objętymi przepisami UE oraz trybu określania władz nadzorczych przepisy obejmują także zasady współpracy między władzami nadzoru krajów członkowskich²¹.

Z tabeli 1 wynika, że wraz z rozwojem polskiego systemu bankowego sukcesywnie następuje dostosowywanie przepisów bankowych do wymogów stawianych przez Unię Europejską. Kolejne kroki w kierunku sprostania standardom europejskim coraz bardziej zbliżają banki polskie do rozwiązań stosowanych przez banki w rozwiniętych krajach zachodnioeuropejskich. Banki polskie nadal znajdują się w fazie dynamicznego rozwoju ilościowego i jakościowego mimo kurczących się marż i konieczności przeprowadzenia następnego trudnego procesu, jakim jest łączenie się banków w celu wzmocnienia kapitałowego. Procesy fuzji i przejęć w sektorze bankowym odbywają się na całym świecie, mimo że znawcy tematu często zwracają uwagę na kwestię bardzo wysokich kosztów prowadzenia takich przekształceń i problematycznej efektywności organizmu skonsolidowanego.

Prognozy dotyczące wzrostu gospodarczego, postępująca stabilizacja gospodarcza, rozwój rynków finansowych, doskonalenie regulacji bankowych, poprawa bezpieczeństwa finansowego, a także rosnące kwalifikacje kadr bankowych i unowocześnienie przetwarzania informacji powinny wpłynąć na dalszy rozwój sektora bankowego. Jednakże, przy ograniczonym potencjale kapitałowym i nadal zbyt niskiej konkurencyjności polskich banków w porównaniu z bankami zagranicznymi, należy bacznie obserwować rynek finansowy i reagować na zwiększone zagrożenie spowodowane pełnym otwarciem granic narodowych, swobodnym przepływem czynników wytwórczych, w tym usług sektora finansowego. Zagrożenia te mogą stać się barierami trudnymi do pokonania. Banki, które nie dostosują się do nowych uwarunkowań, będą eliminowane z rynku w efekcie upadłości bądź w wyniku przejęcia przez jednostki silniejsze kapitałowo i ekonomicznie. Rozwój dużych polskich banków będzie ukierunkowany na wdrożenie i rozwijanie usług komplementarnych (takich jak: ubezpieczeniowe, tworzenie funduszy powierniczych, tworzenie spółek kapitałowych itp.), natomiast banki mniejsze, z uwagi na wymogi formalne i wymogi rynkowe, będą skłaniać się ku specjalizacji w określonych rodzajach usług jako tzw. banki niszowe.

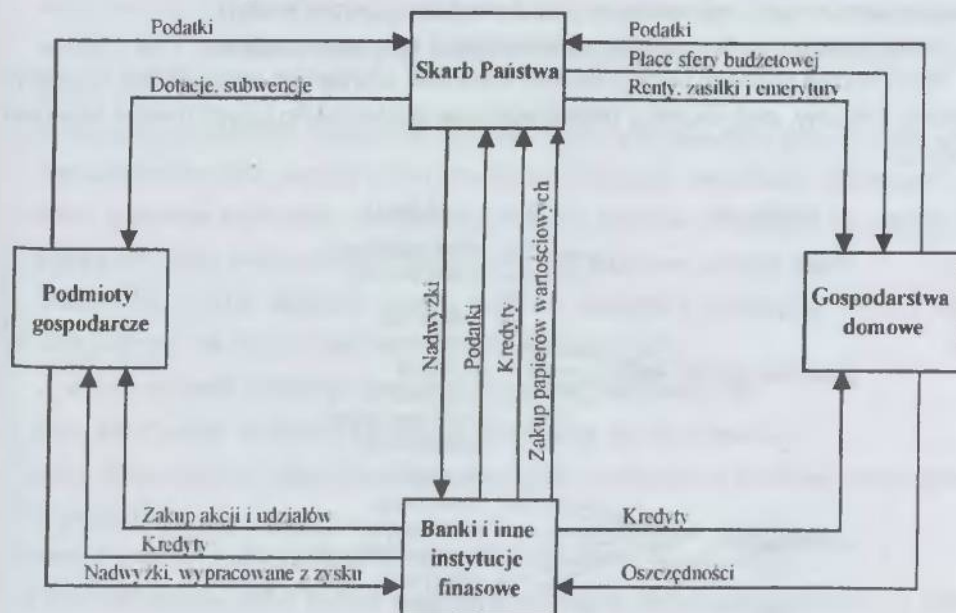
1.3. Rola banków w systemie finansowym

System bankowy jest elementem systemu finansowego kraju (ryc. 1).

²⁰ Dyrektywa 92/121/EEC z 21 grudnia 1992 r. w sprawie monitorowania i kontroli koncentracji ryzyka kredytowego instytucji kredytowych.

²¹ Dyrektywa 92/30/EEC z 6 kwietnia 1992 r. w sprawie nadzoru skonsolidowanego.

System bankowy obejmuje wszystkie instytucje bankowe w kraju oraz cele, reguły i normy regulujące ich działalność i wzajemne powiązania między tymi instytucjami oraz między tymi instytucjami a otoczeniem.

Ryc. 1. Banki w gospodarczym obiegu pieniądza

Banki są powiązane z wszystkimi elementami systemu finansowego. Spełnianie funkcji banku, tj. przyjmowanie depozytów i udzielanie kredytów i pożyczek bankowych, powoduje, że banki spełniają kluczową rolę w systemie finansowym jako dostawca środków do prowadzenia działalności gospodarczej, jako obserwator przebiegu procesów gospodarczych, jako miejsce przechowywania środków pieniężnych i uzyskiwania z tego tytułu dodatkowych dochodów, a także jako regulator procesów finansowych w skali całej gospodarki. Można również stwierdzić, że bank jest miejscem testowania wprowadzanych instrumentów ekonomicznych i kreowania kultury ekonomicznej. Przykładowo, zmiany wprowadzone w systemach podatkowych natychmiast odbijają się na zachowaniach klientów i zmianie zachowań w odniesieniu do korzystania z usług banku.

Rozwój systemu bankowego uzależniony jest zatem od takich czynników, jak²²:

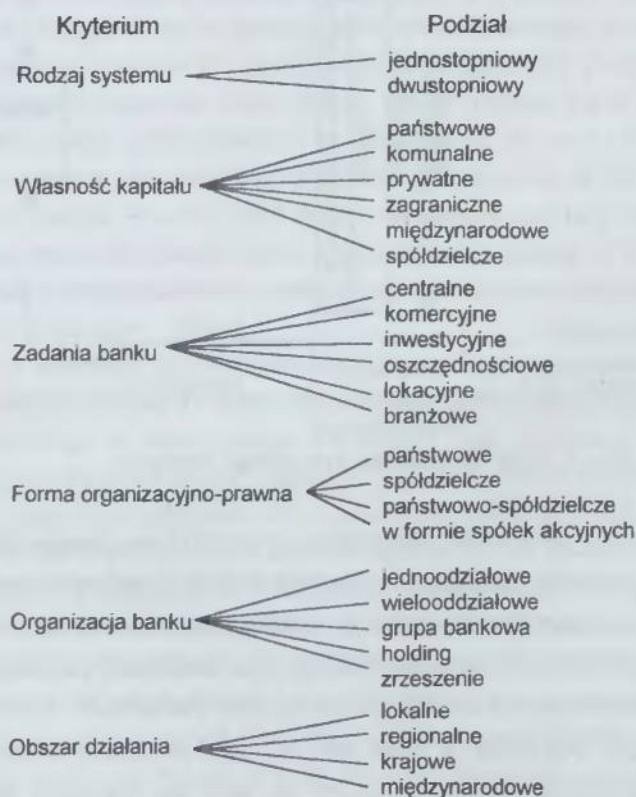
- regulacje gospodarcze i społeczne,
- wielkość i struktura popytu na usługi bankowe,
- unormowania prawne działalności bankowej,
- skłonność banków do innowacji.

²² H. E. Buschgen, Przedsiębiorstwo bankowe, t. 1, Poltext, Warszawa 1997, s. 31-32.

Zdefiniowanie banku jako instytucji jest najtrafniejsze wtedy, gdy wskaże się funkcję banku. Podstawowe funkcje banku to:

- tworzenie pieniądza przez bank emisyjny,
- tworzenie pieniądza przez banki operacyjne,
- zaspokajanie zapotrzebowania na środki pieniężne poprzez kredyty,
- pośredniczenie między posiadaczami pieniędzy a ich użytkownikami.

Banki można podzielić według różnych kryteriów, tworzących jednocześnie określony system bankowy, czyli strukturę organizacyjną jednostek realizujących funkcje bankowe (ryc. 2).

Ryc. 2. Klasyfikacja banków

Generalnie rozróżnia się dwa rodzaje systemów bankowych:

- jednostopniowy, gdy bank centralny jest jednocześnie bankiem operacyjnym,
- dwustopniowy, gdy bank centralny pełni rolę nadzorczą nad bankami komercyjnymi i udziela im kredytów.

Ze względu na zadania dzieli się banki na:

- centralny bank państwa, który jest bankiem emisyjnym, bankiem nadzorującym działalność innych banków i bankiem wykonującym obsługę bankową budżetu państwa;

- banki kredytowe i depozytowe (banki komercyjne) świadczące uniwersalne usługi bankowe dla klientów instytucjonalnych i klientów indywidualnych;
- banki inwestycyjne, których rola polega na wykonywaniu zleceń klientów w zakresie aranżowania struktury finansowania inwestycji, poszukiwania źródeł finansowania inwestycji oraz lokowania nadwyżek środków finansowych na rynku pieniężnym i kapitałowym;
- banki oszczędnościowe i lokacyjne zajmujące się przyjmowaniem oszczędności oraz lokowaniem środków pieniężnych w określone (specjalne) instrumenty finansowe²³;
- banki specjalne zajmujące się obsługą bankową klientów należących do określonej branży (np. Bank Cukrownictwa, Bank Energetyki itp.).

Podział ten można uogólnić, dzieląc banki na emisyjne i operacyjne, które z kolei można podzielić na banki uniwersalne i banki specjalistyczne.

Z punktu widzenia własności kapitałów banki można podzielić na:

- banki państwowe, w których kapitał jest własnością Skarbu Państwa;
- banki komunalne, w których kapitał w większości pochodzi ze środków samorządów terytorialnych;
- banki prywatne, w których kapitał należy do prywatnych udziałowców;
- banki zagraniczne, które zostały zasilone przez kapitał zagraniczny pochodzący z jednego kraju;
- banki międzynarodowe, w których kapitał pochodzi z zagranicy z kilku źródeł i kilku krajów;
- banki o kapitale mieszanym, takie jak bank państwowo-komunalny lub bank państwowo-prywatny itp.;
- banki spółdzielcze, w których kapitał należy do udziałowców zgromadzonych w spółdzielni na podstawie prawa spółdzielczego.

Z punktu widzenia formy organizacyjno-prawnej banki można podzielić na (p. 3.1):

- banki państwowe,
 - banki spółdzielcze i państwowo-spółdzielcze,
 - banki w formie spółek akcyjnych.
- Według kryterium organizacji banku można wyróżnić:
- banki jednooddziałowe, łączące funkcjonowanie centrali banku z działaniami operacyjnymi, np. banki spółdzielcze;
 - banki wieloodziałowe, prowadzące działalność operacyjną poprzez sieć swoich oddziałów;

²³ Do 1989 r. typowym bankiem oszczędnościowym była Powszechna Kasa Oszczędności (PKO) zajmująca się obsługą oszczędności osób indywidualnych.

- grupy bankowe, stanowiące związek banków niezależnych kapitałowo, ale prowadzących wspólną gospodarkę dotyczącą działalności operacyjnej, np. zakup i wdrożenie wspólnego oprogramowania komputerowego, opracowanie wspólnych procedur dla określonych produktów;
- holdingi, w ramach których występują powiązania kapitałowe między bankami; banki prowadzą samodzielną działalność operacyjną;
- zrzeszenia, takie jak zrzeszenie Banku Gospodarki Żywnościowej z bankami spółdzielczymi.

Z uwagi na obszar działania banki można podzielić na:

- banki lokalne, których zasięg działania ogranicza się do obsługi klientów na terenie np. gminy, powiatu, województwa;
- banki regionalne, obejmujące zasięgiem swojego działania cały region, np. kilka województw;
- banki krajowe, prowadzące działalność na terenie całego kraju;
- banki międzynarodowe, których zasięg działania wychodzi poza granice kraju, w którym mają siedzibę.

1.4. Rodzaje usług bankowych

Banki w Polsce działają na podstawie Ustawy Prawo bankowe z 29 sierpnia 1997 r., która weszła w życie 1 stycznia 1998 r.²⁴ Zgodnie z przepisami Ustawy „...bank jest osobą prawną działającą na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym”²⁵.

Czynności bankowe to:

- przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub terminowych,
- prowadzenie rachunków wkładów pieniężnych,
- prowadzenie innych rachunków bankowych,
- udzielanie kredytów,
- udzielanie gwarancji bankowych,
- emitowanie bankowych papierów wartościowych,
- przeprowadzanie rozliczeń pieniężnych.

Czynnościami bankowymi są również takie czynności, jak (jeżeli są wykonywane przez banki):

- udzielanie pożyczek pieniężnych,

²⁴ Ustawa Prawo bankowe z dn. 29 sierpnia 1997 r., Dz U 1997 nr 140.

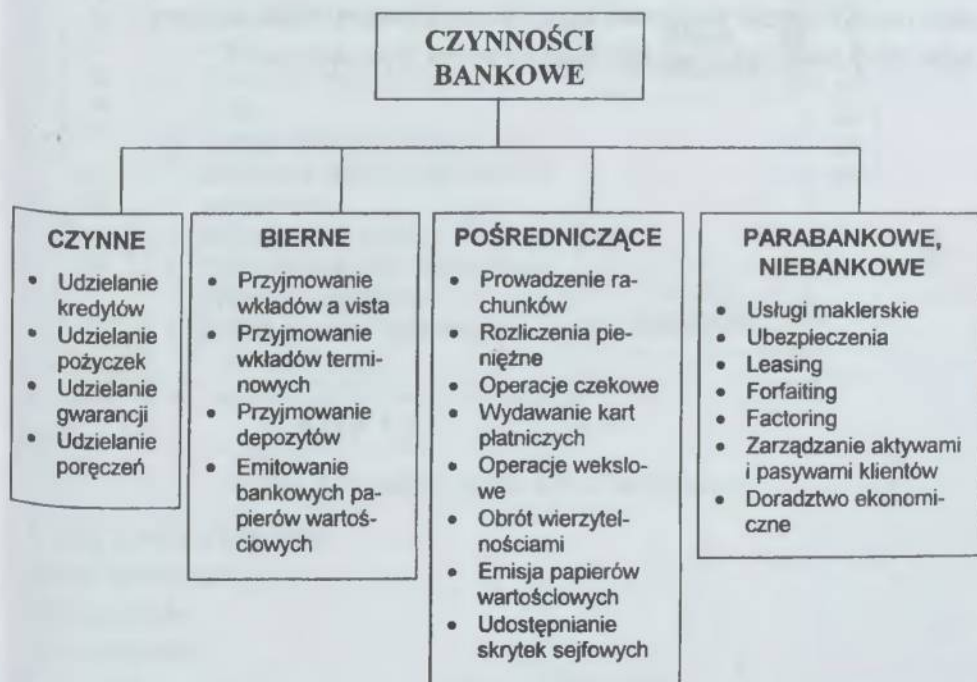
²⁵ Art. 2 Ustawy Prawo bankowe z dn. 29 sierpnia 1997 r., Dz U 1997 nr 140.

- przeprowadzanie operacji czekowych i wekslowych,
- wydawanie kart płatniczych oraz wykonywanie operacji przy ich użyciu,
- przeprowadzanie terminowych operacji finansowych,
- nabywanie i zbywanie wierzytelności pieniężnych,
- przechowywanie przedmiotów i papierów wartościowych oraz udostępnianie skrytek sejfowych,
- wykonywanie czynności związanych z obrotem dewizowym,
- udzielanie poręczeń,
- wykonywanie czynności zleconych związanych z emisją papierów wartościowych.

Na podstawie szczególnego upoważnienia Prezesa NBP banki mogą wykonywać czynności związane z obrotem dewizowym i rozliczenia dewizowe, a szczególnie:

- prowadzić rachunki w walutach obcych,
- udzielać i zaciągać kredyty oraz pożyczki w różnych walutach,
- udzielać gwarancji i poręczeń,
- dokonywać zakupu i sprzedaży wartości dewizowych.

Czynności związane z obsługą obrotu dewizowego podlegają kontroli dewizowej sprawowanej przez Prezesa NBP.

Ryc. 3. Rodzaje usług bankowych

Generalnie usługi świadczone przez bank są podzielone na (ryc. 3):

- usługi czynne związane z udzielaniem kredytów i pożyczek oraz udzielaniem gwarancji i poręczeń,
- usługi bierne związane z przyjmowaniem różnego rodzaju depozytów pieniężnych,
- usługi rozliczeniowe związane z otwieraniem rachunków bankowych i przeprowadzaniem rozliczeń,
- inne usługi, takie jak wynajem skrytek sejfowych, usługi forfaitingowe czy factoringowe, zarządzanie aktywami i pasywami w imieniu klientów, usługi maklerskie itp.

Polecenia i pytania kontrolne

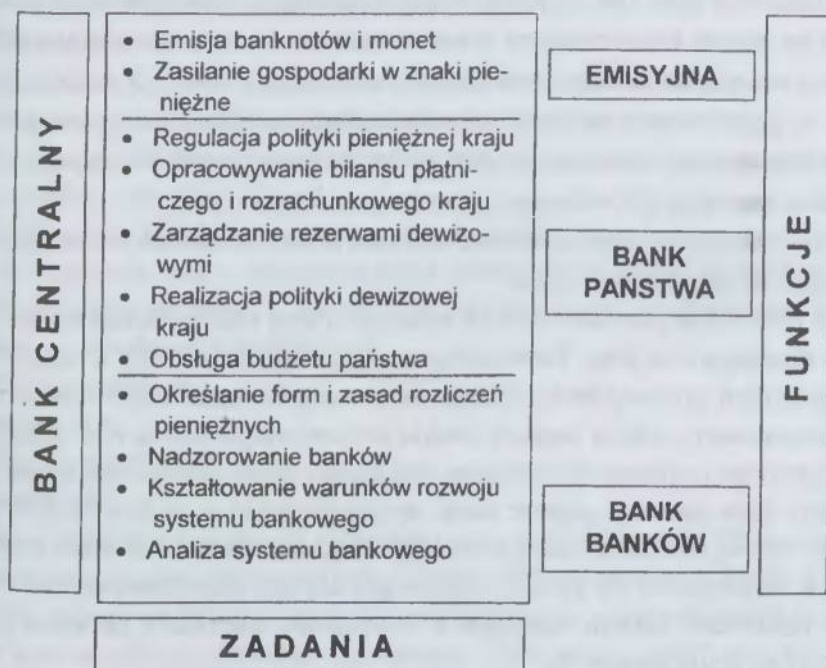
1. Dokonaj historycznej oceny rozwoju banków w Polsce.
2. Jakie zasadnicze zmiany w systemie bankowym wprowadziła Ustawa Prawo bankowe z 1989 r.?
3. Czy polski system bankowy jest dopasowany do wymogów Unii Europejskiej?
4. Na czym polegają główne różnice między regulacjami polskiego systemu bankowego a standardami Unii Europejskiej?
5. Jaką rolę pełnią banki w systemie finansowym kraju?
6. Jakie są podstawowe funkcje banków?
7. Dokonaj podziału banków według kryterium własności kapitałów i zadań.
8. Jakie czynności może wykonywać bank zgodnie z Ustawą Prawo bankowe?
9. Jakie usługi dewizowe mogą świadczyć banki i na jakiej podstawie?

2. ROLA I ZNACZENIE BANKU CENTRALNEGO

2.1. Funkcje banku centralnego

Głównym celem działalności banku centralnego jest zapewnienie stabilności pieniądza narodowego w drodze kształtowania i realizacji polityki pieniężnej, tworzenia warunków instytucjonalnych dla zapewnienia niezbędnego poziomu bezpieczeństwa finansowego i stabilności sektora bankowego oraz regulowania zasad i mechanizmów w celu zapewnienia płynności rozliczeń pieniężnych w gospodarce²⁶.

Bank centralny pełni funkcję wiodącą w całym systemie finansowym kraju, a jego działalność jest nastawiona na osiągnięcie celów makroekonomicznych niezbędnych do utrzymania stabilnej gospodarki pieniężnej. Bank centralny nie prowadzi działalności komercyjnej nastawionej na osiągnięcie zysku (ryc. 4). W Polsce funkcje banku centralnego pełni Narodowy Bank Polski (NBP).

Ryc. 4. Funkcje i zadania banku centralnego

Bank centralny pełni rolę:

- banku emisyjnego,
- banku banków,
- banku państwa.

²⁶ W. Baka, Bankowość centralna. Funkcje - metody - organizacja, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1998, s. 31.

Bank centralny jako jedyny bank emisyjny w kraju ma wyłączne prawo emitowania znaków pieniężnych. Prezes NBP w drodze zarządzenia ustala wzory i wartość nominalną banknotów oraz wzory, wartość nominalną, stop, próbę i masę monet. W tym samym zarządzeniu zostaje ustalona wielkość emisji znaków pieniężnych oraz terminy ich wprowadzenia do obiegu. Wielkość zapotrzebowania na pieniądź emisyjny zależy od szybkości obiegu pieniędzy w kraju, wysokości cen i poziomu produktu krajowego brutto. NBP jest odpowiedzialny także za prowadzenie gospodarki pieniężnej na terenie kraju poprzez zasilanie gospodarki w znaki pieniężne, kontrolę stopnia zużycia banknotów i monet oraz wycofywanie z obiegu tych znaków, które nie spełniają standardów. Falszywe znaki pieniężne (krajowe i zagraniczne) podlegają zatrzymaniu bez prawa do zwrotu ich równowartości.

Cykl obiegu znaków pieniężnych rozpoczyna się od zasilenia w gotówkę banków komercyjnych. Banki komercyjne wypłacają gotówkę swoim klientom (są to np. wypłaty z rachunków, udzielanie kredytów, pożyczek), którzy dokonują zakupów, pokrywają zobowiązania. W ten sposób środki pieniężne w większości (część pozostaje u klientów jako oszczędności) wracają do banków komercyjnych na rachunki klientów. Z banków komercyjnych są odprowadzane do banku centralnego, gdzie w pionie emisyjnym przeprowadzana jest selekcja i wymiana zużytych banknotów oraz monet. Po uzupełnieniu brakującej ilości pieniądza gotówkowego rozpoczyna się kolejny obieg.

NBP może prowadzić w kraju i za granicą sprzedaż monet, banknotów, numizmatów przeznaczonych na cele kolekcjonerskie.

Narodowy Bank Polski jako bank banków sprawuje funkcję nadrzędną nad wszystkimi bankami działającymi w kraju. Bank centralny organizuje i uczestniczy w systemie rozliczeń pieniężnych, prowadzi bieżące rozrachunki międzybankowe, wspomaga banki kredytem refinansowym, udziela bankom kredytu lombardowego, czuwa nad kształtowaniem się płynności i wypłacalności banków oraz przeciwdziała zagrożeniom w sektorze bankowym. Bank centralny, poprzez swoje wydzielone struktury nadzoru bankowego, sprawuje kontrolę nad działalnością wszystkich banków działających w kraju, a także wpływa na kształtowanie się systemu bankowego poprzez udzielanie zezwoleń na rozpoczęcie działalności banków, reagowanie w przypadku zagrożenia płynności lub wypłacalności finansowej banków itp.

Bank centralny jako bank banków otwiera i prowadzi rachunki banków, takie jak:

- rachunki bieżące,
- rachunki rezerw obowiązkowych,
- rachunki kredytowe dla kredytu refinansowego i lombardowego.

Bank centralny jako bank państwa obsługuje rachunki Skarbu Państwa. NBP zajmuje się prowadzeniem bankowej obsługi budżetu oraz prowadzeniem rachunków bankowych rządu i innych centralnych instytucji państwowych. Bank centralny może także udzielać kredytów budżetowi państwa, pokrywając w ten sposób przynajmniej w części

deficyt budżetowy. W coraz szerszej skali NBP uczestniczy w emisjach papierów wartościowych jako agent emisji bonów skarbowych, jako organizator przetargów na sprzedaż bonów skarbowych i pieniężnych i prowadzący ewidencję transakcji w Centralnym Rejestrze Bonów Skarbowych. NBP wykonuje także zlecenia związane ze sprzedażą obligacji Skarbu Państwa, euroobligacji, zlecenia związane z obsługą bankową pożyczek i kredytów zagranicznych na rzecz rządu.

A zatem do podstawowych funkcji banku centralnego należy:

- emisja banknotów, regulowanie i zapewnianie bezpieczeństwa obiegu pieniądza gotówkowego,
- kształtowanie i realizacja polityki pieniężnej kraju,
- zarządzanie rezerwami dewizowymi oraz współudział w kształtowaniu kursu walutowego,
- realizacja polityki dewizowej kraju,
- określanie form i zasad rozliczeń pieniężnych w gospodarce,
- prowadzenie bankowej obsługi budżetu państwa,
- nadzorowanie działalności banków,
- regulowanie płynności banków oraz ich refinansowanie,
- kształtowanie warunków niezbędnych dla rozwoju systemu bankowego,
- opracowywanie bilansu płatniczego kraju oraz bilansów należności i zobowiązań zagranicznych państwa,
- wykonywanie innych zadań określonych ustawami.

Od 1 stycznia 1998 r. obowiązuje nowa ustawa o Narodowym Banku Polskim. NBP posiada osobowość prawną, jego siedzibą jest Warszawa; nie podlega on wpisowi do rejestru przedsiębiorstw państwowych.

Organami NBP są:

- Prezes NBP,
- Rada Polityki Pieniężnej,
- Zarząd NBP.

Prezes NBP jest powoływany przez Sejm na wniosek Prezydenta RP na okres 6 lat, a maksymalnie na dwie kolejne kadencje. Prezes NBP przewodniczy Radzie Polityki Pieniężnej, Zarządowi NBP oraz Komisji Nadzoru Bankowego, a także reprezentuje NBP i interesy kraju w międzynarodowych organizacjach finansowych i innych zewnętrznych układach. Prezes NBP może uczestniczyć w obradach Sejmu i Rady Ministrów.

Głównym organem w zakresie długofalowego zarządzania NBP oraz polityki pieniężnej kraju jest Rada Polityki Pieniężnej. W skład Rady Polityki Pieniężnej (RPP) wchodzi przewodniczący, którym jest Prezes NBP, 9 członków - specjalistów w zakresie finansów i bankowości powoływanych przez Prezydenta RP, a także przez Sejm i Senat. Kadencja RPP trwa 6 lat, a jej członkiem można być tylko raz. Członek RPP nie może zajmować żadnych innych stanowisk i nie może podejmować pracy zarobkowej lub politycznej.

RPP ustala coroczne założenia polityki pieniężnej i przedkłada je do wiadomości Sejmowi równocześnie z przedłożeniem przez rząd projektu ustawy budżetowej.

RPP prowadzi przede wszystkim takie działania, jak:

- ustalanie wysokości stóp oprocentowania kredytu refinansowego, lombardowego i re-dyskontowego,
- ustalanie zasad naliczania i wysokości stóp procentowych rezerw obowiązkowych,
- ustalanie górnych granic pożyczek i kredytów zaciąganych przez NBP w zagranicznych bankach i instytucjach finansowych,
- zatwierdzanie planu finansowego NBP oraz sprawozdania z działalności NBP,
- ustalanie zasad operacji otwartego rynku.

Działalnością NBP kieruje Zarząd, w którego skład wchodzi: prezes, 2 wiceprezesów oraz 4-6 członków Zarządu. Zarząd NBP realizuje uchwały Rady Polityki Pieniężnej.

Do zakresu działań Zarządu NBP należy:

- podejmowanie uchwał w sprawie udzielania bankom upoważnień do wykonywania czynności obrotu dewizowego,
- realizacja zadań z zakresu gospodarki kursowej,
- okresowa ocena obiegu pieniężnego i rozliczeń pieniężnych oraz obrotu dewizowego,
- nadzorowanie operacji otwartego rynku,
- ocena funkcjonowania systemu bankowego,
- opracowywanie bilansów obrotów płatniczych państwa z zagranicą,
- uchwalanie planów wewnętrznych NBP i zasad działalności wewnątrz NBP,
- uchwalanie prowizji, opłat bankowych stosowanych przez NBP oraz ich wysokości.

Przy wykonywaniu zadań NBP współpracuje z właściwymi organami państwa w zakresie kształtowania i realizowania polityki gospodarczej kraju. NBP wykonuje zadania poprzez Centralę i oddziały okręgowe NBP.

NBP prowadzi rachunki banków, budżetu państwa, Bankowego Funduszu Gwarancyjnego oraz innych osób prawnych za zgodą Prezesa NBP. NBP jest również centralną bankową instytucją dewizową odpowiedzialną za gromadzenie i zarządzanie rezerwami dewizowymi oraz za podejmowanie działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa dewizowego i płynności płatniczej kraju.

2.2. Instrumenty polityki pieniężnej banku centralnego

Instrumentami polityki pieniężnej są określone narzędzia, za pomocą których bank centralny wpływa na działalność banków komercyjnych w celu utrzymania równowagi pieniężnej i zachowania bezpieczeństwa działalności banków.

Do instrumentów polityki pieniężnej zalicza się:

- rezerwę obowiązkową,
- kredyt refinansowy i kredyt lombardowy,

- dyskonto weksli,
- operacje rynku otwartego.

Rezerwę obowiązkową stanowi część środków pieniężnych w złotych i w walutach zgromadzonych na rachunkach bankowych, a także środków uzyskanych ze sprzedaży papierów wartościowych. Banki mają obowiązek naliczania co miesiąc kwoty rezerwy obowiązkowej i odprowadzania jej na swój rachunek w Narodowym Banku Polskim. Natomiast banki spółdzielcze utrzymują rezerwy obowiązkowe w banku, w którym są zrzeszone. Stopa rezerwy obowiązkowej może być zróżnicowana ze względu na umowny okres przechowywania środków oraz rodzaj waluty. Rezerwa nie podlega oprocentowaniu i jest ustalana w odniesieniu do średnich w miesiącu depozytów stanów przechowywanych w banku. W Ustawie o NBP wprowadzono ograniczenie, że suma rezerw obowiązkowych nie może przekroczyć 30% środków *a vista* i 20% depozytów terminowych.

Banki dysponują prawem zatrzymania części rezerwy obowiązkowej w kasie banku i wykorzystywania jej do krótkookresowego wyrównywania płynności finansowej.

Zarząd NBP może także zwolnić bank z obowiązku utrzymywania rezerwy obowiązkowej w okresie realizacji programu naprawczego.

NBP może udzielać bankom kredytu refinansowego, w złotych, w celu uzupełnienia ich zasobów pieniężnych. Kredyt refinansowy może być udzielony tylko na określone cele, głównie w przypadku, gdy dany bank walczy o odzyskanie i utrzymanie płynności finansowej i jest w trakcie realizacji programu naprawczego. Kredyt lombardowy jest udzielany pod zastaw papierów wartościowych (bonów pieniężnych i bonów skarbowych). Stopa oprocentowania kredytu refinansowego i kredytu lombardowego jest ustalana przez Radę Polityki Pieniężnej i jest traktowana powszechnie jako stawka referencyjna przy ustalaniu przez banki oprocentowania kredytów.

NBP może przyjmować od banków także weksle do dyskonta i redyskonta. Redyskonto, a ściślej: kredyt redyskontowy, polega na odkupywaniu weksli przez bank centralny, które banki komercyjne skupiły wcześniej od swoich klientów z wykorzystaniem dyskonta.

Stopa kredytu redyskontowego jest zwykle niższa od stopy kredytu dyskontowego²⁷. Przy dyskoncie banki zakupują weksle po cenie niższej od wartości nominalnej wystawionej na wekslu. Gdy bank komercyjny, w celu poprawy swojej płynności finansowej, przedstawi do zdyskontowania weksle do redyskonta, bank centralny wykupuje je według

²⁷ Banki komercyjne dostosowują stopę dyskonta weksli do stopy redyskonta, którą bank centralny (a ściślej: Rada Polityki Pieniężnej) ustala wcześniej.

stopę redyskonta. W ten sposób bank komercyjny uzyskuje dochód wyłącznie z marży wynikającej z różnicy między stopą redyskonta i stopą dyskonta, natomiast bank centralny uzyskuje dochody z kwoty redyskonta. Doświadczenia wskazują, że instrument redyskonta weksli nie spełnia w oczekiwaniach banku centralnego jako narzędzia sterowania płynnością finansową banków komercyjnych. Ponieważ bank centralny przyjął na siebie zobowiązanie skupowania od banków komercyjnych wszystkich zdyskontowanych weksli poprawnych pod względem formalnym, intensywność operacji zależy bezpośrednio od aktywności banków, co nie zawsze jest zgodne z interesami polityki pieniężnej kraju. Z drugiej jednak strony banki komercyjne przedstawiają zdyskontowane weksle do redyskonta tylko wówczas, gdy potrzebują płynnych środków pieniężnych, ponieważ przez redyskonto tracą dochody z tytułu dyskonta.

Operacjami otwartego rynku są transakcje prowadzone na rynku pieniężnym przez NBP, których celem jest oddziaływanie na krótkoterminowe stopy procentowe oraz na płynność systemu bankowego. Operacje otwartego rynku polegają na sprzedaży i zakupie przez bank centralny papierów wartościowych, głównie bonów pieniężnych i bonów skarbowych²⁶. Udział w operacjach otwartego rynku mogą brać banki komercyjne, inne instytucje finansowe, przedsiębiorstwa i osoby fizyczne. Najczęściej stosowane są operacje *repo* (z ang. *repurchase agreement*), czyli operacje zwrotnego zakupu papierów wartościowych, polegające na zakupie przez bank centralny papierów wartościowych z jednoczesną opcją ich odsprzedaży w uzgodnionym czasie, oraz operacje *reverse repo* (z ang. *reverse repurchase agreement*), czyli operacje zwrotnej sprzedaży papierów wartościowych polegające na sprzedaży papierów przez bank centralny z jednoczesną opcją ich odkupienia w określonym czasie. Operacje *repo* zwiększają ilość pieniądza na rynku i poprawiają płynność finansową banków komercyjnych, natomiast operacje *reverse repo* przynoszą skutek odwrotny, powodując zmniejszenie ilości pieniądza na rynku i zmniejszenie płynności finansowej uczestników operacji otwartego rynku. W ten sposób bank centralny wpływa na zachowanie równowagi pieniężnej w kraju.

Pogłębioną charakterystykę operacji otwartego rynku zawiera rozdział dziewiąty dotyczący operacji rynku pieniężnego.

2.3. Nadzór bankowy

Celem działania nadzoru bankowego jest zabezpieczenie interesów klientów banku. Nadzór bankowy obejmuje kontrolę nad bezpieczeństwem przechowywanych w ban-

²⁶ W operacjach otwartego rynku mogą brać udział papiery dłużne wyemitowane przez instytucje publiczne (obligacje Skarbu Państwa, obligacje komunalne, bony skarbowe) oraz przez instytucje prywatne (obligacje przedsiębiorstw, kwity depozytowe, inne papiery dłużne), ale tylko takie, które zostaną zakwalifikowane przez bank centralny.

kach środków pieniężnych zdeponowanych przez klientów, nad przestrzeganiem obowiązujących przepisów prawnych zapewniających legalność działania banków oraz nad utrzymaniem płynności i wypłacalności banków.

Nadzór bankowy jest sprawowany przez wydzielone jednostki nadzoru bankowego. W niektórych krajach nadzór bankowy jest realizowany przez niezależne instytucje, np. w Wielkiej Brytanii, Niemczech, Szwajcarii, Stanach Zjednoczonych. Natomiast w innych krajach nadzór bankowy jest realizowany przez jednostki podległe bankowi centralnemu. Obowiązuje to również w Polsce, gdzie nadzór bankowy, mimo wydzielenia organizacyjnego, podlega zwierzchnictwu NBP.

Do głównych zadań nadzoru bankowego należy zaliczyć:

przygotowywanie regulacji ostrożnościowych mających na celu minimalizowanie ryzyka bankowego,

przeprowadzanie kontroli w siedzibach banków w celu dokonania oceny rzeczywistego (formalnego i ekonomicznego) stanu działalności banku,

gromadzenie informacji i sporządzanie analiz sektora bankowego,

oddziaływanie na bank w przypadku wystąpienia zagrożeń w celu minimalizowania negatywnych skutków i niedoprowadzenia do upadłości.

W Polsce nadzór nad działalnością banków sprawuje Komisja Nadzoru Bankowego. Na czele Komisji stoi Prezes NBP jako przewodniczący Komisji Nadzoru Bankowego. W skład Komisji Nadzoru Bankowego wchodzi ponadto:

- Minister Finansów lub delegowany przez niego sekretarz, lub podsekretarz stanu w MF jako wiceprzewodniczący,
- przedstawiciel Prezydenta RP,
- Prezes Zarządu Bankowego Funduszu Gwarancyjnego,
- przewodniczący Komisji Papierów Wartościowych lub jego zastępca,
- przedstawiciel Ministra Finansów,
- Generalny Inspektor Nadzoru Bankowego.

Komisja Nadzoru Bankowego zajmuje się określaniem zasad działania banków w sposób zapewniający bezpieczeństwo zdeponowanych w bankach środków pieniężnych, dokonywaniem okresowych ocen kondycji ekonomicznej banków i przedstawianiem tych ocen Radzie Polityki Pieniężnej, nadzorowaniem działalności banków w zakresie przestrzegania ustaw, statutu i innych przepisów prawa, opiniowaniem zasad organizacji i ustalaniem trybu wykonywania nadzoru bankowego.

Do szczególnych zadań Komisji Nadzoru Bankowego należy:

- wydawanie zezwoleń na utworzenie banku, zezwoleń na rozpoczęcie działalności banku, zezwoleń na utworzenie oddziału banku zagranicznego w kraju, zezwoleń na utworzenie przedstawicielstw banków zagranicznych w kraju;
- zawieszanie w czynnościach członków zarządu banku w przypadku wystąpienia okoliczności wskazujących na naruszenie prawa lub statutu;

- nakładanie kar pieniężnych na członków zarządu banku w razie niewykonania zaleceń Komisji;
- podejmowanie decyzji o ustanowieniu kuratora nadzorującego wykonanie programu naprawczego przez bank;
- podejmowanie decyzji o przejęciu banku przez inny bank;
- występowanie z żądaniem o ogłoszenie upadłości banku.

Decyzje i określone przez Komisję Nadzoru Bankowego zadania wykonuje Generalny Inspektorat Nadzoru Bankowego (GINB), wydzielony w strukturze NBP. Generalny Inspektorat Nadzoru Bankowego jest organem wykonawczym. Na czele GINB stoi Generalny Inspektor, którego powołuje i odwołuje Prezes NBP w uzgodnieniu z Ministrem Finansów.

W ramach nadzoru bankowego, sprawowanego przez inspektorów nadzoru bankowego, podejmowane są takie czynności, jak:

- badanie wypłacalności, płynności płatniczej i wyników ekonomicznych osiąganych przez banki;
- badanie zgodności udzielanych kredytów, pożyczek i gwarancji z obowiązującymi przepisami;
- badanie zabezpieczeń i terminowości spłaty kredytów i pożyczek;
- badanie stóp procentowych kredytów, pożyczek i rachunków bankowych;
- dokonywanie oceny sytuacji finansowej banków.

Pracownicy Generalnego Inspektoratu Nadzoru Bankowego, wykonujący czynności nadzorcze, mają prawo wstępu do badanego banku i jego jednostek. Pracownicy banku mają obowiązek udostępnienia ksiąg, sprawozdań finansowych i innych dokumentów, jeśli inspektorzy wystąpią z prośbą o nie oraz obowiązek złożenia wyczerpujących wyjaśnień i odpowiedzi na pytania zadane przez inspektorów.

Ranga nadzoru bankowego, jako organu odpowiedzialnego za tworzenie sektora bankowego (zgodnie z założeniami polityki gospodarczej kraju) oraz odpowiedzialnego za zapewnienie bezpieczeństwa sektora bankowego, jest bardzo wysoka. Jego sprawne działanie wymaga skoordynowanych działań wszystkich organów NBP.

Polecenia i pytania kontrolne

1. Jaką rolę pełni bank centralny?
2. Jakie zadania wykonuje bank centralny?
3. Jakie są podstawowe obowiązki prezesa banku centralnego?
4. Jakie rachunki prowadzi bank centralny?
5. Znaczenie Rady Polityki Pieniężnej dla realizacji zadań systemu finansowego.
6. Na czym polega szczególna rola nadzoru bankowego?
7. Jaka jest relacja między Komisją Nadzoru Bankowego a Generalnym Inspektoratem Nadzoru Bankowego?
8. Jakie zagadnienia są objęte nadzorem bankowym?

3. ORGANIZACJA BANKU KOMERCYJNEGO

3.1. Podstawy prawne działania banku

Banki funkcjonujące w Polsce prowadzą działalność zgodnie z ustawą Prawo bankowe²⁹, Ustawą o Narodowym Banku Polskim³⁰ oraz zgodnie ze swoimi statutami, które pod rygorem nieważności powinny być sporządzone na piśmie.

Opierając się na przepisach prawnych, można zdefiniować bank jako „...wyposażoną w osobowość prawną, samodzielną i samofinansującą się jednostkę organizacyjną działającą na podstawie ustawy i własnego statutu, a zajmującą się przede wszystkim gromadzeniem środków pieniężnych, udzielaniem kredytów i pożyczek pieniężnych oraz przeprowadzaniem rozliczeń pieniężnych³¹”.

Obie ustawy, jako tzw. ustawy bankowe, tworzą podstawę systemu bankowego. Z prawem bankowym związane jest także prawo dewizowe oraz te przepisy kodeksu handlowego i prawa spółdzielczego, które dotyczą działalności banków w formie spółki akcyjnej i banków spółdzielczych. Natomiast przy zawieraniu i egzekwowaniu umów bankowych są wykorzystywane przepisy prawa cywilnego.

Do ustaw bankowych wydawane są przepisy wykonawcze Prezesa NBP i Ministra Finansów, które są ogłaszane w Dzienniku Urzędowym NBP i Monitorze Polskim.

Statut, jako wewnętrzny dokument banku, jest ustalany przez założycieli banku i powinien zawierać co najmniej określenie nazwy banku, siedziby banku, przedmiotu i zakresu jego działalności, funduszy własnych i zasad prowadzenia gospodarki finansowej oraz organów i organizacji banku.

W regulowaniu działalności banków i ustalaniu procedur bankowych istotne znaczenie mają regulaminy i instrukcje bankowe wydawane przez prezesów banków. Regulaminy bankowe informują klientów o zasadach i warunkach określonych operacji i dotyczą takich zagadnień, jak:

- warunki otwierania i prowadzenia rachunków bankowych,
- rodzaje lokat bankowych i warunki ich prowadzenia,
- rodzaje udzielanych kredytów i warunki umów kredytowych,
- warunki udostępniania skrytek sejfowych.

Regulamin jest aktem jednostronnym. Udostępnienie regulaminu klientowi uznawane jest za wiążące uzupełnienie umowy zawartej między klientem a bankiem. Należy mieć na uwadze to, że wywieszenie regulaminu w ogólnodostępnym miejscu w banku (np. na tablicy ogłoszeń) traktowane jest jako udostępnienie go klientowi.

²⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 Prawo bankowe, Dz U 1997 nr 140.

³⁰ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim, Dz U 1997 nr 140.

³¹ Studium bankowości, praca zbiorowa pod red. R. Wierzy, Gdańska Akademia Bankowa, Gdańsk 1997, t. 2, s. 295.

Inny charakter mają instrukcje bankowe, mające charakter dokumentów wyłącznie wewnętrznych. Instrukcje bankowe zawierają szczegółowe procedury, które powinny być przestrzegane przy wykonywaniu operacji bankowych różnego rodzaju.

Banki mogą być tworzone jako banki państwowe, spółdzielcze, w formie spółek akcyjnych.

Bank państwowy może być utworzony przez Radę Ministrów na wniosek Ministra Skarbu zaopiniowany przez Komisję Nadzoru Bankowego. Bank państwowy nie podlega wpisowi do rejestru przedsiębiorstw państwowych. Organami banku są rada nadzorcza i zarząd. Radę nadzorczą powołuje się na okres 3 lat. Przewodniczącemu rady powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek Ministra Skarbu. Prezesa zarządu powołuje i odwołuje, po zasięgnięciu opinii Komisji Nadzoru Bankowego, rada nadzorcza banku, natomiast wiceprezesów i innych członków zarządu powołuje i odwołuje rada nadzorcza na wniosek prezesa zarządu. Rada nadzorcza sprawuje nadzór nad działalnością banku, zatwierdza przedstawione przez zarząd sprawozdanie finansowe, podział zysku oraz sposób pokrycia strat, przyjmuje sprawozdania z działalności banku, udziela zarządowi zaleceń; może także zawieszać w czynnościach członków zarządu banku. Prezes banku reprezentuje bank, przewodniczy zarządowi banku oraz organizuje działalność banku.

Założycielami banku spółdzielczego mogą być tylko osoby fizyczne w liczbie wymaganej dla założenia spółdzielni, czyli nie mniejszej niż dziesięć. Bank spółdzielczy może być utworzony na podstawie zezwolenia Komisji Nadzoru Bankowego wydanego w uzgodnieniu z Ministrem Finansów na wniosek założycieli. Statut banku spółdzielczego pod rygorem nieważności powinien być sporządzony w formie aktu notarialnego.

Założycielami banku w formie spółki akcyjnej mogą być osoby prawne i osoby fizyczne, z tym że założycieli nie może być mniej niż trzech (w przypadku, gdy założycielem jest bank krajowy lub zagraniczny, ten wymóg nie obowiązuje). Bank może być utworzony na podstawie zezwolenia Komisji Nadzoru Bankowego wydanego w uzgodnieniu z Ministrem Finansów z zachowaniem trybu określonego w kodeksie handlowym. Organami banku są rada nadzorcza i zarząd. Rada nadzorcza składa się z co najmniej 5 osób wybieranych na Walnym Zgromadzeniu Akcjonariuszy. Bank ma obowiązek informowania Komisji Nadzoru Bankowego o składzie rady nadzorczej. Zarząd banku składa się z co najmniej 3 osób. Powołanie 2 członków zarządu banku, w tym prezesa, następuje za zgodą Komisji Nadzoru Bankowego. Rada nadzorcza zawiadamia Komisję Nadzoru Bankowego o pozostałych członkach zarządu banku i o zmianach w zarządzie.

Bank może być utworzony również przez osoby zagraniczne lub z udziałem osób zagranicznych. Wkłady osób z zagranicy są wnoszone w złotych (PLN). Kapitał założyciel-

ski nie może być niższy od równowartości 5 mln euro obliczonych w złotych według kursu NBP z dnia wydania decyzji.

Bank może rozpocząć działalność po uzyskaniu zezwolenia Komisji Nadzoru Bankowego, gdy:

- jest odpowiednio przygotowany organizacyjnie,
- zgromadził w całości kapitał założycielski,
- dysponuje warunkami do przechowywania środków pieniężnych i innych wartości,
- spełnia inne warunki określone w decyzji.

Zezwolenie Komisji Nadzoru Bankowego traci moc, jeśli w ciągu roku bank nie rozpocznie działalności.

Banki zagraniczne mogą otwierać w Polsce swoje przedstawicielstwa oraz oddziały również na podstawie zezwolenia Komisji Nadzoru Bankowego wydanego po uzgodnieniu z Ministrem Finansów na wniosek zainteresowanego banku. Do oddziałów banków zagranicznych w Polsce stosuje się przepisy prawa polskiego.

3.2. Uwarunkowania organizacji wewnętrznej banku

Organizacja banku przyporządkowana jest realizacji planów strategicznych i planów bieżących banku. Organizacja banku uzależniona jest od:

- rodzaju banku,
- wielkości banku,
- lokalizacji,
- strategii banku,
- rodzaju świadczonych usług,
- własności kapitałów banku.

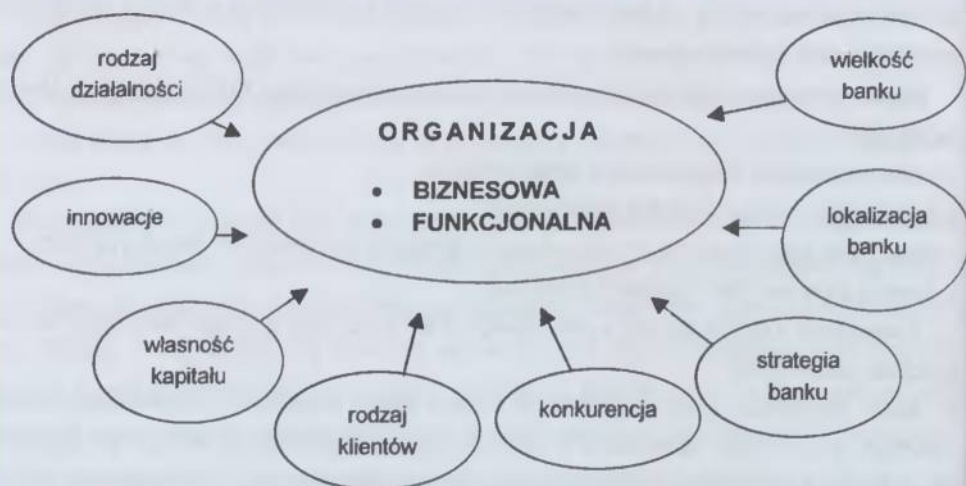
Wpływ czynników zewnętrznych i wewnętrznych przedstawiono na ryc. 5. Organizacja określa ilość, rodzaje komórek i jednostek organizacyjnych, ich zadania, wzajemne powiązania funkcjonalne i przedmiotowe.

Struktura organizacyjna banku uzależniona jest od przyjętej strategii funkcjonowania banku w przyszłości. Generalnie można rozróżnić dwa kryteria kształtowania się struktury organizacyjnej:

- nastawienie na produkty,
- nastawienie na klientów.

Pierwszy rodzaj struktury organizacyjnej często nazywany jest strukturą funkcjonalną, a drugi - strukturą biznesową.

Struktura funkcjonalna zapewnia wysoką specjalizację dotyczącą obsługi proceduralnej i technicznej w zakresie oferowanych produktów, natomiast nie jest ukierunkowana na rozpoznanie potrzeb klienta i wspomaganie go w formie szeroko rozumianego doradztwa.

Ryc. 5. Czynniki wpływające na organizację banku

Struktura biznesowa ukierunkowana jest na rozpoznanie potrzeb klientów, utworzenie i utrzymanie bazy danych o istniejących i potencjalnych klientach oraz na oferowanie klientom usług i produktów przystosowanych do ich potrzeb. W warunkach gospodarki rynkowej struktura biznesowa nabiera coraz większego znaczenia i obecnie stanowi podstawowy sposób zarządzania bankiem.

3.3. Struktura organizacyjna centrali banku

Struktura organizacyjna uwarunkowana jest przede wszystkim podziałem zadań pomiędzy centralą a oddziały operacyjne banku. Centrala stanowi centrum zarządzania w skali całego banku, natomiast oddziały i mniejsze jednostki, typu filie i agencje, zajmują się wykonywaniem produkcji bankowej, czyli poszukiwaniem klientów, oferowaniem usług i świadczeniem usług bankowych na rzecz klientów.

W strukturze organizacyjnej Centrali funkcjonują departamenty i biura.

Departamenty, w zależności od przydzielonych im zadań, spełniają funkcje strategiczne i funkcjonalne. Departamenty o funkcjach strategicznych zajmują się opracowywaniem strategii rozwoju banku, opracowywaniem planów realizacji tejże strategii, a także dbają o realizację statutowych zadań banku, natomiast departamenty funkcjonalne zabezpieczają sprawne funkcjonowanie pozostałych jednostek banku.

Przykładową strukturę organizacyjną Centrali przedstawiono na ryc. 6.

Sekretariat prowadzi obsługę kancelaryjną zarządu banku i rady banku, organizuje narady i konferencje, prowadzi zbiór przepisów prawnych zewnętrznych i wewnętrznych banku oraz wykonuje inne zadania zlecone przez prezesa zarządu.

Komórki sztabowe		Komórki obsługi klientów		Komórki zaplecza	
PION 1.	PION 2.	PION 3.	PION 4.	PION 5.	
Generalny Sekretariat	Departament Przedsiębiorstw i Instytucji	Departament Zwiększonego Ryzyka Kredytowego	Departament Rachunkowości	Departament Kadr	
Strategii i Rozwoju	Dużych Jednostek i Usług	Analiz	Księgowości Banku	Polityki Kadrowej	
Gospodarki Narodowej	Finansowania projektów	Restrukturyzacji	Księgowości Centrali Banku	Wynagrodzeń i Ewidencji	
Kontaktów Zewnętrznych i Marketingu	Poręczeń i Gwarancji	Windykacji	Sprawozdawczości Zewnętrznej	Szkolenia	
Obsługi Prawnej	Departament Obsługi Klientów Detalicznych	Departament Zagraniczny	Departament Controllingu	Departament Organizacji	
Rewizji	Kredytowania Celów Gospodarczych	Sieci Korespondentów	Planowania	Struktury i Współdziałania	
	Kredytów Konsumpcyjnych i Pożyczek	Linii Kredytowych	Analiz	Optymalizacji Kosztów	
	Depozytów i Usług	Informacji i Doradztwa	Sprawozdawczości Wewnętrznej	Informatyki i Telekomunikacji	
			Kontroli Kredytów		
			Departament Zarządzania Aktywami i Pasywami (Treasury)	Departament Administracji	
			Sterowania Płynnością Banku	Zarządzania Majątkiem Banku	
			Zarządzania Ryzykiem	Inwestycji i Remontów	
			Planowania Kapitałowego	Zaopatrzenia i Obsługi	
				Zespół Zabezpieczeń	

Ryc. 6. Struktura organizacyjna centrali banku

Źródło: Materiały Gdańskiej Akademii Bankowej.

Jednostka obsługi prawnej opiniuje projekty regulaminów, zarządzeń i innych regulacji prawnych, udziela porad prawnych, wydaje opinie w zakresie zawieranych umów, zabezpieczeń prawnych, spraw spornych, a także w nietypowych sprawach wymagających konsultacji prawnej.

Departament Rewizji prowadzi planowe i doraźne kontrole w jednostkach organizacyjnych banku oraz nadzoruje kontrolę wewnętrzną przeprowadzaną w oddziałach banku.

Departament Marketingu opracowuje strategię marketingową banku, ocenia nowe produkty bankowe, sondażuje opinie na temat obsługi klientów w banku, steruje reklamą i wydawnictwami informacyjnymi, prowadzi kampanię promocyjną banku itp.

Departament Podmiotów Gospodarczych i Instytucji kształtuje politykę produktową banku w odniesieniu do klientów korporacyjnych, organizuje i ocenia umowy konsorcjalne, opiniuje wnioski kredytowe przekraczające kompetencje oddziałów, udziela gwarancji.

cji i poręczeń kredytowych, prowadzi instruktaż w oddziałach, organizuje usługi leasingowe i factoringowe, opracowuje i aktualizuje regulaminy, instrukcje itp.

Departament Obsługi Klientów Detalicznych realizuje podobne zadania jak Departament Podmiotów Gospodarczych, ale jego zakres działania ogranicza się do klientów indywidualnych.

Departament Ryzyka Kredytowego prowadzi analizę portfela kredytowego banku, dokonuje klasyfikacji należności kredytowych i zobowiązań pozabilansowych według różnych kryteriów, opracowuje i aktualizuje przepisy prawne dotyczące kredytowania itp.

Do zadań Departamentu Zagranicznego należy: nawiązywanie kontaktów z bankami, korespondentami i otwieranie rachunków Nostro i Loro, negocjowanie warunków współpracy z bankami zagranicznymi, wymiana kluczy telegraficznych, nadzorowanie operacji dokumentowych zagranicznych, przygotowywanie materiałów informacyjnych dla banków zagranicznych i innych instytucji finansowych oraz klientów (zob. p. 5.3).

Departament Zarządzania Aktywami i Pasywami banku zajmuje się badaniem i prognozowaniem płynności banku, inwestowaniem nadwyżek pieniężnych banku, pozyskiwaniem źródeł finansowania, określaniem ryzyka bankowego i możliwościami jego zmniejszania, opracowywaniem planów i strategii w zakresie utrzymywania płynności banku.

Do zadań Departamentu Controllingu należy: opracowywanie i nadzór nad budżetem banku, kontrola realizacji planów, analiza dochodów i kosztów według różnych kryteriów, ocena dochodowości działalności banku, sporządzanie sprawozdań na potrzeby wewnętrzne i zewnętrzne banku.

Departament Rachunkowości prowadzi księgowość banku i księgowość centrali banku, wykonuje sprawozdania finansowe banku, organizuje i nadzoruje rozliczenia międzybankowe i międzyoddziałowe, odpowiada za wdrażanie bankowego planu kont oraz za instrukcje i przepisy prawne dotyczące rachunkowości bankowej.

Jako wydzielona jednostka funkcjonuje Departament Restrukturyzacji Zadłużenia, którego zadaniem jest prowadzenie spraw związanych z nadzorowaniem windykacji należności banku oraz restrukturyzacji zagrożonych kredytów i portfela kredytowego. Departament Inwestycji Kapitałowych zajmuje się działalnością inwestycyjną w imieniu banku i na zlecenia klientów w zakresie produktów rynku kapitałowego.

Inne komórki pełnią równie ważne role, aczkolwiek wspomagające pracę departamentów operacyjnych. Na szczególną uwagę zasługują kwestie zabezpieczenia i ochrony banku, polityki kadrowej i zarządzania kadrami, wdrażania i utrzymywania systemu informatycznego w banku, a także organizacji banku.

Oprócz departamentów i innych jednostek w banku funkcjonują także dwa niezależne ciała kolegialne - Komitet Aktywów i Pasywów, tzw. ALCO, oraz Komitet Kredytowy.

Komitet Aktywów i Pasywów zajmuje się ustalaniem stóp procentowych depozytów i kredytów oraz zatwierdzaniem strategii zarządzania aktywami i pasywami, natomiast rolą Komitetu Kredytowego jest podejmowanie decyzji kredytowych w zakresie przekra-

czającym kompetencje oddziałów i innych szczebli decyzyjnych, a także podejmowanie decyzji dotyczących przystąpienia do konsorcjum itp.

3.4. Struktura organizacyjna oddziału banku

Podstawową jednostką organizacyjną jest oddział. Oddziałem zarządza jednoosobowo dyrektor oddziału powoływany przez prezesa zarządu. W zależności od wielkości zatrudnienia rozróżnia się oddziały duże (powyżej 100 pracowników), średnie (50-100 pracowników) i małe (25-50 pracowników). W strukturze organizacyjnej oddziału są zazwyczaj wydzielone trzy piony podzielone na wydziały (w zależności od wielkości oddziału). Wydziałem kieruje naczelnik wydziału powoływany przez dyrektora oddziału.

W różnych bankach struktura organizacyjna oddziałów, podobnie jak centrali, jest nieco zróżnicowana. Piony mają różne nazwy, ale generalnie zachowany jest podział na trzy podstawowe grupy.

W strukturze organizacyjnej funkcjonalnej działają:

- pion kredytowy,
- pion operacyjno-rachunkowy,
- pion administracyjno-organizacyjny.

W ramach pionu kredytowego realizowane są zadania związane z udzielaniem kredytów, takie jak: przyjmowanie wniosków kredytowych, ocena zdolności kredytowej na podstawie przedłożonych dokumentów, ocena możliwości udzielenia kredytu, ocena ryzyka banku związanego z udzieleniem kredytu. Natomiast decyzja o przyznaniu lub nieprzyznaniu kredytu jest podejmowana w zależności od posiadanych uprawnień kredytowych. Taka decyzja może być podjęta w ramach wydziału przez inspektora kredytowego lub przez naczelnika wydziału kredytów, a jeśli kwota kredytu przekracza uprawnienia naczelnika, wniosek kredytowy wraz z oceną inspektora kredytowego jest przekazywany na wyższy szczebel decyzyjny. Pion kredytowy zajmuje się obsługą podmiotów gospodarczych i osób indywidualnych.

W pionie operacyjno-rachunkowym można wyróżnić dwa powiązane ze sobą, ale oddzielne, rodzaje wykonywanych operacji:

- operacje kasowo-skarbcowe,
- księgowość i rachunkowość.

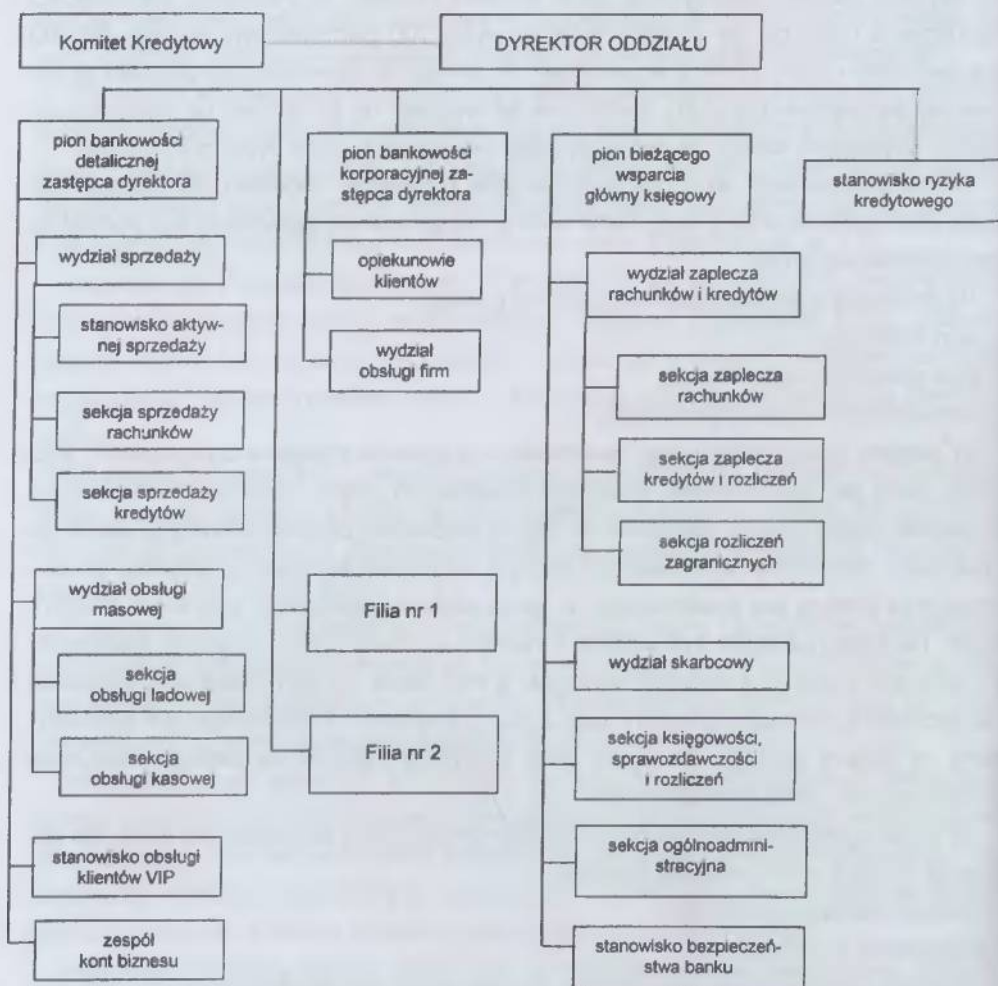
Operacje kasowo-skarbcowe dotyczą bezpośredniej obsługi klientów w tzw. sali operacyjnej (zakładanie rachunków bankowych, obsługa rachunków, przyjmowanie depozytów, prowadzenie obsługi kasowej) oraz prac na zapleczu w sortowni i skarbcu. Komórki księgowości i rachunkowości zajmują się ewidencjonowaniem przeprowadzanych operacji, prowadzeniem rozrachunków międzybankowych i międzyoddziałowych, a także prowadzeniem księgowości oddziału.

Zadaniem pionu administracyjno-organizacyjnego jest wykonywanie prac administracyjnych dotyczących oddziału (obsługa kadrowo-płacowa, utrzymanie porządku) oraz

zapewnienie bezpieczeństwa działania oddziału (ochrona oddziału, utrzymywanie zabezpieczeń banku, np. systemu alarmowego, systemu informatycznego).

W strukturze biznesowej występują takie piony, jak (por. ryc. 7):

- pion obsługi klienta instytucjonalnego,
- pion obsługi klienta indywidualnego (detalicznego),
- pion zaplecza.

Ryc. 7. Struktura organizacyjna oddziału banku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów wewnętrznych banku.

W oddziale, przy przyjętej strategii biznesowej, szczególną uwagę zwraca się na obsługę klienta, rozpoznawanie jego potrzeb i, w miarę możliwości, ich zaspakajanie.

W przedstawionej strukturze funkcjonują dwa piony produkcyjne. W każdym z nich jest prowadzona pełna obsługa klientów danego segmentu. Jeden z pionów zajmuje się obsługą podmiotów gospodarczych, a drugi - obsługą osób indywidualnych.

W pionie korporacyjnym zatrudnieni są opiekunowie klientów, których zadaniem jest pozyskiwanie klientów, proponowanie im usług banku, zajmowanie się pełną obsługą klienta przez zakładanie rachunków, przyjmowanie depozytów, udzielanie kredytów, proponowanie usług dodatkowych, proponowanie możliwości zagospodarowania nadwyżek na rachunku klienta, obserwacja zmian na rachunku klienta, informowanie klienta o stanie rachunku itp. Sprawne wykonywanie zadań przez opiekunów klientów zależy od ich aktywności, umiejętności obserwacji rynku finansowego i zmian sytuacji gospodarczej, a przede wszystkim od znajomości rynku lokalnego.

W pionie bankowości detalicznej obsługiwani są kompleksowo klienci indywidualni, którym oferuje się cały asortyment usług świadczonych przez bank. Pion bankowości detalicznej podzielony jest, tak jak pion bankowości korporacyjnej, na wydziały, których zadaniem jest obsługa klientów w zakresie zakładania i obsługi rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych, przyjmowania zleceń stałych, przyjmowania wpłat i dokonywania wypłat, udzielania różnego rodzaju kredytów - kredytów na zakup samochodów, kredytów gotówkowych, hipotecznych, na zakupy ratalne itp. Ostatnio popularne w bankach staje się oferowanie pakietów usług, a także prowadzenie na specjalnych warunkach usług dla osób zaliczanych do tzw. VIP-ów, czyli osób, których stan posiadania lub społeczna pozycja wskazują na potrzebę zindywidualizowanego podejścia przez bank i docenienia znaczenia takich klientów dla banku.

Pion zaplecza obejmuje wydziały związane z rachunkowością, księgowością i sprawozdawczością, wydział skarbcowy oraz zadania pokrywające się z zadaniami pionu administracyjno-organizacyjnego w strukturze funkcjonalnej.

W strukturze biznesowej nastąpiło odseparowanie funkcji bezpośrednio produkcyjnych od funkcji wspierających i ewidencyjno-kontrolnych. Wzrosło znaczenie aktywnego podejścia do klienta, co jest wynikiem, między innymi, wzrastającej konkurencji między bankami. Przedstawiony zakres zadań oddziału banku jest typowy dla banku komercyjnego uniwersalnego, świadczącego usługi, i dla osób indywidualnych, dla podmiotów gospodarczych. Należy mieć na uwadze to, że obsługa podmiotów gospodarczych jest z reguły bardziej opłacalna dla banku niż obsługa klientów indywidualnych. Klienci indywidualni z zasady nie dysponują dochodami porównywalnymi z dochodami podmiotów gospodarczych, a zatem w celu uzyskania podobnej skali obrotów należy obsłużyć większą ilość klientów indywidualnych, co w konsekwencji powoduje zwiększenie kosztów działania banku.

W ramach oddziału funkcjonują także mniejsze jednostki, takie jak filie i agencje, których zadaniem jest tylko operacyjna obsługa klientów, natomiast obsługa ewidencyjna i księgowa jest przeprowadzana w oddziale.

Polecenia i pytania kontrolne

1. Jakie przepisy prawne regulują działalność banków w Polsce?

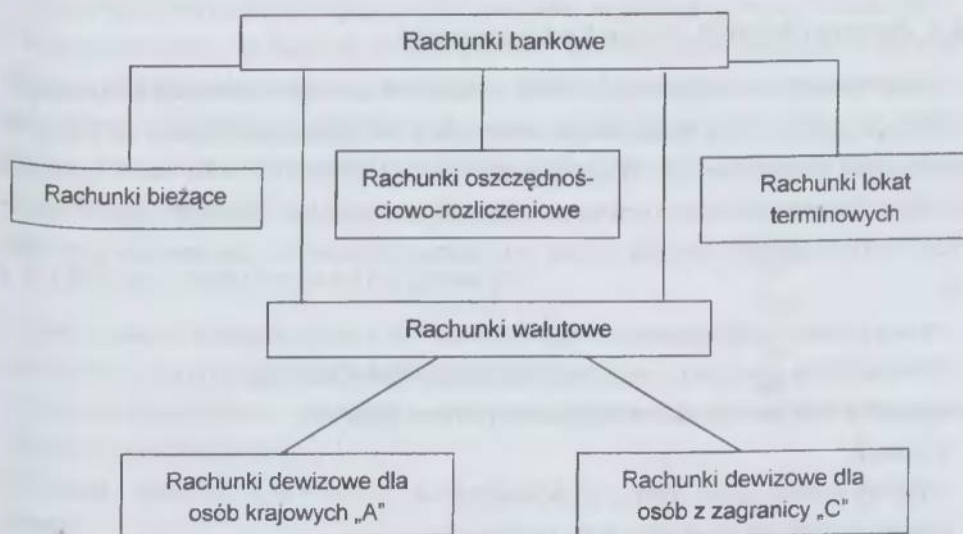
2. Jaka jest różnica między regulaminem a instrukcją bankową?
3. Jak jest różnica między bankiem państwowym a bankiem w formie spółki akcyjnej?
4. Obowiązki rady banku i zarządu banku.
5. Jaki jest minimalny wymóg kapitałowy przy tworzeniu banku i czy jest on zgodny ze standardami Unii Europejskiej?
6. Od jakich czynników uzależniona jest organizacja banku?
7. Na czym polega różnica między organizacją banku biznesową a funkcjonalną?
8. Kto podejmuje decyzję w sprawie utworzenia banku i na jakich warunkach?
9. Jakie departamenty pełnią funkcje operacyjne w centrali, a jakie-administracyjne?

4. RACHUNKI BANKOWE

4.1. Rodzaje rachunków bankowych

Zgodnie z przepisami ustawy Prawo bankowe³² banki prowadzą rachunki bankowe dla osób fizycznych, dla osób prawnych oraz dla jednostek nie posiadających osobowości prawnej. Banki mogą prowadzić (ryc. 8):

- rachunki bieżące,
- rachunki pomocnicze,
- rachunki lokat terminowych,
- rachunki oszczędnościowe.

Ryc. 8. Klasyfikacja rachunków bankowych

Rachunki bieżące służą do przeprowadzania operacji rozliczeniowych związanych z prowadzoną działalnością. Na rachunki bieżące wpływają wpłaty z tytułu należności od odbiorców towarów i usług, przy czym z takich rachunków pokrywane są zobowiązania wobec dostawców z tytułu podatków, opłat itp.

Rachunki pomocnicze są zakładane przez podmioty gospodarcze w innych bankach lub w innych oddziałach tego samego banku, a operacje na rachunkach zazwyczaj ograniczają się do rozliczania ściśle określonych zadań (np. klient posiada rachunek bieżący w oddziale BRE w Szczecinie, natomiast w oddziale Pekao S.A. w Stargardzie Szczecińskim założył rachunek pomocniczy do obsługi rozliczeniowej wyłącznie dostaw z Luxpolu). Otwarcie rachunku pomocniczego nie wymaga zgody banku prowadzącego

³² Ustawa Prawo bankowe z 29 sierpnia 1997 r., Dz U 1997 nr 140.

rachunek bieżący, ale bank ten może zastrzec sobie prawo do zawiadamiania go o rachunkach założonych w innych bankach.

Rachunki lokat terminowych służą do przechowywania środków pieniężnych w czasie wynikającym z zawartej z bankiem umowy.

Rachunki oszczędnościowe są prowadzone dla osób fizycznych, a także dla szkolnych kas oszczędnościowych i pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych. Rachunki oszczędnościowe nie mogą być wykorzystywane do przeprowadzania rozliczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Rachunki służą do gromadzenia środków posiadacza rachunku i do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych krajowych i zagranicznych. Środki pieniężne gromadzone na rachunkach podlegają oprocentowaniu.

4.2. Zasady otwarcia rachunku bankowego

Otwarcie rachunku i zawarcie umowy o rachunek bankowy następuje na podstawie odpowiedniego wniosku podpisanego przez osoby (lub osobę) uprawnione do składania oświadczeń w zakresie praw majątkowych. Przy otwieraniu rachunku banki wymagają złożenia uwierzytelnionych podpisów i fotokopii dokumentów potwierdzających tożsamość i/lub osobowość prawną klienta oraz pełnomocnictw. Do dokumentów tych należą:

- wyciąg z rejestru sądowego,
- zaświadczenie o wpisie do ewidencji działalności gospodarczej,
- zawiadomienie o nadaniu numeru statystycznego REGON,
- koncesja,
- oryginały umowy spółki, statutu przedsiębiorstwa,
- dowód osobisty (w przypadku osób fizycznych),
- wzory podpisów osób upoważnionych do dysponowania rachunkiem.

Rachunkiem dysponują tylko osoby upoważnione, których wzory podpisów zostały złożone w banku. Wszystkie dokumenty muszą być podpisywane w identyczny sposób.

Jako moment otwarcia rachunku bankowego uznaje się podpisanie z bankiem umowy. Umowa rachunku bankowego powinna określać:

- strony umowy,
- rodzaj otwieranego rachunku,
- walutę, w jakiej rachunek ma być prowadzony,
- okres, na jaki rachunek został otwarty,
- wysokość oprocentowania i warunki zmiany oprocentowania,
- sposób dysponowania środkami zgromadzonymi na rachunku,
- terminy naliczania, wypłaty lub kapitalizacji odsetek,
- terminy realizacji zleceń posiadacza rachunku,

- zakres odpowiedzialności banku za terminowe i prawidłowe przeprowadzanie rozliczeń,
- tryb i warunki dokonywania zmian w umowie,
- sposób i termin wypowiedzenia lub rozwiązania umowy rachunku.

Rachunki bankowe mogą być prowadzone w złotych lub w walutach obcych. W drugim przypadku wymagane jest upoważnienie Prezesa NBP, na mocy którego banki mogą wykonywać takie czynności prawa dewizowego i rozliczenia, jak:

- prowadzenie rachunków w walutach obcych,
- udzielanie i zaciąganie kredytów i pożyczek,
- udzielanie gwarancji i poręczeń,
- skup i sprzedaż wartości dewizowych.

Wymienione czynności podlegają kontroli dewizowej sprawowanej przez Prezesa NBP.

Należy podkreślić, że banki są zobowiązane do przestrzegania tajemnicy dotyczącej obrotów i stanów prowadzonych rachunków. Informacji o obrotach i stanie rachunku bank udziela posiadaczowi rachunku lub pisemnie upoważnionym przez posiadacza osobom. Bank może także udzielać takich informacji w sytuacjach szczególnych, określonych prawem bankowym.

4. 3. Obsługa rachunków osób prawnych

Bank prowadzi rachunki bieżące dla następujących jednostek:

- krajowych i zagranicznych podmiotów gospodarczych,
- organizacji społecznych, politycznych, zawodowych, fundacji, stowarzyszeń nie mających osobowości prawnej,
- jednostek i zakładów budżetowych,
- banków,
- jednostek, których obsługę finansową bank wykonuje na zlecenie i rachunek innych banków,
- oddziałów i przedstawicielstw w kraju zagranicznych osób prawnych,
- krajowych i zagranicznych osób prowadzących działalność gospodarczą.

Otwarcie rachunku następuje po złożeniu wniosku przez klienta i zawarciu umowy rachunku między klientem a bankiem. Krajowa osoba prawna i nie mająca osobowości prawnej jednostka organizacyjna do wniosku dołączyć powinna odpis z rejestru handlowego lub inny dokument potwierdzający powstanie jednostki oraz dokument potwierdzający nadanie numeru statystycznego REGON. Zagraniczna osoba prawna lub nie mająca osobowości prawnej jednostka organizacyjna z siedzibą za granicą oraz oddziały i przedstawicielstwa zagranicznych osób prawnych do wniosku o zawarcie umowy rachunku dołączyć powinny wyciąg z zagranicznego rejestru firm handlowych lub inny dokument urzędowy potwierdzający status firmy zagranicznej, uwierzytelniony przez polską placówkę dyplomatyczną albo przez notariusza oraz zezwolenie właściwego or-

ganu administracji rządowej na utworzenie na terenie Rzeczypospolitej przedstawicielstwa lub oddziału.

Otwarcie rachunku następuje po podpisaniu przez bank i klienta umowy rachunku. Po podpisaniu umowy klient składa w obecności przedstawiciela banku wzór lub wzory podpisów osób uprawnionych do dysponowania rachunkiem na karcie wzorów podpisów.

Posiadacz rachunku może udzielić pełnomocnictwa wskazanym przez siebie osobom do rozporządzania środkami pieniężnymi zgromadzonymi na rachunku.

Rachunek bankowy ma numer, który składa się z:

- numeru oddziału banku,
- numeru porządkowego przedzielonego posiadaczowi rachunków dla wszystkich prowadzonych rodzajów rachunku,
- numeru konta syntetycznego i dalszego rozwinięcia analitycznego w zależności od rodzaju rachunku (numer subkonta).

Posiadacz rachunku jest uprawniony do swobodnego dysponowania środkami pieniężnymi znajdującymi się na jego rachunku.

Na rachunki są przyjmowane waluty wymienne zgodnie z przepisami prawa dewizowego. Gdy przedmiotem wpłaty lub wypłaty jest waluta inna niż waluta rachunku, stosowane są kursy dnia ustalane przez dany bank.

4.4. Obsługa rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych

Rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy służy do gromadzenia wkładów oszczędnościowych osób indywidualnych, krajowych i zagranicznych, oraz do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych, z wyjątkiem rozliczeń z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej.

Posiadaczem rachunku może być osoba o pełnej zdolności do czynności prawnych oraz o udokumentowanych źródłach przychodu. Osoba indywidualna może posiadać tylko jeden rachunek w dowolnie wybranym oddziale banku. Rachunek taki może być otwarty dla jednej osoby lub dla dwóch osób z podaniem imion i nazwisk obu osób. Osoba, która występuje o otwarcie rachunku składa osobiście wypełniony wniosek oraz w obecności pracownika banku wzór podpisu na karcie wzorów podpisów. Aby otworzyć wspólny rachunek, zainteresowane osoby składają pisemne oświadczenia o wzajemnym upoważnieniu do samodzielnego dysponowania rachunkiem w pełnym zakresie oraz do solidarnej odpowiedzialności z tytułu powstałego salda debetowego.

Po podpisaniu umowy rachunku i po wpłynięciu pierwszej wpłaty bank wydaje posiadaczowi rachunku, za pokwitowaniem, blankiety czekowe i najczęściej karty bankomatowe.

Posiadacz rachunku przy otwieraniu rachunku i w trakcie trwania umowy może udzielić pełnomocnictwa wybranej osobie fizycznej do dysponowania rachunkiem, a także odwołać udzielone pełnomocnictwo.

Posiadacz rachunku dysponuje swoim rachunkiem w dowolny sposób do wysokości salda rachunku lub do wysokości debetu sankcjonowanego³³. Posiadacz rachunku może dokonywać dowolnych wpłat na rachunek oraz wypłat gotówkowych i bezgotówkowych, wykorzystując posiadane czek, kartę bankomatową i bankowe dowody wpłaty i wypłaty.

W przypadku wystąpienia salda debetowego na rachunku (gdy bank nie przyznał debetu sankcjonowanego) posiadacz jest zobowiązany wyrównać niedobór w ciągu 10 dni. Powstały debet podlega oprocentowaniu karnemu w wysokości dwukrotnej stopy kredytu lombardowego obowiązującej w okresie występowania salda debetowego.

Bank prowadzący rachunek zawiadamia posiadacza rachunku o każdej zmianie salda, wysyłając klientowi wyciąg z przeprowadzonej transakcji lub zbiorcze zestawienie transakcji przeprowadzonych w danym okresie.

Posiadacz rachunku może złożyć na osobnym formularzu dyspozycję na wypadek śmierci na rzecz członków rodziny. Dyspozycja taka może być złożona bez ograniczenia kwoty lub na konkretną kwotę. Dyspozycja na wypadek śmierci może być odwołana w dowolnym czasie przez posiadacza rachunku.

Wkłady oszczędnościowe na rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym podlegają przepisom zabezpieczania depozytów przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny i są wolne od zajęcia sądowego i administracyjnego do wysokości trzykrotnej średniej miesięcznej płacy w gospodarce narodowej, która jest publikowana przez GUS.

4.5. Obsługa rachunków lokat terminowych

Otwarcie rachunku lokat terminowych następuje na podstawie umowy rachunku zawartej między klientem a bankiem. W ramach umowy bank zobowiązuje się do przechowywania na zlecenie klienta zadeklarowanej kwoty pieniędzy oraz do jej zwrotu wraz z należnymi odsetkami po upływie umownego terminu. Na rachunkach lokat nie prowadzi się innych operacji i nie wykonuje innych zleceń.

Rachunek lokaty może być założony wyłącznie w formie imiennej. Każdy klient może posiadać kilka lokat na dany okres lub na różne okresy.

³³ Posiadacz rachunku posiadający stały dochód może wystawiać dyspozycje wypłaty nie znajdujące pokrycia w saldzie rachunku do wysokości ustalonej przez bank. Spłata salda debetowego następuje z bieżących wpływów na rachunek, a za powstałe saldo bank pobiera odsetki według stopy zmiennej obowiązującej w banku. Saldo debetowe musi być spłacone w terminie. Po upływie terminu bank stosuje sankcje karne.

Dla małoletniego właściciela lokaty rachunek może być założony przez jego przedstawiciela ustawowego, kuratora lub opiekuna. Po ukończeniu 13 lat małoletni posiadacz lokaty może nią dysponować, jeżeli w umowie nie było zastrzeżenia i jeżeli nie sprzeciwiają się temu ustawowi przedstawiciele.

Umowa zostaje uznana za zawartą z chwilą wpłacenia przez klienta zadeklarowanej kwoty pieniężnej w kasie lub z chwilą przelania w obrocie bezgotówkowym kwoty na rachunek lokaty.

Lokaty bankowe podlegają przepisom zabezpieczenia depozytów Bankowego Funduszu Gwarancyjnego.

4.6. Obsługa rachunków dewizowych

Banki posiadające uprawnienia do prowadzenia obrotu dewizowego mogą prowadzić rachunki dewizowe A i C.

Rachunki dewizowe A są prowadzone dla osób krajowych³⁴ indywidualnych jako rachunki a vista i rachunki terminowe. Na rachunki dewizowe A mogą być wpłacane środki w walutach wymienialnych, a wypłaty mogą być dokonywane w walucie rachunku lub w innej walucie wymienialnej, lub w PLN. Wpłacane środki nie wymagają udokumentowania bankowi tytułu wejścia w ich posiadanie.

Otwarcie rachunku następuje przez zawarcie umowy rachunku pomiędzy klientem a bankiem. Umowa rachunku a vista zawierana jest na czas nieokreślony, a rachunku terminowego - na termin określony w umowie.

Posiadacz rachunku A na podstawie pisemnej dyspozycji może ustanowić pełnomocnictwo ograniczone lub nieograniczone do dysponowania saldem rachunku.

Wszystkie operacje na rachunku są potwierdzane wyciągami z rachunku.

Rachunki dewizowe C są prowadzone dla osób zagranicznych. Osobą zagraniczną jest:

- osoba fizyczna mająca stałe miejsce zamieszkania za granicą,
- osoba prawna zagraniczna,
- jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej i mająca swoją siedzibę za granicą.

Otwarcie rachunku C następuje w wyniku zawarcia umowy między klientem a bankiem po wypełnieniu wniosku o otwarcie rachunku. Jeśli wniosek o otwarcie rachunku jest przesyłany z zagranicy, tożsamość i własnoręczność podpisu posiadacza musi być potwierdzona przez polską placówkę dyplomatyczną lub bank zagraniczny będący korespondentem banku krajowego, lub polski bank za granicą, lub przez notariusza.

³⁴ Osobą krajową może być również cudzoziemiec mający kartę stałego pobytu w Polsce.

Na rachunki C przyjmowane są waluty wymienialne. Wpłaty i wypłaty z rachunku są dokonywane na podstawie pisemnej dyspozycji posiadacza rachunku. W przypadku wpłaty środki powinny być udokumentowane (np. deklaracją celną) i powinny pochodzić z:

- realizacji zagranicznych przekazów bankowych i pocztowych, czeków podróżniczych, weksli i akredytyw pieniężnych;
- wpłat kwot przywiezionych z zagranicy;
- realizacji w kraju dyspozycji osób krajowych wynikających z wykonania umów zawartych przez te osoby z posiadaczem rachunku z zachowaniem przepisów prawa dewizowego;
- przelewów z rachunków walutowych C innych osób zagranicznych z tytułu spadku, zapisu lub dyspozycji na wypadek śmierci;
- przelewów z rachunku A;
- innych tytułów określonych w odpowiednich przepisach.

Wypłaty z rachunków C mogą być dokonywane w gotówce lub w formie bezgotówkowej. Z rachunku C mogą być realizowane:

- przekazy za granicę;
- wypłaty na rzecz posiadacza rachunku lub z jego polecenia na rzecz innych osób zagranicznych z prawem wywozu za granicę na podstawie zaświadczenia wydanego przez bank;
- wypłaty z tytułu darowizny na rzecz krajowych osób indywidualnych z prawem wywozu za granicę na podstawie zaświadczenia wydanego przez bank;
- przelewy na rachunki walutowe A i rachunki walutowe C z tytułu darowizny, realizacji spadku, zapisu lub dyspozycji na wypadek śmierci oraz z innych tytułów;
- z pozostałych tytułów zgodnie z przepisami prawa dewizowego.

Bank wydaje uprawnionej osobie, legitymującej się ważnym paszportem, zaświadczenie potwierdzające podjęcie z rachunku kwoty, która może być wywieziona za granicę.

Posiadacz rachunku może ustanowić pełnomocnika uprawnionego do dysponowania rachunkiem. Pełnomocnictwo może być w każdej chwili zmienione lub odwołane na podstawie pisemnej dyspozycji posiadacza rachunku.

Pytania kontrolne

1. Jakie rodzaje rachunków są prowadzone przez banki?
2. Jakie rachunki prowadzi bank dla osób indywidualnych?
3. Czym różni się rachunek bieżący od rachunku lokat terminowych?
4. Jakie konsekwencje grożą w przypadku przekroczenia stanu salda na rachunku?
5. Kto może założyć rachunek pomocniczy i w jakim celu?
6. Czy na rachunek C można dowolnie dokonywać wpłat?
7. Z jakich elementów składa się numer rachunku bankowego i co one oznaczają?

5. OPERACJE GOTÓWKOWE

5.1. Zasady obrotu gotówkowego

Przy wykonywaniu operacji bankowych związanych z obrotem gotówkowym bezwzględnie przestrzegane są:

- zasada komisyjności prac kasowo-skarbcowych, tj. wykonywania zawsze w obecności drugiego pracownika takich czynności, jak otwieranie i zamykanie skarbca, liczenie, sortowanie, pakowanie banknotów i monet, dziurowanie banknotów zniszczonych;
- zasada dokumentowania wszelkich operacji kasowo-skarbcowych;
- zasada zatrudniania osób o odpowiednich cechach etyczno-moralnych, odpornych na stresy, nie karanych;
- zasada precyzyjnego przestrzegania odpowiednich przepisów z zakresu odpowiedzialności materialnej pracowników;
- zasada wykonywania czynności w warunkach gwarantujących bezpieczeństwo środków pieniężnych i pracowników.

5.2. Gospodarowanie gotówką

Znakami pieniężnymi są banknoty (bilety NBP) i monety w złotych i groszach. Wzory i wartość nominalną banknotów oraz wzory, wartość nominalną, stop, próbę i wagę monet, terminy wprowadzenia ich do obiegu ustala Prezes NBP w drodze rozporządzeń.

Zasilanie banków w znaki pieniężne koordynuje Departament Emisyjno-Skarbcowy NBP. Banki zasilają się w gotówkę w oddziale okręgowym NBP i do tego oddziału odprowadzają nadwyżki gotówki. Możliwe jest także zasilanie się banków w gotówkę w innym banku i odprowadzanie do tego banku również nadmiarów gotówkowych. Banki krajowe mogą we własnym zakresie dokonywać przemieszczeń gotówki krajowej i walutowej między swoimi oddziałami, a także między oddziałami różnych banków, przy zachowaniu właściwych środków ochrony.

W rozporządzeniach Prezesa NBP szczegółowo określono zasady przeliczania, sortowania, pakowania i oznaczania opakowań znaków pieniężnych. Banknoty jednego nominału są układane w paczki po 100 szt., a 10 paczek tworzy wiązkę. Natomiast wiązki pakowane są w standardowe worki zamknięte w sposób gwarantujący bezpieczeństwo. Pobieranie i odprowadzanie gotówki może następować wyłącznie w pełnych wiązkach, a woreczków z monetami - w workach zbiorczych. Banknoty obiegowe ułożone w paczki opasuje się opaskami z odpowiednim nadrukiem.

5.3. Organizacja operacji kasowo-skarbcowych

Operacje bankowe, polegające na przyjmowaniu wpłat i dokonywaniu wypłat gotówkowych oraz na przechowywaniu znaków pieniężnych i innych walorów nazywają się

operacjami kasowo-skarbcowymi. Są one wykonywane w oddziałach operacyjnych banku przez wydziały operacyjno-skarbcowe. W skład wydziału wchodzi:

- kasy,
- sortownia,
- skarbiec,
- bankomaty.

Kasa jest wydzielonym pomieszczeniem, w którym kasjer dokonuje wypłat i przyjmuje wpłaty w gotówce. Kasa bankowa powinna być pomieszczeniem zamkniętym usytuowanym w sali operacyjnej, do której wstęp mają tylko kasjer i osoby sprawujące nadzór nad czynnościami kasowo-skarbcowymi.

Do zakresu czynności kasjera należy przyjmowanie i wypłacanie gotówki, wymiana banknotów i monet jednej wartości na inne wartości oraz wymiana banknotów i monet zniszczonych na obiegowe. Kasjer przeprowadza wymienione czynności na podstawie dokumentów zaakceptowanych do realizacji. Kasjer prowadzi także na bieżąco ewidencję obrotów kasy.

Banki mające uprawnienia dewizowe prowadzą kasy walutowe, w których kasjerzy mogą przyjmować wpłaty na rachunki, skupować i sprzedawać pieniądze zagraniczne, jeżeli są one obiegowym prawnym środkiem płatniczym w kraju je emitującym, jeżeli ich autentyczność nie budzi wątpliwości i jeżeli nie są one uszkodzone lub zużyte. Przechowywanie wartości dewizowych i ich sortowanie odbywa się na zasadach obowiązujących dla krajowych znaków pieniężnych.

W kasie wieczornej przyjmowane są wpłaty utargów w godzinach wieczornych lub w postaci zapakowanych pakietów przeliczanych komisyjnie następnego dnia.

W sortowni wykonywane są następujące czynności:

- przyjmowanie i przeliczanie wpłat,
- sortowanie banknotów i monet według stopnia ich zużycia na banknoty i monety nadające się do obiegu i zniszczone,
- sprawdzanie autentyczności banknotów i monet,
- układanie paczek banknotów i rulonów z monetami,
- liczenie sprawdzające banknotów (na tzw. drugą rękę),
- dziurowanie zniszczonych banknotów,
- formowanie wiązek banknotów i woreczków z monetami.

Gotówka przeznaczona do przeliczenia pochodzi z kasy, skarbcza, skarbcza nocnego, od pracowników odpowiedzialnych za przechowywanie wypłat z inkasa samochodowego, a w przypadkach szczególnych - bezpośrednio od klienta (na zlecenie kasjera).

W sortowni powinny pracować co najmniej 2 osoby. Osoba nadzorująca pracę sortowni ma obowiązek prowadzenia wykazu pracowników sortowni oraz wykazu przepisów z potwierdzeniem ich znajomości przez pracowników.

Skarbiec jest specjalnie zabezpieczonym i chronionym pomieszczeniem gwarantującym bezpieczeństwo przechowywanych wartości. Skarbiec powinien mieścić się w pomieszczeniach poniżej poziomu gruntu. Stałą obsadę skarbcza stanowią 2 skarbnicy, którzy komisyjnie wykonują swoje czynności. Osoby nie związane bezpośrednio z obsługą kasowo-skarbcową mogą przebywać w skarbcu wyłącznie za zgodą skarbników, a ich obecność musi być potwierdzona ich podpisami w specjalnej ewidencji.

W skarbcu wykonywane są następujące czynności:

- przyjmowanie i wydawanie gotówki w formie zasiłków,
- przyjmowanie wpływów bieżących z kas,
- przyjmowanie kaset z pozostałością po zakończeniu pracy kas i sortowni,
- przyjmowanie utargów sformowanych w pakiety, portfele lub woreczki,
- przechowywanie wartości,
- przyjmowanie, przechowywanie i wydawanie depozytów,
- prowadzenie dokumentacji skarbcowej.

Skarbiec nocny jest technicznym urządzeniem umożliwiającym wrzucenie worka z wpłatą przez specjalną wrzutnię do skarbcza. Skarbiec jest otwierany komisyjnie następnego dnia, a jego zawartość przeliczana w sortowni. Za zawartość wrzuconego worka odpowiedzialność ponosi dokonujący wpłaty.

Większe banki i instytucje finansowe są wyposażone w bankomaty, czyli automaty zastępujące pracę kasjera. Bankomaty w skrócie nazywa się ATM (z ang. *Automated Teller Machine*). Bankomaty mogą być umieszczone wewnątrz banku lub na zewnątrz. Większość bankomatów czynna jest całą dobę. Bankomaty mogą przyjmować wpłaty gotówkowe (rzadziej) lub mogą wypłacać gotówkę (częściej) na podstawie karty plastikowej z nośnikiem magnetycznym, przypisanej do indywidualnego posiadacza wraz z nadanym czterocyfrowym numerem identyfikacyjnym, znanym wyłącznie posiadaczowi karty (tzw. PIN - *Personal Identification Number*). Wypłata gotówki przez bankomat następuje po wprowadzeniu karty do automatu i wybraniu numeru identyfikacyjnego. Wpłaty dokonywane przez bankomat są rejestrowane automatycznie, a zapis stanowi podstawę do obciążenia rachunku bankowego posiadacza karty.

Deponowanie gotówki następuje przez włożenie do specjalnej koperty (uzyskanej z bankomatu) kwoty gotówki i wrzucenie wypełnionej koperty do odpowiedniej wrzutni w bankomacie. Następnie koperty te są komisyjnie otwierane, a zawartość komisyjnie przeliczana i sortowana.

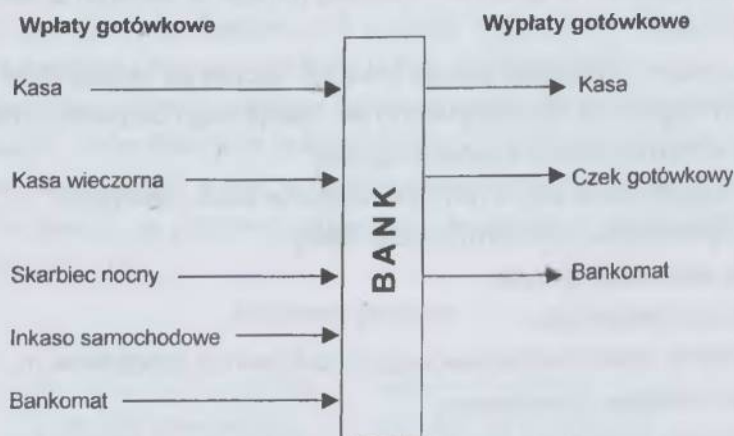
Pracownicy wykonujący czynności kasowo-skarbcowe zobowiązani są złożyć oświadczenie o przyjęciu odpowiedzialności materialnej.

5.4. Wpłaty i wypłaty gotówkowe

Obroty gotówkowe zmniejszyły się w ostatnich latach na rzecz bezgotówkowych form płatności. Rozwojowi bezgotówkowych obrotów sprzyja postęp w technice bankowej.

jaki ma miejsce w ostatnim dziesięcioleciu. Wprowadzenie systemów informatycznych działających *on line* umożliwiło znaczne obniżenie obrotu gotówkowego.

Rodzaje operacji gotówkowych są przedstawione na ryc. 9.

Ryc. 9. Operacje gotówkowe

Wpłaty gotówki mogą być dokonywane w czynnych kasach banku w godzinach obsługi klienta, w kasach wieczornych, za pośrednictwem wrzutni do skarbca nocnego, a także przez deponowanie gotówki w bankomatach. Wpłaty mogą być dokonywane w formie wpłat otwartych przeliczanych przez kasjera w obecności wpłacającego na podstawie dowodu wpłaty na rachunek bankowy i w formie wpłat zamkniętych otwieranych i przeliczanych następnego dnia komisyjnie pod nieobecność klienta.

Wypłaty gotówki są dokonywane na podstawie przedkładanych przez klienta czeków gotówkowych w kasie banku lub bankowego dowodu wypłaty, lub przy wykorzystaniu kart bankomatowych.

Czek gotówkowy stanowi dyspozycję wystawcy czeku udzieloną bankowi do obciążenia rachunku wystawcy kwotą, na którą czek został wystawiony oraz wypłaty tej kwoty osobie wskazanej na czeku (czeku imiennym) lub okazicielowi czeku (czeku na okaziciela). Czek gotówkowy może być zrealizowany bezpośrednio w oddziale banku, w którym jest otwarty rachunek albo w innym banku, lub miejscu realizacji czeku (np. w urzędzie pocztowym).

Bankowy dowód wypłaty jest dokumentem wewnętrznym banku, na którym posiadacz rachunku, w przypadku braku czeków, wystawia dyspozycję wypłaty określonej kwoty w gotówce.

Wypłata gotówki przy wykorzystaniu karty bankomatowej może nastąpić w bankomacie albo w kasie banku. Posiadacz karty bankomatowej, przynależnej do określonego rachunku bankowego, może złożyć dyspozycję wypłaty poprzez wprowadzenie karty do

bankomatu i wybranie numeru identyfikacyjnego. Wyplata gotówki w kasie banku przy wykorzystaniu karty bankomatowej lub płatniczej następuje poprzez wprowadzenie karty do odpowiedniego czytnika i wybranie numeru identyfikacyjnego. Rejestracja wypłaty w bankomacie i w kasie jest podstawą obciążenia rachunku posiadacza kwotą wypłaty.

Przyjmowanie i wypłacanie gotówki w kasach odbywa się według ściśle określonych procedur, mających na celu zapewnienie jak największego bezpieczeństwa obrotu pieniężnego w banku. Procedury kasowe regulują:

- zasady legitymowania klienta (w tym sprawdzanie żetonu kasowego),
- zasady sprawdzania dokumentu rozliczeniowego,
- sposoby przeliczania gotówki,
- rejestrowanie dokumentu,
- umieszczanie odбитki stempla kasowego na dokumencie rozliczeniowym,
- wręczanie klientowi pokwitowania.

Szczegółowo ustalone procedury chronią bank, pracownika banku i klienta. Dokładne przestrzeganie przepisów redukuje do minimum ryzyko nadużyć, napadu i rabunku. Oprócz dokładnie opracowanych procedur bank jest dodatkowo objęty systemem profesjonalnych zabezpieczeń chroniących pomieszczenia kasowo-skarbcowe przed wejściem i pobytem nieupoważnionych osób.

Pytania kontrolne

1. Jakie są podstawowe wymogi obrotu gotówkowego w banku?
2. Jakie operacje nazywane są operacjami kasowo-skarbcowymi?
3. Jakie komórki wchodzi w skład wydziału operacyjno-skarbcowego?
4. Co to jest skarbiec nocny?
5. Czy w bankomatach można dokonywać wpłat?
6. Jakimi cechami powinni charakteryzować się pracownicy zatrudnieni przy operacjach gotówkowych?

6. ROZLICZENIA PIENIĘŻNE

6.1. Zasady rozliczeń pieniężnych

Rozliczenia pieniężne i wynikające z nich operacje rozliczeniowe wiążą się z przemieszczaniem pieniądza i dotyczą całości stosunków gospodarczych.

Operacje bankowe obejmują wszystkie rodzaje czynności bankowych: czynne, bierne i pośredniczące, którym towarzyszą operacje ewidencyjno-rozliczeniowe. Sprawne przyjmowanie wpłat, dokonywanie wypłat, przeprowadzanie rozliczeń bezgotówkowych na rachunkach bankowych są podstawą sprawnego i kompletnego wykonywania usług bankowych (zob. ryc. 10).

Rachunek bankowy	
Wn	Ma
WYPŁATY Z RACHUNKU	WPLATY NA RACHUNEK

Ryc. 10. Zapisy księgowe na rachunku bankowym

Bezpośrednią obsługę rozliczeń pieniężnych prowadzą oddziały operacyjne jako podstawowe jednostki organizacyjne banków. W oddziale jest prowadzona bezpośrednia obsługa klientów danego banku, udzielane są kredyty, prowadzone są rachunki bankowe i przeprowadzane rozliczenia pieniężne na rzecz klientów danego banku (rozliczenia międzyoddziałowe) i innego banku (rozliczenia międzybankowe), a także prowadzona jest obsługa kasowa.

Oprócz banków usługi rozliczeniowe są świadczone również przez placówki pocztowe (przekazy pocztowe, wpłaty i wypłaty oszczędności, rozliczenia z tytułu różnego rodzaju opłat). Urzędy pocztowe, poprzez swoje rachunki bankowe, są włączone do krajowego systemu rozliczeniowego.

O zapisach na rachunku bankowym posiadacz rachunku jest informowany za pomocą wyciągów bankowych. Każda zmiana na rachunku jest ewidencjonowana i wykazywana na wyciągu wraz z podaniem salda początkowego i salda końcowego. Częstotliwość przekazywania wyciągów jest uzależniona od warunków podpisanej umowy. W niektórych przypadkach wyciągi są drukowane po każdej przeprowadzonej operacji, a w innych - z określoną częstotliwością, np. raz na tydzień, raz na dwa tygodnie, raz na miesiąc, ale z podaniem szczegółów każdej przeprowadzonej operacji (data rozliczenia, kwota, opis operacji).

Przy dokonywaniu wypłat z rachunku bankowego pracownik banku ma obowiązek sprawdzania autentyczności i prawidłowości dokumentu stanowiącego podstawę do wypłaty oraz tożsamości osoby zlecającej wypłatę.

Rozliczenia pieniężne są regulowane przepisami Ustawy Prawo bankowe, Ustawy o Narodowym Banku Polski, prawa dewizowego, a także przepisami prawa czekowego, prawa wekslowego, kodeksem cywilnym, przepisami wykonawczymi publikowanymi w Monitorze Polskim, Dzienniku Urzędowym NBP.

6.2. Operacje bezgotówkowe krajowe

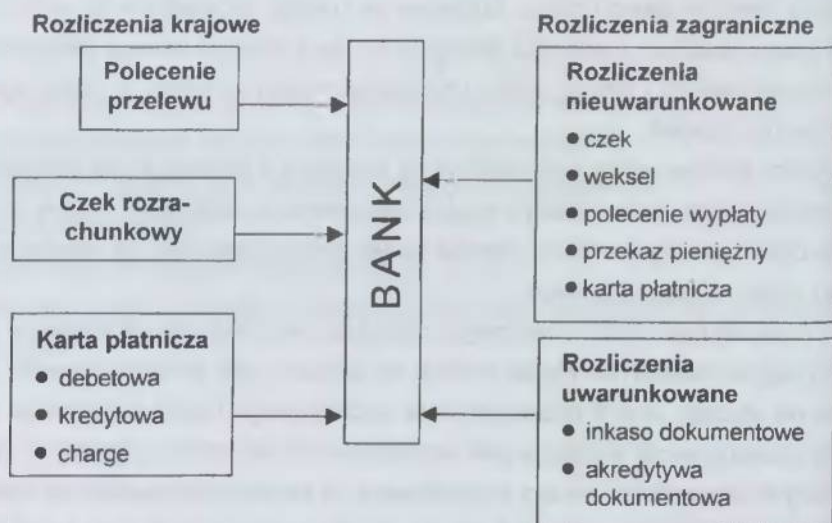
Posiadacz lub uprawniony do dysponowania rachunkiem bankowym może wydać polecenie dokonania operacji gotówkowych lub bezgotówkowych. Rozliczenia są przeprowadzane przy użyciu papierowych lub elektronicznych nośników informacji, w tym również za pomocą kart płatniczych.

Do operacji gotówkowych zalicza się wpłaty na rachunek lub wypłaty z rachunku.

Do dyspozycji bezgotówkowych zalicza się operacje uznaniowe - wpływy na rachunek i operacje obciążeniowe - wypłaty bezgotówkowe.

Efektom przeprowadzonych operacji jest wynik, czyli saldo rachunku. Gdy wypłaty przekraczają wpłaty, powstaje (lub powiększa się) saldo debetowe rachunku (niedobór na rachunku). W zależności od podpisanej między stronami umowy saldo debetowe podlega albo karnemu oprocentowaniu albo oprocentowaniu od kredytu w rachunku bieżącym (tzw. *overdraft*).

Rozliczenia bezgotówkowe krajowe przeprowadzane są za pomocą przelewów, czeków rozrachunkowych, akredytyw, inkasa kart płatniczych (zob. ryc. 11).

Ryc. 11. Rozliczenia pieniężne

Podstawą rozliczeń na rachunku bankowym jest odpowiedni dokument rozliczeniowy wystawiony przez posiadacza rachunku. Bank dokonuje odpowiedniego rozliczenia i zapisu na rachunku zgodnie z dyspozycją posiadacza rachunku dokonaną na dokumencie rozliczeniowym.

Najbardziej popularną formą przeprowadzania rozliczeń bezgotówkowych jest polecenie przelewu. Polecenie przelewu może być przygotowane na standardowym druku składającym się z czterech odcinków lub w systemie komputerowym w przypadku posiadania łącza e-bankingu w siedzibie klienta.

Polecenie przelewu stanowi dyspozycję posiadacza rachunku do obciążenia jego rachunku kwotą umieszczoną na formularzu i uznania tej kwoty rachunku klienta w dowolnym banku. Istotnymi elementami dyspozycji są:

- kwota przelewu,
- numer rachunku i nazwa zleceniodawcy (posiadacza rachunku),
- numer rachunku i nazwa odbiorcy przelewu,
- tytuł zapłaty.

Wystawiony dokument jest realizowany tego samego dnia po jego otrzymaniu przez bank lub zgodnie z oznaczonym na wypełnionym formularzu terminem. W większości banków operacja ta jest rozliczana w ciągu 1 dnia; w bankach dysponujących nowoczesnym systemem informatycznym rozliczenie następuje w czasie rzeczywistym. Polecenie przelewu powinno być zaksięgowane i wykonane w tym samym dniu, a najpóźniej w następnym dniu roboczym po jego przyjęciu. Warunkiem wykonania zlecenia jest poprawne wypełnienie i podpisanie formularza dyspozycji, posiadanie przez płatnika pełnego pokrycia na rachunku bankowym. Zleceniodawca może odwołać polecenie przelewu w drodze pisemnej dyspozycji.

Czeki rozrachunkowe są wystawiane na specjalnych blankietach z nadrukiem uniemożliwiającym podjęcie gotówki. Czkiem rozrachunkowym może być także czek gotówkowy, jeśli zostanie na nim naniesiona uwaga „tylko do rozrachunku”. Wypełniony czek rozrachunkowy otrzymuje wierzyciel od dłużnika jako zapłatę z różnych tytułów.

Czek rozrachunkowy stanowi dyspozycję wystawcy czeku (posiadacza rachunku) do obciążenia jego rachunku kwotą wypisaną na czeku i uznania tą kwotą rachunku posiadacza czeku.

Na wniosek wystawcy czeku bank prowadzący jego rachunek może potwierdzić czek, co oznacza zamieszczenie na odwrocie czeku klauzuli potwierdzenia, że na rachunku wystawcy środki do pokrycia czeku są wystarczające. Czek potwierdzony daje posiadaczowi tego czeku pewność, że uzyska zapłatę bez zwłoki.

Czek rozrachunkowy może być przedstawiony do rozliczenia w banku, w którym wystawca czeku ma rachunek lub w każdym innym banku. Przedstawienie czeku do rozliczenia w banku wystawcy czeku pozwala bankowi na bezpośrednie porównanie podpisów złożonych na czeku z kartą wzorów podpisów znajdującą się w banku i na sprawdzenie stanu rachunku. Przedstawienie czeku rozrachunkowego do rozliczenia w innym banku nie pozwala na jego sprawdzenie. W takim przypadku istnieją dwie możliwości - gdy banki zawarły porozumienie o wzajemnym honorowaniu czeków, wówczas rachunki

nek posiadacza i wystawcy czeków jest uznawany i obciążany; gdy czek jest przyjmowany do inkasa, oznacza to, że w pierwszej kolejności czek zostanie przesłany do banku wystawcy i po sprawdzeniu opłacony poprzez przekazanie środków do banku, który przyjął czek do inkasa i uznanie rachunku posiadacza czeku.

W rozliczanie za pomocą akredytywy są włączone dwa banki. Akredytywa jest formą rozliczeń polegającą na wyodrębnieniu przez bank posiadacza rachunku środków na rachunku posiadacza na wniosek posiadacza jako dłużnika i przekazaniu tych środków do banku wierzyciela jako zabezpieczenia zapłaty za świadczenia wierzyciela. Akredytywa jest instrumentem zabezpieczającym obie strony i rozkładającym ryzyko transakcji również na zaangażowane banki. Akredytywa w rozliczeniach krajowych jest bardzo rzadko stosowana, natomiast odgrywa duże znaczenie w rozliczeniach zagranicznych.

Karta płatnicza odgrywa coraz ważniejszą rolę w rozliczeniach płatniczych. Karta płatnicza, podobnie jak karta bankomatowa (każda karta płatnicza jest kartą bankomatową), ma magnetyczny pasek, na którym zakodowane są informacje dotyczące posiadacza karty, jego rachunku, numeru identyfikacyjnego karty, daty ważności. Pod pasmem magnetycznym znajduje się miejsce na podpis posiadacza karty. Przy płaceniu za określone świadczenia kartą płatniczą wierzyciel powinien dokonać autoryzacji karty i sprawdzić zgodność podpisu na wystawionym rachunku z podpisem na karcie. Autoryzacja karty polega na skontaktowaniu się z bankiem, który kartę wystawił lub ze specjalnym centrum autoryzacyjnym w celu upewnienia się, czy karta nie jest fałszywa, czy na rachunku jest odpowiednie zabezpieczenie płatności, czy posiadacz karty ma prawo dokonania transakcji, czy karta nie utraciła ważności itp.

Kopia rachunku zostaje przekazana do banku prowadzącego rachunek karty i stanowi podstawę obciążenia rachunku nabywcy świadczeń i uznania rachunku wierzyciela, czyli dostawcy świadczeń. Rozliczenia za pomocą kart wykonywane są szybciej niż rozliczenia czeków, ponieważ są przeprowadzane w sposób elektroniczny w systemie EFTPOS.

Istnieją różne rodzaje kart płatniczych - do najważniejszych zalicza się karty debetowe, karty kredytowe, karty typu *charge*.

Karty debetowe pozwalają na dokonywanie płatności za zakupione towary i usługi do wysokości salda na rachunku bankowym posiadacza karty. Karty debetowe zwane są popularnie elektronicznym czekiem, ponieważ spełniają wszystkie funkcje czeku, ale są bezpieczniejsze i bardziej atrakcyjne.

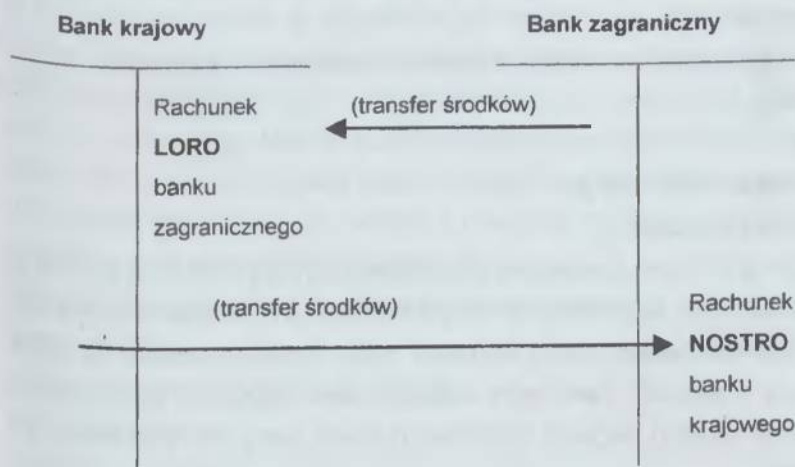
Karty kredytowe pozwalają na korzystanie ze środków w formie kredytu udzielonego przez bank do określonej wysokości w rachunku posiadacza.

Karty typu *charge* (obciążeniowe) pozwalają na przeprowadzanie płatności przez określony w umowie okres bez obciążania rachunku. W tym przypadku typowe rozliczanie następuje raz w miesiącu, co oznacza, że w okresach między rozliczeniami posiadacz karty może korzystać z krótkoterminowego kredytu w banku.

6.3. Rozliczenia zagraniczne nieuwarunkowane

Rozliczenia zagraniczne mogą przeprowadzać banki, które uzyskały uprawnienia nadane przez Prezesa Narodowego Banku Polskiego w drodze upoważnienia do przeprowadzania czynności obrotu zagranicznego.

Rozliczenia zagraniczne przeprowadzane są w różnych walutach, najczęściej w sposób bezgotówkowy (obrot gotówkowy występuje w minimalnym zakresie i dotyczy głównie podróży zagranicznych). Prowadząc rozliczenia zagraniczne, banki dysponują siecią banków korespondentów. Bank korespondent jest bankiem, z którym nawiązana jest współpraca rozliczeniowa poprzez wymianę kluczy (jest to rodzaj szyfru służący do kodowania przeprowadzanych transakcji) i wzorów podpisów oraz poprzez założenie rachunku. Rachunek bankowy prowadzony w banku krajowym dla banku zagranicznego nazywa się rachunkiem **loro**, a rachunek banku krajowego w banku zagranicznym nazywa się rachunkiem **nostro** (zob. ryc. 12). Na rachunkach **loro** i **nostro** są księgowane rozliczenia banków z tytułu wykonywania zlecanych wzajemnie operacji bankowych, przy czym powstające salda są okresowo rozliczane.

Ryc. 12. Rachunki banków

W rozliczeniach zagranicznych występuje konieczność przeliczania wartości transakcji wyrażonych w walutach eksporterów na waluty importerów i odwrotnie. Banki dewizowe przeprowadzają transakcje po ustalonych przez siebie kursach. Banki komercyjne mogą ogłaszać własne tabele kursów, różniące się od tabeli NBP.

Banki wykonują zlecenia płatnicze klientów. Dokonując rozliczeń wynikających z otrzymywanych zleceń płatniczych, banki korzystają z pośrednictwa zagranicznych banków korespondentów. Sposób wykonania zleceń płatniczych zależy od tego, czy klient uzależnia przeprowadzenie rozliczeń od spełnienia określonych warunków przez kontrahenta. Dlatego formy rozliczeń są dzielone na nieuwarunkowane i uwarunkowane.

Uwarunkowane formy rozliczeń stosowane są w rozliczeniach z tytułu eksportu i importu, którym towarzyszy ryzyko niewywiązania się stron z umowy (np. niedostarczenie towaru, niezapłacenie za dostawę).

Formy nieuwarunkowane mają zastosowanie przy opłacaniu usług, spłacie zadłużenia, spłacie odsetek, przekazach na rzecz osób indywidualnych.

Do nieuwarunkowanych rozliczeń dewizowych zaliczane są:

- czeki,
- weksle,
- polecenie wypłaty,
- karty kredytowe.

Oprócz wymienionych występują także akredytywy pieniężne i przekazy pieniężne, ale obecnie bardzo rzadko.

Czek (ang. *cheque*) jest pisemnym poleceniem zapłaty przez bank określonej sumy pieniężnej okazicielowi lub określonej osobie wskazanej na czeku. Czek może być imienny lub na okaziciela. Czek na okaziciela może być przekazany bez żadnych formalności innej osobie.

Do najbardziej powszechnych czeków w obrotach zagranicznych zalicza się:

- czeki bankierskie,
- czeki skarbowe,
- czeki z wystawienia niebankowego,
- czeki podróźnicze i euroczeki.

Czek bankierski jest to czek wystawiony przez bank, instytucję kredytową lub inną instytucję świadczącą usługi bankierskie, w którym trasatem jest wskazany bank zagraniczny, będący korespondentem banku wystawcy czeku. Czeki bankierskie nie występują w formie „na okaziciela”. Bank, który wystawia czek bankierski, poleca innemu bankowi, zwanemu trasatem, wypłacić określoną na czeku kwotę pieniędzy osobie wymienionej na czeku.

Czek skarbowy jest to dokument, w którym zarówno wystawcą, jak i płatnikiem jest Skarb Państwa, w imieniu którego czek jest podpisywany przez uprawnionych urzędników administracji finansowej.

Czeki z wystawienia niebankowego to czeki wystawiane przez osoby fizyczne lub prawne. Z przyczyn praktycznych (niepewność pokrycia) czeki z wystawienia niebankowego są skupowane przez bank wyłącznie na zasadzie inkasa.

Czeki podróźnicze i euroczeki są stosowane głównie w ruchu turystycznym i służą do regulowania drobnych płatności. Czeki są wystawiane nie tylko przez banki, ale także przez instytucje finansowe i biura podróży obsługujące turystów. Solidność i odpowiedzialność materialna emitujących je instytucji daje pełną gwarancję realizacji czeków.

podróżniczych, są one więc przyjmowane zarówno przez banki, jak i biura turystyczne, hotele, przewoźników. Czeki podróżnicze są wystawiane na okrągłe kwoty w różnych walutach, o różnym nominale, wydrukowanym na czeku.

Banki kilkudziesięciu krajów, współpracujące z organizacją *Eurocheque International*, zaopatrują swoich klientów w standardowe karty gwarancyjne oraz blankiety euroczeków, którymi mogą płacić w walucie kraju pobytu.

Czeki muszą być przedstawione do zapłaty w ściśle określonym terminie od dnia wystawienia³⁵, który wynosi:

- 10 dni dla czeków wystawionych i płatnych w tym samym kraju,
- 20 dni dla czeków wystawionych i płatnych w różnych krajach znajdujących się w tym samym rejonie świata,
- 70 dni dla czeków wystawionych i płatnych w krajach znajdujących się w różnych rejonach świata.

Często stosowaną formą rozliczenia bezwarunkowego jest „polecenie wypłaty” (ang. *payment order*). Polecenie wypłaty polega na zrealizowaniu przez bank zlecenia klienta lub banku korespondenta, tj. wypłacenia lub zapisania na rachunku wskazanej osoby fizycznej lub prawnej określonej kwoty środków pieniężnych ze środków wpłaconych do banku bądź znajdujących się na rachunku banku wykonawcy przez bank zlecający wypłatę³⁶. Rozróżnia się polecenia wypłaty uwarunkowane bądź polecenia wypłaty bezwarunkowe. W poleceniach wypłaty uwarunkowanych uwzględnione są dodatkowe warunki, od których uzależniona jest realizacja polecenia zapłaty (np. przekazanie bankowi pośredniczącemu dokumentów handlowych).

W operacji polecenia wypłaty biorą udział cztery strony:

- zleceniodawca,
- bank przyjmujący do wykonania zlecenie,
- bank pośredniczący,
- beneficjent (odbiorca).

Zleceniodawcą może być osoba prawna lub fizyczna zlecająca bankowi wypłatę określonej kwoty pieniężnej wskazanej osobie, instytucji lub przedsiębiorstwu. W przypadku wypłaty otrzymywanych z zagranicy jest to zazwyczaj instytucja bankowa.

Przy zleceniu wypłaty za granicę zleceniodawca powinien jednoznacznie określić szczegóły dyspozycji wydanej bankowi, gdyż po przyjęciu przez bank zlecenia zapłaty nabierze ono charakteru umowy dwustronnej, realizowanej przez bank na zasadach komisowych, czyli na rachunek i ryzyko zleceniodawcy.

³⁵ S. Jaworski, M. Tokarczyk, Bezpieczeństwo obrotu w transakcjach handlu zagranicznego, Info-Trade, Gdańsk 1993, s. 14.

³⁶ Z. Krzyżkiewicz, Operacje bankowe. Rozliczenia i ewidencja, Poltext, Warszawa 1996, s. 157.

Bank zlecniodawcy odpowiada wobec zlecniodawcy jedynie za wykonanie polecenia - według otrzymanej instrukcji oraz za właściwy wybór banku zagranicznego na zasadzie „dobrego kupca”.

Bank pośredniczący działa ściśle według zlecenia otrzymanego od banku zlecniodawcy i nie może przyjąć ewentualnej bezpośredniej dyspozycji pierwotnego zlecniodawcy ani beneficjenta dotyczącej wypłaty. I bank zlecniodawcy, i bank pośredniczący nie ponoszą odpowiedzialności za ewentualne straty, które mogą powstać na skutek opóźnionego wykonania zlecenia.

Banki uczestniczące w obrotach zagranicznych otrzymują polecenie wypłaty z różnych krajów świata, wystawione w różnych formach, zawierające tekst w ujęciu skrótowym. Kraje należące do systemu SWIFT mają ujednoliconą formę polecenia wypłaty (MT 100). Prawidłowe i wyczerpujące sformułowanie treści przez zlecniodawcę warunkuje właściwe i terminowe wykonanie polecenia wypłaty. Polecenie wypłaty z zagranicy bank krajowy otrzymuje komunikatem SWIFT (MT 100) od swojego korespondenta lub innego banku zagranicznego. Pracownik banku rejestruje otrzymany komunikat, nadaje mu referencje, informuje komórkę zarządzającą, środkami na rachunku, o dacie i kursie waluty, w której obciążono ten rachunek oraz uznaje rachunek beneficjenta za równowartość otrzymanych dewiz przeliczoną według kursu kupna dewiz z dnia zawarcia transakcji lub uznaje rachunek walutowy beneficjenta za kwotę przekazu.

Do sposobów wykonania polecenia wypłaty przez bank można zaliczyć:

- wypłatę gotówkową dla odbiorcy (beneficjenta), najczęściej w walucie kraju wypłaty ewentualnie w walucie przekazu,
- doręczenie odbiorcy czeku na kwotę wskazaną w poleceniu wypłaty,
- przelew kwoty polecenia wypłaty na wskazany rachunek odbiorcy w tym samym lub innym banku.

Weksel (ang. *bill of exchange*) jest dokumentem zobowiązującym wystawcę lub wskazaną osobę do bezwarunkowego zapłacenia określonej kwoty pieniężnej w oznaczonym terminie. Weksel, zwłaszcza trasowany, pełni ważną rolę w obrotach zagranicznych. Gdy pełni funkcję płatniczą, może być traktowany jako forma rozliczeń, ale jego rola jest znacznie większa, gdyż pełni również funkcję kredytową. Ujednolicenie w skali międzynarodowej zasad posługiwania się wekslem ułatwia obroty gospodarcze.

W obrotach zagranicznych weksel występuje w krótkoterminowych transakcjach kredytowych, a typowy przebieg operacji jest następujący:

- a) eksporter otrzymuje za dostarczony towar zaakceptowaną przez importera kwotę (nazwaną także akceptem) albo weksel własny importera,
- b) eksporter dyskontuje w swoim banku weksel otrzymany od importera, otrzymując należność pomniejszoną przez bank o odsetki dyskonta,
- c) bank, który zdyskontował weksel, może go odstąpić jako dewizy lub przedstawić importerowi do wykupienia w terminie płatności za pośrednictwem banku korespondenta.

Eksporter może domagać się dodatkowego zabezpieczenia w formie poręczenia wekslowego (awalu). Awal znanego banku zagranicznego zapewnia zdyskontowanie weksla.

W transakcjach eksportowych stosuje się traty terminowe i traty a vista. Terminowe traty ciągnięte są zazwyczaj na 90 dni, ale bywają także trasowane na dłuższy okres, nie przekraczający jednak 6 miesięcy. Ten typ weksli jest przedmiotem skupu na międzynarodowym rynku dyskontowym. Natomiast traty a vista, jako płatne za okazaniem na pierwsze żądanie, nie mogą być przedmiotem obrotów.

W transakcjach polskiego handlu zagranicznego weksel ma stosunkowo duże zastosowanie w porównaniu z krajami rozwiniętymi, zwłaszcza w przypadku kredytów kupieckich. Zagraniczni eksporterzy domagają się, aby akcepty polskiego importera były awalowane przez polskie banki. Podobnie polscy eksporterzy powinni domagać się od swoich zagranicznych kontrahentów awalowania akceptowanych trat terminowych przez znane banki zagraniczne.

Bankowe karty kredytowe służą celom płatniczym połączonym z możliwością zaciągnięcia kredytu w ramach określonej umowy kwoty. Karty kredytowe mogą być także wielofunkcyjne, umożliwiając dokonanie bezgotówkowego przelewu z rachunku posiadacza, podjęcie gotówki z bankomatu, otrzymanie wydruku wyciągu z rachunku bankowego, korzystanie z innych usług bankowych. Obecnie w pieniężnych rozliczeniach krajowych i zagranicznych karty płatnicze stają się coraz bardziej popularne. Karty kredytowe informują, że ich posiadaczowi udzielono kredytu do wysokości określonego pułapu. Wykorzystany kredyt podlega spłacie w ustalonym okresie bądź ratalnie.

Najpopularniejszą organizacją międzynarodową, prowadzącą rozliczenia międzynarodowe i krajowe kart kredytowych, jest VISA International. Organizacja ta jest instytucją wiodącą w rozwoju elektronicznego transferu pieniądza w skali międzynarodowej. O obszarze i skali działalności tej organizacji świadczy wydzielenie przez VISA pięciu autonomicznych regionów bankowych obejmujących: Europę z Afryką, Azję z Pacyfikiem, Amerykę Łacińską, Kanadę, Stany Zjednoczone.

W Polsce, oprócz stowarzyszenia VISA International, działa stowarzyszenie Master Card. Jest to instytucja, która powstała z połączenia Eurocard Internationale i Eurocheque Internationale Holding w 1992 r. Członkami tego stowarzyszenia jest 16 dużych banków polskich. Działa także system American Express jako organizacja typu klubowego, tworząca scentralizowany system oraz Diner's Club (w USA) i JCB (w Japonii).

6.4. Rozliczenia dewizowe uwarunkowane

Rozliczenia dewizowe uwarunkowane to rozliczenia, które odbywają się po spełnieniu określonych warunków i po przedstawieniu dokumentów handlowych. Ta forma rozliczeń wykształciła się w związku z dążeniem eksporterów do wyeliminowania ryzyka nieterminowego otrzymania płatności lub nieotrzymania ich w ogóle, a także w związku

z dążeniem importerów do wyeliminowania ryzyka nieterminowego otrzymania dostawy. nieotrzymania jej w ogóle bądź otrzymania dostawy niezgodnej z kontraktem. Aby zapobiec ryzyku, obie umawiające się strony poszukują trzeciej strony. Trzecią stroną są banki - jeden w kraju eksportera, drugi w kraju importera. Wykształciły się dwie formy rozliczeń dokumentowych, powszechnie stosowanych w handlu międzynarodowym na całym świecie.

Są nimi:

- inkaso dokumentowe,
- akredytywa dokumentowa.

Inkaso (ang. *collection*) polega na wydaniu określonego przedmiotu przez osobę (instytucję) pośredniczącą wskazanej przez zleceniodawcę (tj. podawcę) osobie trzeciej (tj. płatnikowi) po pobraniu od niej określonej kwoty pieniężnej lub po spełnieniu przez nią innych warunków. W międzynarodowych obrotach handlowych przedmiotem inkasa są wymienione w kontrakcie dokumenty, a instytucjami pośredniczącymi są głównie banki, zwłaszcza w handlu morskim, w którym posiadanie konosamentu jest warunkiem odbioru towaru od przewoźnika (inkaso bankowe), oraz spedytorzy, zwłaszcza w handlu wykorzystującym transport lądowy lub transport lotniczy, w których dokumenty przewozone są wystawiane imiennie na odbiorcę (inkaso spedytorskie). Operacje inkasa regulują przepisy Międzynarodowej Izby Handlu Zagranicznego ICC (ang. *International Collection Chamber*). Banki muszą ściśle przestrzegać instrukcji inkasa otrzymanej od eksportera.

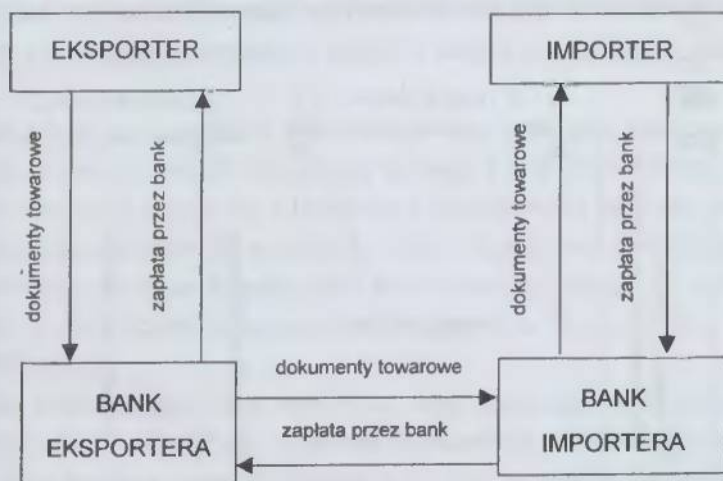
W zależności od przedmiotu inkasa rozróżnia się:

- inkaso finansowe, zwane też prostym, którego przedmiotem są dokumenty finansowe, takie jak weksle własne, traty, czek i itp.; za wykup tych dokumentów płaci się zawsze gotówką;
- inkaso dokumentowe, którego przedmiotem są dokumenty handlowe lub handlowe i finansowe. Ma ono zastosowanie szczególnie w transakcjach handlu zagranicznego. W ramach inkasa dokumentowego można wydzielić:
 - inkaso akceptacyjne - jest to inkaso terminowe, w którym płatność następuje w terminie określonym w tracie. Wydanie dokumentu może nastąpić w ramach tego typu inkasa w zamian za akcept traty. Określa się to inkaso skrótem D/A, co oznacza *documents against acceptance*. Jest to najczęściej stosowany sposób postępowania z dokumentami przy inkasie terminowym;
 - inkaso gwarantowane, tzn. z gwarancją bankową. Jest to bardzo korzystna forma dla eksportera, gdyż w przypadku niewykupienia inkasa lub trat terminowych przez płatnika zapłatę musi zrealizować bank, który uprzednio udzielił gwarancji. Inkaso gwarantowane jest w zasadzie zbliżone do akredytywy, gdyż w obu przypadkach ma miejsce zobowiązanie banku do zapłaty należności eksportera.

Stronami uczestniczącymi w operacji inkasa dokumentowego są:

- eksporter - klient powierzający swojemu bankowi przeprowadzenie operacji inkasa dokumentowego,
- bank przekazujący - bank, któremu klient powierzył przeprowadzenie operacji inkasa dokumentowego,
- bank inkasujący - każdy bank, poza bankiem przekazującym, zaangażowany w operację inkasa dokumentowego.

Realizacja bankowego inkasa dokumentowego (por. ryc. 13) przebiega następująco: eksporter (podawca inkasa) składa w swoim banku dokumenty wraz z instrukcją, w której - oprócz podania danych dotyczących kontraktu, wysokości należności, nazw i numerów dokumentów, nazwy płatnika itp. - wskazuje, co bank ma zrobić w razie odmowy akceptacji lub niewykupienia traty. Następnie bank podawczy przesyła do banku inkasującego (tj. banku importera) otrzymane dokumenty wraz z własną instrukcją inkasową. Bank inkasujący potwierdza w banku podawcy odbiór dokumentów i instrukcji, a płatnikowi (importerowi) przesyła wezwanie do wykupienia inkasa (lub zaakceptowania traty) wraz z kopią faktury handlowej. Importer może zwrócić się do banku z prośbą o umożliwienie mu wglądu w dokumenty w celu porównania ich z kontraktem.

Ryc. 13. Inkaso dokumentowe

Źródło: W. Jaworski, Z. Krzyżkiewicz, B. Kosiński, Banki. Rynek, operacje, polityka, Poltext, Warszawa 1995, s. 185.

Zapłata inkasa następuje na podstawie „Zlecenia pokrycia inkasa”, które importer kieruje do banku inkasującego - zwyczajowo w ciągu trzech dni od otrzymania wezwania - lub powiadamia bank w razie odmowy zapłaty, podając powód odmowy.

Po dokonaniu zapłaty (lub zaakceptowaniu traty) importer otrzymuje w zamian dokumenty. Bank inkasujący przekazuje następnie należności do banku podawcy, który wypłaca je eksporterowi.

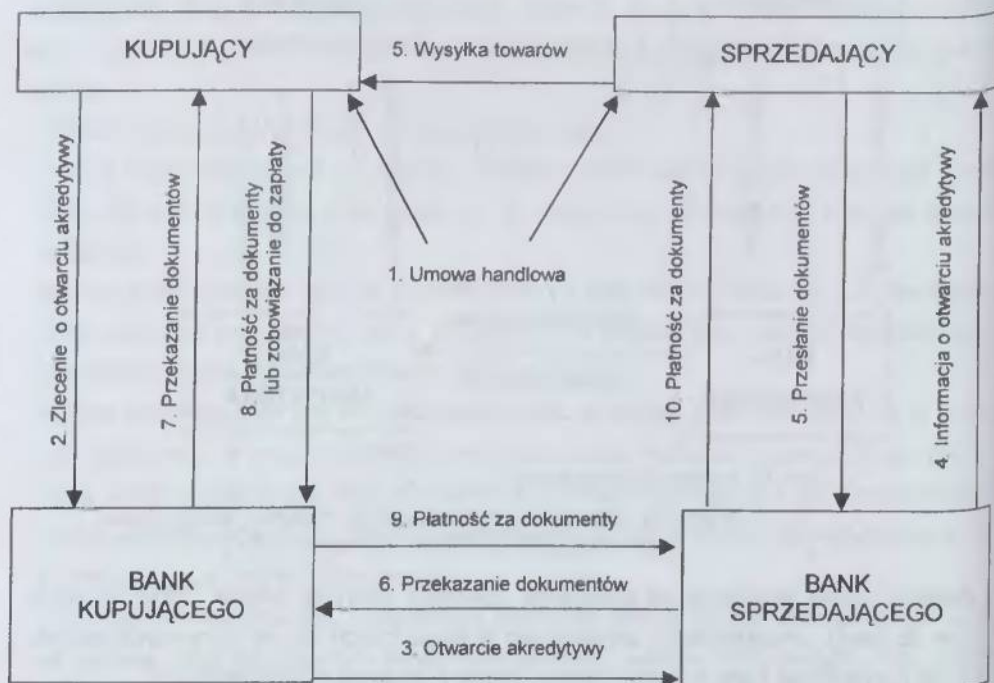
Przebieg dokumentowego inkasa spedytorskiego jest podobny, z tym że pośredniczą w nim spedytor eksportera i jego korespondent zagraniczny (lub spedytor ustalony przez eksportera w porozumieniu z jego spedytorem).

Drugą formą rozliczeń dewizowych uwarunkowanych jest akredytywa. Rozróżnia się dwa rodzaje akredytyw:

- akredytywę pieniężną,
- akredytywę dokumentową.

Akredytywa pieniężna jest wypierana przez bardziej nowoczesny i elastyczny środek zapłaty, jakim jest karta kredytowa. Istotą akredytywy pieniężnej jest potwierdzenie przez bank wystawiający dokument, że posiadacz dokumentu ma otwarty kredyt w tym banku w ściśle określonym czasie do określonej kwoty pieniężnej. Należy zaznaczyć, że akredytywy pieniężne, opiewające na waluty obce, wyszły ostatnio z obiegu i nie są przedmiotem czynności operacyjnych w bankach.

Akredytywa dokumentowa (ang. *documentary credit*) jest pisemnym zobowiązaniem banku wobec eksportera, podjętym przez bank na zlecenie importera wypłacenia (lub zabezpieczenia zapłaty) eksporterowi określonej sumy w zamian za złożenie przez niego, w przewidzianym terminie, ustalonych w treści akredytyw dokumentów (zob. ryc. 14).

Ryc. 14. Akredytywa dokumentowa

Źródło: Materiały szkoleniowe Pomorskiego Banku Kredytowego SA - Grupa Pekao SA.

Akredytywa jest dla eksportera korzystną formą zabezpieczenia płatności, gdyż za zapłatę otwartej akredytywy odpowiada bank, który ją otworzył, jak również bank, który ją potwierdził. Akredytywa dokumentowa jest zobowiązaniem autonomicznym banku, co oznacza, że:

- dla banku nie mają znaczenia żadne porozumienia między sprzedającym a kupującym, a więc kontrakt kupna - sprzedaży i inne ustalenia, jeżeli nie zostały one wprowadzone do treści akredytywy;
- bank jest zobowiązany do zapłaty bez względu na stanowisko kupującego, m. in. wówczas, gdy importer nie dysponuje środkami finansowymi;
- wszelkie poprawki do akredytywy może wprowadzić tylko bank, który ją otworzył, ale za zgodą stron biorących udział w akredytywie (beneficjenta, zleceniodawcy, banku pośredniczącego).

Zobowiązanie banku z tytułu akredytywy dotyczy imiennie wskazanego beneficjenta. Beneficjentem akredytywy może być osoba lub firma, która z tytułu akredytywy jest uprawniona do żądania zapłaty lub zabezpieczenia zapłaty. Akredytywa może przewidywać przeniesienie uprawnień beneficjenta w całości lub w części na innych beneficjentów.

Zabezpieczenie zapłaty dotyczy transakcji kredytowych i może występować w formie wekslowej lub w formie zobowiązania banku do zapłaty w określonym, późniejszym, terminie.

Zapłata lub jej zabezpieczenie jest uzależnione od spełnienia przez beneficjenta warunków akredytywy. Niespełnienie choćby jednego z tych warunków powoduje zawieszenie zobowiązania banku, który postępuje z dokumentami wówczas na zasadzie inkasa. Spełnienie warunków akredytywy musi być udowodnione dokumentami. Banki nie mają obowiązku ani prawa interesowania się towarem czy usługą, ich cechami lub jakimikolwiek okolicznościami faktycznymi wskazującymi na to na przykład, czy towar został istotnie wysłany.

Badając spełnienie warunków akredytywy, bank ocenia zgodność dokumentów z terminami i warunkami akredytywy wyłącznie na podstawie cech zewnętrznych tych dokumentów, które powinny świadczyć również o ich autentyczności. Dokumenty muszą być także zgodne ze sobą. W zależności od stopnia zaufania do zleceniodawcy akredytywy banki żądają zabezpieczenia na całość lub część kwoty akredytywy, co pociąga za sobą blokadę środków finansowych importera.

Ze względu na treść zobowiązania banku rozróżnia się akredytywy: odwołalne i nieodwołalne, potwierdzone i niepotwierdzone, z czerwoną i z zieloną klauzulą, negocjowane, przenośne, zabezpieczające, odnawialne.

Akredytywa odwołalna jest to taka akredytywa, która może być odwołana przez otwierającego w dowolnym momencie, bez wcześniejszego informowania o tym beneficjenta (eksportera).

Akredytywa nieodwołalna - przeciwnie do odwołalnej - nie może być odwołana lub zamieniona bez uprzedniej zgody wszystkich uczestniczących w niej stron.

Akredytywa potwierdzona to akredytywa otwarta przez bank otwierający w kraju importera i potwierdzona przez bank w kraju eksportera. Potwierdzając akredytywę, bank sam zobowiązuje się do zapłaty za zgodne ze sobą dokumenty i sam decyduje, czy prezentowane dokumenty są rzeczywiście ze sobą zgodne.

Akredytywa niepotwierdzona to akredytywa bez potwierdzenia przez bank w kraju eksportera.

Akredytywa z czerwoną klauzulą polega na dokonaniu wypłaty eksporterowi zaliczki z akredytywy (za pokwitowaniem lub w inny uzgodniony sposób) przed prezentacją przez niego dokumentów wymienionych w akredytywie.

Akredytywa z zieloną klauzulą polega na ustanowieniu cesji lub innej formy zastawu na towarze przed wypłatą eksporterowi zaliczki z akredytywy.

Akredytywa negocjowana, tak jak każda inna, także polega na wypłacie beneficjentowi środków pieniężnych w zamian za zgodne ze sobą dokumenty, jednakże wypłata ta dokonywana jest przed terminem płatności określonym w akredytywie, a wypłacona kwota różni się od podanej w akredytywie o wysokość dyskonta pobieranego przez bank wypłacający.

Akredytywa przenośna jest stosowana przez eksportera, który nie jest finalnym producentem sprzedawanego przez siebie towaru, a jedynie pośrednikiem. Dla zrealizowania kontraktu występuje on do swojego banku z wnioskiem o przeniesienie na swojego podwykonawcę części lub całej akredytywy otwartej na jego rzecz. Pierwotny beneficjent akredytywy przenośnej zamienia otrzymane faktury i inne dokumenty na własne i prezentuje je w swoim banku. W przypadku ich zgodności otrzymuje zapłatę należną mu części przychodów z akredytywy, a pozostałą częścią dzieli się z innymi beneficjentami.

Akredytywa zabezpieczająca tym różni się od przenośnej, że beneficjent pierwszej z nich używa jej jako zabezpieczenia dla otwarcia własnej akredytywy na rzecz swoich podwykonawców.

Akredytywa odnawialna - rewolwingowa to taka akredytywa, którą można odnawiać w części, po dokonanej dostawie częściowej, tak długo, dopóki jej wartość nie osiągnie wartości całego kontraktu.

Rozliczenia zagraniczne stały się w ostatnich latach ważną częścią działalności banków. Przedstawione sposoby rozliczania transakcji w obrotach zagranicznych, przeprowadzane za pośrednictwem banków, charakteryzuje różny stopień ryzyka handlowego. W praktyce najczęściej stosowaną formą jest polecenie wypłaty jako prosta, tania i szybka forma regulowania płatności, aczkolwiek nie jest ona pozbawiona ryzyka. Otrzymanie zapłaty natomiast gwarantują bardziej skomplikowane formy, wymagające wyższych nakładów, jakimi są operacje dokumentowe.

Polecenia i pytania kontrolne

1. Jakie banki mogą wykonywać czynności obrotu dewizowego?
2. Co oznacza termin „saldo rachunku”?
3. Na czym polega polecenie przelewu?
4. Jaka jest różnica między czekiem potwierdzonym a czekiem niepotwierdzonym?
5. Co oznacza autoryzacja karty płatniczej?
6. Jakie występują rodzaje kart płatniczych?
7. Czym jest bank korespondent?
8. Co to jest czek i jakie są jego podstawowe rodzaje?
9. Co to jest inkaso czeku?
10. Kto bierze udział w operacji polecenia wypłaty?
11. Jaką rolę spełnia system SWIFT w operacjach zagranicznych?
12. Wymień najważniejsze organizacje kart płatniczych.
13. Jakie są zalety kart kredytowych i jakie z nimi wiążą się niebezpieczeństwa?
14. Jakie operacje zaliczane są do rozliczeń uwarunkowanych?
15. Na czym polegają zalety akredytywy dokumentowej?
16. Jakie są podstawowe rodzaje inkasa dokumentowego i akredytywy dokumentowej?

7. ROZLICZENIA MIĘDZYBANKOWE I MIĘDZYODDZIAŁOWE

7.1. Sposoby przeprowadzania rozliczeń

W celu przeprowadzenia rozliczeń międzybankowych uczestniczące w nim banki muszą posiadać rachunki bieżące w NBP, a banki nie posiadające tych rachunków muszą korzystać z pośrednictwa innych banków. Rozliczenia przebiegają poprzez obciążenie rachunku bieżącego banku w NBP.

NBP jest centralną instytucją rozliczeniową dla rozliczeń międzybankowych. Warunkiem przeprowadzenia rozrachunków między bankami jest posiadanie przez zleceniodawcę niezbędnych środków na rachunku bieżącym w NBP. NBP obciąża rachunek bieżący zleceniodawcy pod warunkiem, że zleceniodawca ma pokrycie na swoim rachunku. W przypadku, gdy suma obciążeń rachunku bieżącego danego banku przekracza saldo w danym dniu, bank centralny automatycznie zasila kredytem rachunek bieżący banku. Banki mogą dokonywać rozliczeń, zleconych przez klientów, także w drodze kompensaty przy bezpośredniej wymianie dokumentów rozliczeniowych, ale ostateczne rozrachunki finansowe między bankami przebiegają na ich rachunkach bieżących w NBP. Bank centralny nie uczestniczy więc w bezpośrednich rozliczeniach wynikających ze zleceń klientów.

Bieżące rozliczenia między oddziałami operacyjnymi różnych banków mogą być przeprowadzane (ryc. 15):

- za pośrednictwem izby rozliczeniowej,
- za pośrednictwem banków prowadzących rachunki dla innych banków krajowych,
- w drodze bezpośredniej wymiany zleceń między bankami oraz rejestracji wynikających z ich wzajemnych wierzytelności.

Ryc. 15. Rozliczenia międzybankowe

W 1993 roku rozpoczęła w Polsce działalność Krajowa Izba Rozliczeniowa S.A. (KIR) powołana przez Związek Banków Polskich. W ramach KIR działa obecnie centrala oraz 17 regionalnych izb rozliczeniowych. Do zadań centrali, oprócz ogólnego nadzoru, należą rejestrowanie oraz kompensowanie wzajemnych zobowiązań i należności uczestników Izby. Centrala składa w NBP zlecenie na obciążenie rachunków banków kwotami wynikającymi z rozliczeń między bankami, natomiast regionalne izby rozliczeniowe prowadzą punkty odbioru przesyłek (dokumentów rozliczeniowych) z oddziałów operacyjnych banków, a następnie dostarczają te dokumenty do adresatów.

Banki mogą także realizować zlecenia płatnicze swoich klientów za pośrednictwem banku prowadzącego ich rachunek. Wówczas w celu pośredniczenia w wymianie zleceń płatniczych w umowach rachunku bankowego ustalane są zasady wykonywania tych zleceń, a także tryb i termin ich realizacji oraz zasady ewidencji. Rozrachunek międzybankowy za pośrednictwem innego banku określany jest potocznie szukaniem przez bank, nie będący uczestnikiem KIR, „brata bliźniaka”, czyli banku reprezentanta spośród banków uczestników, który staje się dla tego banku bankiem korespondentem. Za pośrednictwem „brata” bank może dokonywać rozrachunków ze wszystkimi bankami, tj. zarówno z uczestnikami KIR, jak i z pozostałymi. Bank - uczestnik KIR otwiera w swoich księgach rachunek bieżący banku dla przeprowadzania rozrachunków międzybankowych. Rachunek bieżący otwarty w banku reprezentanta pełni takie same funkcje jak rachunek bieżący w banku NBP. Za usługi związane z prowadzeniem rachunków bieżących są pobierane prowizje i opłaty według obowiązującej taryfy. Bank ubiegający się o otwarcie rachunku musi liczyć się z tym, że bank reprezentant przed wyrażeniem zgody na otwarcie rachunku postawi określone warunki wstępne, takie jak kształtowanie się na odpowiednim poziomie mierników potwierdzających jakość działania banku, współczynnika wypłacalności czy dodatniego wyniku finansowego. Rozrachunki międzybankowe za pośrednictwem innego banku odbywają się na przykład między BGŻ a bankami spółdzielczymi.

Przy bezpośredniej wymianie zleceń płatniczych między bankami centrale banków zawierają porozumienia dotyczące zasad wymiany zleceń. Porozumienia takie określają zasady dokumentowania zleceń, tryb wymiany zleceń, a także sposoby korygowania ewentualnych błędów. Centrale obu banków rejestrują wzajemne wierzytelności, a saldo wynikające z ich kompensaty rozliczają za pośrednictwem swoich rachunków bieżących w NBP. Banki mogą dokonać swobodnego wyboru sposobu i warunków wymiany dokumentów rozliczeniowych oraz rejestracji wynikających z nich wierzytelności. Ustalenia te nie mogą być jednak sprzeczne z zarządzeniami prezesa NBP.

Oddziały banków są jednostkami samodzielnie bilansującymi się, tj. sporządzającymi bilans i rachunek wyników. Zlecenia klientów, jak również własne zlecenia banku, muszą być odzwierciedlone w zapisach na odpowiednich kontach. W ślad za tym nie musi jednak następować żaden fizyczny ruch pieniądza między oddziałami lub na rachunku

bieżącym w NBP. Operacje przedstawiają bowiem wyłącznie zmiany w stanach rachunków klientów.

Pod względem formy rozrachunki międzyoddziałowe mogą być awizowe i bezawizowe.

Awiz jest wewnętrznym bankowym dowodem zawiadamiającym o dokonaniu określonej operacji bankowej, przy którym oddział A przesyła oddziałowi B zaksięgowane dowody pierwotne dla dokonania na ich podstawie księgowania wtórnych.

Z awizów sporządza się zestawienie, które stanowi zbiorczy dowód będący podstawą zapisu na kontach rozrachunków międzyoddziałowych w oddziałach A i B oraz dowodu ewidencji pozaksięgowej w centrali banku, prowadzącej kontrolę rachunków międzybankowych. Ekspedycja awizów odbywać się może własnym transportem lub pocztą kurierską Krajowej Izby Rozliczeniowej.

Zestawienia awizów wysłanych, z podziałem na uznaniowe i obciążeniowe, tworzone są automatycznie w systemach księgowych. Oryginały zestawień awizów wysłanych oddział A przesyła najpóźniej w następnym dniu roboczym po dniu księgowania do centrali banku. Zestawienia te przekazywane są na taśmach magnetycznych i dyskietkach. Na podstawie otrzymanych awizów oddział B sporządza zestawienie awizów wysłanych. Sprawdzaniem, czy dokumenty wysłane z oddziału A dotarły do oddziału B i czy są zaksięgowane na rachunku klienta w centralach banków, zajmują się komórki rozliczeniowe kontroli rozrachunków międzyoddziałowych. Kontrola tych rozrachunków polega na porównaniu awizów zaksięgowanych i wysłanych przez oddział A z przyjętymi i zaksięgowanymi przez oddział właściwy B. Kontrolę tę przeprowadza się za pomocą techniki komputerowej, stosując odpowiednie programy poszukiwania rekordów o zgodnych kluczach. Pojawienie się kwot na zestawieniu w oddziale A i ich brak w zestawieniu w oddziale B sygnalizuje zaginięcie przesyłki lub błąd w ekspedycji, co uruchamia tryb reklamacyjny.

Tryb reklamacyjny uruchamia również brak uzgodnienia kwot i innych elementów zestawienia awizów wysłanych z otrzymanymi. Na końcu każdego roku centrala banku sporządza inwentarz awizów nierozliczonych. Data uzgodnienia rozliczenia ostatniego awizu świadczy o sprawności systemu rozliczeń i ekspedycji danego banku.

7.2. Systemy rozliczeń krajowych

Rozliczenia międzybankowe i międzyoddziałowe odbywają się za pomocą następujących systemów rozliczeniowych:

- KIR (Krajowa Izba Rozliczeniowa) - SYBIR,
- KIR (Krajowa Izba Rozliczeniowa) - Elixir,
- SWIFT (Societe of Worldwide Interbank Financial Telecommunication),
- EFTPOST (Electronic Funds Transfer at the Point sale - elektroniczny transfer funduszy - płatności - w punkcie sprzedaży).

Klient przy zleceniu operacji bankowych nie zastanawia się na tym, w jaki sposób pieniądze przekazywane są do innego banku w kraju czy za granicą. Równocześnie z rozliczeniami pieniężnymi pomiędzy klientami następują rozrachunki międzybankowe i międzyoddziałowe. Ich przedmiotem jest przemieszczanie się środków pomiędzy klientami posiadającymi rachunki w różnych bankach i oddziałach.

Uczestnikami rozrachunków międzybankowych za pośrednictwem KIR mogą być banki, które posiadają w NBP rachunki bieżące. Rada Nadzorcza KIR, rozpatrując wniosek banku o przyjęcie do KIR, ocenia jego sytuację finansową, płynność oraz kapitał własny, bowiem uczestnik rozliczeń jest odpowiedzialny za spłatę zobowiązań wobec innych banków, które wynikają z wzajemnej wymiany dokumentów rozliczeniowych. W przypadku braku środków na pokrycie zobowiązań wynikających z rozrachunków międzybankowych dany bank zostaje wykluczony z KIR. Nie jest także możliwe częściowe pokrywanie zobowiązań wynikających z tych rachunków, gdyż kompensata wzajemnych należności i wierzytelności banków wymaga pełnego pokrycia w saldzie rachunku bieżącego każdego banku w NBP.

Organizacja KIR jest dwustopniowa. Tworzą ją centrala KIR i bankowe regionalne izby rozrachunkowe (BRIR).

Podstawowe czynności wykonują BRIR. Funkcjonujące bankowe regionalne izby rozliczeniowe mają odpowiednie numery identyfikacyjne. Do poszczególnych BRIR są terytorialnie przypisane oddziały różnych banków, dla których BRIR prowadzą punkty przyjęć dokumentów rozliczeniowych oraz transportują (przewożą) dokumenty rozliczeniowe między oddziałami banków. Dokumenty z poszczególnych oddziałów banków są pakowane w jednolity sposób przewidziany regulaminem KIR, co ma zapewniać, że awizy z danego oddziału operacyjnego trafią do właściwych oddziałów różnych banków. W KIR dla określania awizu używa się określenia „przesyłka rozliczeniowa”.

BRIR rejestrują należności i zobowiązania członków Izby ze swojego regionu, wynikające z przekazanych im dokumentów rozliczeniowych przez oddziały operacyjne różnych banków. Zbiorcze dane o należnościach i zobowiązaniach oddziałów, należących do poszczególnych banków, BRIR przekazują do centrali KIR. Ostateczny rozrachunek przeprowadza centrala KIR poprzez kompensatę (potrącenie) wzajemnych zobowiązań i należności pomiędzy bankami - uczestnikami KIR. W wyniku kompensaty powstają salda reprezentujące nadwyżkę należności lub zobowiązań każdego banku uczestniczącego w rozliczeniach. O wyniku kompensaty centrala KIR powiadamia centrale poszczególnych banków i wydaje NBP zlecenie wykonania odpowiednich księgowañ na rachunkach bieżących.

Rozrachunki międzybankowe w KIR są realizowane w każdym dniu roboczym, z wyjątkiem sobót. Dzięki urządzeniom informatycznym możliwe jest szybkie i dokładne przeprowadzanie operacji bankowych. Po przyjęciu przez BRIR dokumentów następuje komputerowa rejestracja wzajemnych wierzytelności, a izba regionalna teletransmituje zapis do centrali KIR, gdzie następuje końcowy rozrachunek. Podobnie w systemie in-

formatycznym przebiegają również rozliczenia centrali KIR z rachunkami bieżącymi banków w NBP.

Połączenie pracochłonnych czynności manualnych przy papierowych dokumentach rozliczeniowych z systemem informatycznym zapewnia SYBIR (System Bankowy Izby Rozliczeniowych). System ten umożliwia rejestrację papierowych zleceń płatniczych przy użyciu techniki elektronicznego przetwarzania danych. Podstawę rejestracji stanowią dane zapisane na dyskietkach dostarczonych z poszczególnych oddziałów banków do BRIR. Są to zbiorcze dane (odpowiedniki awizów zbiorczych) opracowane na podstawie papierowych dokumentów pierwotnych. Dane zapisane na dyskietkach są następnie wykorzystywane w systemie informatycznym centrali KIR do przeprowadzenia kompensat. BRIR oblicza saldo zobowiązań i należności każdego banku wobec pozostałych banków i transmituje je do centrali KIR. SYBIR ułatwia kontrolę rozrachunków międzybankowych. Kontrolę rozrachunków sprawują poszczególne banki i KIR. Centrale poszczególnych banków otrzymują informacje ze swoich oddziałów oraz z centrali KIR. Porównanie tych informacji zapewnia kontrolę przebiegu rachunku. W przypadku wykrycia niezgodności uruchamiany jest specjalny tryb postępowania reklamacyjnego.

Zadaniem systemu Elektronicznej Izby Rozliczeniowej jest przeprowadzanie elektronicznych rozliczeń międzybankowych. Zlecenia klientów wykonywane są w czasie rzeczywistym, tzn. *on line*. System Elixir eliminuje przesyłanie papierowych dokumentów rozliczeniowych. Wszystkie zlecenia przesyłane są przy użyciu łączy telekomunikacyjnych (sieci TELBANKU) jako transfer elektroniczny. Elixir umożliwia włączenie systemu rozliczeń międzybankowych w elektroniczną sieć wzajemnych powiązań banków w skali krajowej. Aktualnie system obsługuje wyłącznie operacje uznaniowe, a w najbliższej przyszłości planowana jest również obsługa operacji obciążeniowych. Od momentu uruchomienia systemu Elixir banki należące do systemu głównie za jego pośrednictwem realizują rozrachunki międzybankowe.

7.3. Systemy rozliczeń międzynarodowych

Rozliczenia międzynarodowe odbywają się w większości banków polskich za pomocą SWIFT (Societe of Worldwide Interbank Financial Telecommunication). SWIFT zostało założone w 1973 r. w Brukseli przez 239 bankowców z Europy Zachodniej i Ameryki Północnej. Celem Stowarzyszenia było opracowanie, stworzenie i eksploatawanie sieci transmisji danych, w ramach której jest realizowana między członkami Towarzystwa wymiana wiadomości dotyczących działalności finansowej. Członkami SWIFT mogą być instytucje dopuszczone do obrotu międzynarodowego, czyli banki. W ograniczonym zakresie mogą w nim uczestniczyć inne instytucje, np. instytucje działające na rynku papierów wartościowych. Każdy członek posiada określoną liczbę udziałów w kapitale SWIFT w zależności od zakresu, w jakim korzysta z usług Towarzystwa w przekazywaniu wiadomości.

W komunikacji międzynarodowej bardzo istotne jest zakodowanie wiadomości, szczególnie wówczas, gdy w grę wchodzi przemieszczanie wartości finansowych. Klucz iden-

tyfikacyjny SWIFT stanowi udoskonaloną i zautomatyzowaną wersję klucza stosowanego w korespondencji telegraficznej. Udoskonalenie polega na tym, że w obliczeniach uwzględnia się cały tekst wiadomości, a nie tylko wybrane dane (np. kwotę w walucie).

Waluta kodowana jest za pomocą kodu literowego przyjętego od ISO, gdzie PLZ to polska złotówka, GBP - funt brytyjski itp. Pierwsze litery oznaczają państwo, a drugie - nazwę waluty.

Kod identyfikacyjny banku składa się z ośmiu liter podstawowych oraz trzech cyfr uzupełniających. DEUTDEFF200 np. oznacza Deutsche Bank AG Frankfurt, oddział Hamburg. Pierwsze cztery litery to nazwa banku, dwie następne to kraj banku, dwie kolejne to oznaczenie siedziby centrali banku lub oddziału uprawnionego do samodzielnego obrotu dewizowego; cyfry oznaczają oddział.

Standaryzacja ułatwia identyfikację banku, interpretację dokumentów i minimalizuje pomyłki. Klucz stosowany przez SWIFT zapewnia bezpieczeństwo przesyłanej informacji. SWIFT poprzez pełną automatyzację pozwala skrócić wszystkie czynności do kilku minut. Stał się instytucją niezastąpioną w międzynarodowej transmisji danych i zapewnieniu ich bezpieczeństwa. Jest monopolistą w dziedzinie międzynarodowej teletransmisji danych.

W rozliczeniach bezgotówkowych, dotyczących rozliczeń kart płatniczych, funkcjonuje system EFTPOST (ang. *Electronic Funds Transfer at the Point of Sale*). Ma on charakterystyczne elementy, takie jak identyfikacja, autoryzacja i przekaz informacji.

Identyfikacja dotyczy jednego z podmiotów systemu, to jest posiadacza karty. Identyfikacja może być dokonana w sposób elektroniczny przez weryfikację PIN (*Personal Identification Number*) lub przez wizualną kontrolę wzoru podpisu na rewersie karty. Ma to na celu zapobieżenie nadużyciom, powstaniu długów itp.

Autoryzacja karty jest przeprowadzana elektronicznie w systemie bezpośredniego połączenia *on line* z punktem obsługi systemu.

Transmisja informacji odbywa się za pomocą terminalu komputerowego, wyposażonego w czytniki kart, połączonego z komputerem - serwerem, który jest włączony do systemu. Dane o płatności w EFTPOST są transferowane bezpośrednio do wystawcy kart pojedynczo lub zbiorowo pod koniec dnia obrachunkowego. Niektóre systemy rozlicza zautomatyzowana izba rozrachunkowa. Wystawiane są wtedy klasyczne rachunki obciążeniowe przekazywane w sposób elektroniczny.

Pytania kontrolne

1. Na czym polegają rozliczenia międzybankowe i rozliczenia międzyoddziałowe?
2. W jaki sposób mogą być przeprowadzane rozliczenia międzybankowe?
3. Jaka funkcję pełni Krajowa Izba Rozliczeniowa?
4. Co to jest awiz?
5. Jakie podstawowe systemy rozliczeniowe są stosowane i jakie mają zastosowanie?
6. Jaka jest różnica między systemem ELIXIR a SYBIR?
7. Jak przebiegają rozliczenia przy wykorzystaniu systemu SWIFT?
8. Jakie elementy zawiera EFTPOST i przy jakich rozliczeniach jest stosowany?

8. DZIAŁALNOŚĆ DEPOZYTOWA BANKU

8.1. Rola depozytów w działalności bankowej

Przyjmowanie depozytów pieniężnych³⁷ należy do usług biernych banku, w trakcie których klient lokujący swoje zasoby pieniężne w banku przyjmuje rolę wierzyciela, a bank - rolę dłużnika. Bank przyjmujący depozyt, zgodnie z zawartą z klientem umową, zobowiązuje się do przechowywania środków przez określony czas, a następnie do wypłacenia ich wraz z należnymi odsetkami. Dla klienta banku - deponenta lokata bankowa jest formą oszczędzania, dzięki której uzyskuje „premię” za udostępnienie bankowi swoich środków przed określony czas. Depozyty są więc dla banku formą oprocentowanych pożyczek.

Z punktu widzenia ekonomiki banku depozyty stanowią podstawowe źródło finansowania działalności kredytowej. Dlatego banki przywiązują ogromną wagę do gromadzenia depozytów i podejmują aktywne działania marketingowe w celu przyciągnięcia jak największej ilości i wartości depozytów. Konkurencja na rynku bankowym jest coraz silniejsza - banki prześcigają się w oferowaniu zróżnicowanych form depozytów. Przy wyborze oferty uwzględniane są takie czynniki, jak:

- stopa oprocentowania,
- atrakcyjność oferty,
- bezpieczeństwo wkładów,
- kapitalizacja odsetek,
- system obsługi klientów,
- kultura obsługi w banku.

Stopa oprocentowania jest głównym elementem oferty depozytowej. Środki zgromadzone w formie depozytów są przez bank wykorzystywane do udzielania kredytów i stanowią źródło przyszłych dochodów banku w postaci odsetek od kredytów. Jednocześnie jednak powodują zwiększenie kosztów banku z tytułu odsetek wypłacanych klientom za powierzone bankowi środki. Od zgromadzonych depozytów pieniężnych banki zobowiązane są odprowadzać systematycznie na swój rachunek w Narodowym Banku Polskim kwotę rezerwy obowiązkowej w wysokości uzależnionej od wolumenu depozytów i od stopy procentowej ustalonej przez Radę Polityki Pieniężnej. Środki przechowywane na rachunku w Narodowym Banku Polskim nie są oprocentowane i nie przysparzają bankowi dodatkowych dochodów. W ten sposób przyczyniają się do powiększania kosztów z tytułu depozytów. Bank, ustalając oprocentowanie lokat, uwzględnia koszty rezerwy obowiązkowej

³⁷ Pojęcia „depozyt pieniężny” i „lokata bankowa” są stosowane zamiennie i dotyczą tej samej transakcji. Różnica polega jedynie na kierunku strumienia pieniądza - klient lokuje określoną kwotę w banku w formie lokaty, natomiast bank przyjmuje tę kwotę w czasowy depozyt.

oraz wysokość oprocentowania kredytów, by w efekcie uzyskać dodatnią różnicę z oprocentowania (dodatnią marżę odsetkową), czyli przewagę dochodów odsetkowych (z tytułu udzielonych kredytów) nad kosztami odsetkowymi (z tytułu przyjętych depozytów).

Przy ustalaniu stopy oprocentowania bank bierze pod uwagę sytuację na rynku finansowym i zachowanie innych banków. Bank musi zaproponować takie oprocentowanie, które pozwoli mu zachować pozycję konkurencyjną w stosunku do innych instytucji finansowych, a jednocześnie nie spowoduje zachwiania jego płynności. Im dłuższy jest okres wymagalności depozytów (tj. okres trwania umowy), tym bank proponuje wyższe oprocentowanie, ponieważ w ten sposób zabezpiecza posiadane środki na dłuższy czas. Ze względu na sposoby ustalania stóp oprocentowania depozytów dzieli się depozyty na depozyty o oprocentowaniu stałym i depozyty o oprocentowaniu zmiennym. W zależności od sytuacji na rynku albo bank, albo klient może uzyskać większe korzyści z tytułu przyjętej formy oprocentowania. Przy depozytach o stałym oprocentowaniu, w warunkach wzrastającego poziomu inflacji, korzyści odniesie bank, natomiast w warunkach obniżającego się poziomu inflacji dodatkowe korzyści uzyska deponent. Z kolei przy depozytach o zmiennym oprocentowaniu bank ma możliwość dokonywania zmian stopy oprocentowania w zależności od kształtowania się wysokości stóp referencyjnych na rynku, natomiast ani bank, ani klient w trakcie zawierania umowy nie może określić wysokości odsetek w dniu wymagalności depozytów.

Wysokość proponowanego przez bank oprocentowania ma najczęściej zasadnicze znaczenie przy wyborze miejsca lokowania środków. Niemniej inne elementy również są brane pod uwagę. Duża konkurencja na rynku finansowym wywołała sytuację, w której poszczególne banki prześcigają się w proponowanych rodzajach depozytów oraz warunkach ich zawierania. Im oferta ta jest bardziej atrakcyjna, tym większe są szanse zainteresowania potencjalnych klientów produktami banku. Oferta depozytowa banków jest zróżnicowana w zależności od wielkości banku, jego sytuacji ekonomiczno-finansowej i przyjętej strategii. Duży silny bank będzie proponować zapewne mniej atrakcyjne pod względem oprocentowania depozyty, natomiast bardziej atrakcyjne pod względem zróżnicowania i formalności (np. możliwość zakładania lokaty przez telefon). Bank nastawiony na obsługę strategicznego klienta korporacyjnego będzie proponować ułatwienia formalne, atrakcyjne oprocentowanie (szczególnie przy depozytach rocznych i dłuższych), ale może uzależniać przyjęcie depozytu poprzez określenie jego minimalnej kwoty na poziomie redukującym ilość zainteresowanych takim produktem do osób objętych strategią banku. Z kolei bank nastawiony na obsługę klienta detalicznego nie będzie określać w swej ofercie minimalnej kwoty depozytu, co wiąże się z przyjmowaniem niewielkich depozytów i ponoszeniem wyższych kosztów obsługi (koszty obsługi jednego depozytu na kwotę 100 tys. zł na okres roku są dużo niższe niż koszty obsługi 100 depozytów na okres 3 miesięcy); bank nie będzie więc proponować szczególnie atrakcyjnego oprocentowania.

Drugim pod względem ważności elementem, na równi z oprocentowaniem, jest bezpieczeństwo wkładów. Bank posiadający gwarancje Skarbu Państwa ma większe możliwości pozyskania depozytów niż bank nie posiadający takich gwarancji, nawet przy mniej atrakcyjnej ofercie i niższym oprocentowaniu. Z kolei bank, który przyjął strategię agresywną, akceptujący wysoki poziom ryzyka w swojej działalności i działający na granicy spekulacji, zapewne będzie w stanie oferować bardziej atrakcyjne warunki oprocentowania depozytów. Klienci zamożni będą bardziej skłonni zaakceptować mniejsze bezpieczeństwo na rzecz spodziewanych dużo większych korzyści niż klienci mniej zamożni, inwestujący często cały swój dorobek życiowy w celu zabezpieczenia swojej przyszłości.

Innym czynnikiem, wpływającym na zainteresowanie ofertą depozytową banku, jest kapitalizacja odsetek. Kapitalizacja odsetek polega na tym, że w przypadku, gdy deponent nie podejmuje kwoty depozytu w dniu wymagalności, lokata jest automatycznie przedłużana na następny taki sam okres, a kwota należnych odsetek jest dopisywana do kwoty depozytu i w ten sposób powiększa bazę oprocentowania na następny okres wymagalności. Niektóre banki proponują także tzw. lokaty rentierskie, w których nie ma kapitalizacji odsetek. W dniu wymagalności odsetki są naliczane i księgowane na oddzielnym koncie, natomiast sama lokata jest przedłużana na następny okres. Klient może wypłacić w dowolnym czasie kwotę naliczonych odsetek. Zatem, w zależności od indywidualnych potrzeb klienta, kapitalizacja odsetek może być czynnikiem przyciągającym lub zniechęcającym. Deponent dokonujący tzw. lokaty kapitału będzie zainteresowany możliwością kapitalizacji odsetek, natomiast klient, dla którego lokata bankowa stanowi źródło utrzymania, będzie zainteresowany możliwością przedłużania lokaty i podejmowania odsetek.

System obsługi depozytów również wpływa na zwiększenie atrakcyjności oferty depozytowej banku. Im szybsza jest obsługa, im mniej skomplikowana i sformalizowana z punktu widzenia klienta, tym oferta jest bardziej zachęcająca. Przy innych zbliżonych elementach oferty klient będzie bardziej zainteresowany ulokowaniem środków w banku, w którym może tego dokonać bez konieczności stania w kolejce, bez konieczności przychodzenia do banku (np. drogą telefoniczną lub gdy „bank przyjdzie do klienta”), gdy ma możliwość wydrukowania raportu przeprowadzonych transakcji, gdy otrzymuje wyciągi bez opóźnień itp.

Przy dużej konkurencji na rynku bankowym czynnik kultury obsługi klienta ma coraz większe znaczenie. Bank, który jest w stanie zapewnić odpowiednią kulturę obsługi klientów ma większe szanse na pozyskanie środków niż taki bank, w którym pracownicy uważają, że „klient przeszkadza w pracy”. Klient powinien być obsłużony sprawnie, z uprzejmością, powinien być kompleksowo poinformowany i zachęcony do dalszego korzystania z usług banku.

8.2. Rodzaje depozytów

Oferta depozytowa banków jest bardzo bogata. Banki, konkurując między sobą, starają się pozyskać jak największy wolumen depozytów i zachęcić klientów do lokowania nadwyżek.

Depozyty pieniężne można podzielić w zależności od przyjętego kryterium. Do najważniejszych kryteriów klasyfikacji depozytów zalicza się (ryc. 16):

- rodzaj klientów,
- walutę depozytu,
- okres wymagalności,
- kapitalizację odsetek,
- możliwość zerwania umowy,
- rodzaj oprocentowania,
- możliwość odnowienia depozytu,
- możliwość uzgadniania indywidualnych warunków.

Ze względu na rodzaj klientów rozróżnia się:

- depozyty detaliczne (dla osób indywidualnych),
- depozyty dla podmiotów gospodarczych.

KRYTERIUM	PODZIAŁ
Rodzaj klientów	• Detaliczne • Dla podmiotów gospodarczych
Waluta	• Złotowe • Walutowe
Okres wymagalności	• A vista • Terminowe
Kapitalizacja odsetek	• Kapitalizowane • Rentierskie
Możliwość zerwania umowy	• Zwykłe • Dynamiczne
Oprocentowanie	• O oprocentowaniu stałym • O oprocentowaniu zmiennym
Możliwość odnowienia	• Odnawialne • Nieodnawialne
Możliwość uzgadniania warunków	• Negocjowane • Standardowe

Ryc. 16. Klasyfikacja depozytów

Lokaty zarówno osób fizycznych, jak i podmiotów gospodarczych mogą być składane w formie gotówkowej i bezgotówkowej poprzez wydanie dyspozycji dokonania przelewu z rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku bieżącego.

Ze względu na klasyfikację depozytów według waluty można wyodrębnić:

- depozyty złotowe,
- depozyty walutowe.

Banki przyjmują depozyty walutowe najczęściej w takich walutach, jak dolar amerykański, marka niemiecka, frank szwajcarski, funt brytyjski, korona szwedzka, euro.

Ze względu na okres wymagalności można rozróżnić:

- depozyty a vista,
- depozyty terminowe.

Lokaty a vista są to środki zgromadzone na rachunkach bieżących podmiotów gospodarczych lub na rachunkach oszczędnościowo-rozliczeniowych osób indywidualnych. Zdeponowane środki służą do pokrywania bieżących potrzeb i mogą być wypłacane w każdym momencie, w zależności od potrzeb dysponentów rachunku, bez żadnych negatywnych konsekwencji (np. utraty oprocentowania). Środki a vista osób indywidualnych nazywane są oszczędnościami.

Lokaty terminowe mogą być zawierane na różne okresy wymagalności. Im dłuższy jest okres deponowania, tym bank proponuje wyższe oprocentowanie. Główna różnica między środkami a vista a lokatami terminowymi polega na tym, że w przypadku lokat terminowych wypłata środków przed terminem ich wymagalności powoduje utratę odsetek w wysokości ustalonej w umowie między stronami. Najczęściej banki w takiej sytuacji naliczają odsetki według stopy niższej od oprocentowania środków a vista.

W zależności od terminu depozyty dzieli się (od najkrótszego okresu) na:

- overnight,
- T/N (Tomorrow /Next),
- S/N (Spot/Next).
- 7-, 14-, 30-dniowe,
- 3-, 6-, 12-miesięczne,
- dwuletnie i dłuższe.

Według kryterium kapitalizacji odsetek lokaty dzieli się na:

- kapitalizowane,
- rentierskie.

W lokatach z kapitalizacją odsetek depozyt po zakończeniu okresu umownego jest automatycznie odnawiany na taki sam okres, a naliczone odsetki są dopisywane do kwoty depozytu, co powoduje zwiększenie podstawy naliczania odsetek w następnym okresie umownym.

W lokatach rentierskich po zakończeniu okresu trwania depozytu lokata jest automatycznie przedłużana na następny okres umowny, natomiast odsetki są księgowane na odrębnym koncie bez naliczania oprocentowania. Deponent ma prawo wypłacenia odsetek bez naruszania kwoty lokaty.

Ze względu na możliwość zerwania umowy lokaty dzieli się na:

- zwykłe,
- dynamiczne.

Przy lokatach zwykłych zerwanie umowy przed terminem wymagalności depozytu powoduje utratę odsetek naliczonych według stopy oprocentowania przyjętej w umowie (nawet, gdy do zakończenia umowy brakuje np. 1 dnia), natomiast przy lokatach dynamicznych istnieje możliwość wypłaty zdeponowanych środków w dowolnym czasie bez utraty odsetek według stopy oprocentowania ustalonej w umowie. Im dłuższy okres przechowywania środków na rachunku lokaty, tym wyższa stopa oprocentowania. Banki ustanawiają limity czasowe, od których można korzystać z oprocentowania dynamicznego (np. minimalny okres przechowywania środków nie powinien być krótszy od miesiąca).

Ze względu na rodzaj oprocentowania rozróżnia się:

- lokaty o oprocentowaniu zmiennym,
- lokaty o oprocentowaniu stałym.

Przy lokatach o oprocentowaniu zmiennym bank ma prawo zmiany stopy oprocentowania w trakcie trwania depozytu, zgodnie z warunkami umowy. Przy lokatach o oprocentowaniu stałym stopa oprocentowania określona w umowie obowiązuje przez cały czas trwania depozytu, niezależnie od zmieniających się warunków zewnętrznych.

Ze względu na możliwość odnowienia lokaty terminowe można podzielić na:

- odnawialne,
- nieodnawialne.

Przy lokatach odnawialnych po zakończeniu okresu trwania umowy lokata jest automatycznie przedłużana (odnawiana) na identyczny okres umowny, natomiast przy lokatach nieodnawialnych po okresie wymagalności lokata wraz z odsetkami jest ewidencjonowana na rachunku nieoprocentowanym lub na rachunku bieżącym (w przypadku podmiotów gospodarczych), lub rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowym (w przypadku osób indywidualnych). Lokaty nieodnawialne nie są często stosowane.

Ze względu na możliwość uzgadniania indywidualnych warunków lokaty można podzielić na:

- lokaty standardowe,
- lokaty negocjowane.

Lokaty standardowe są zawierane zgodnie z warunkami podanymi w ofercie. Klient, decydując się na złożenie lokaty, nie ma możliwości uzgadniania indywidualnych warunków dotyczących przede wszystkim oprocentowania i okresu przechowywania środków. W przypadku lokat negocjowanych klient ma prawo dokonywania odrębnych uzgodnień z bankiem, dotyczących warunków przechowywania swoich środków. Opcja negocjowania warunków dotyczy takich klientów, którzy traktowani są przez bank jako klienci strategiczni, jak również takich, którzy chcą zdeponować lokatę w kwocie lub powyżej kwoty określonej przez bank jako wyjściowa do negocjacji.

8.3. Zabezpieczenie depozytów

Deponenti lokat ustawowo korzystają z ochrony państwa i banku centralnego. Bank sprawuje kontrolę nad bezpieczeństwem zdeponowanych środków. Rada Polityki Pieniężnej ustala stopę oprocentowania rezerw obowiązkowych, które każdy bank musi uzupełniać co miesiąc i lokować na nieoprocentowanym rachunku w Narodowym Banku Polskim.

Wkłady oszczędnościowe osób indywidualnych do wysokości trzykrotnej średniej miesięcznej płacy w roku kalendarzowym poprzedzającym są wolne od zajęcia na mocy tytułu wykonawczego sądowego i administracyjnego³⁸.

Lokaty bankowe są gwarantowane przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny powołany do życia w 1995 r. Bankowy Fundusz Gwarancyjny obejmuje gwarancją środki pieniężne zgromadzone w banku, objętym ustawowym systemem gwarantowania środków pieniężnych (dotyczy to wszystkich banków działających w kraju), na rachunkach bankowych przez tego samego deponenta bez względu na to, czy są to rachunki prowadzone w złotych czy w walucie obcej i bez względu na liczbę umów zawartych z bankiem.

Bankowy Fundusz Gwarancyjny ubezpiecza lokaty do określonej wysokości (por. ryc. 17):

- dla wkładów o równowartości w złotych do 1 tys. euro gwarancja obejmuje 100% wartości,
- dla wkładów o równowartości w złotych powyżej 1 tys. euro, ale nie przekraczających 11 tys. euro, gwarancja obejmuje 90% wartości lokaty ogółem (wraz z odsetkami).

Kapitał Bankowego Funduszu Gwarancyjnego jest utworzony z udziałów Narodowego Banku Polskiego, udziałów Ministerstwa Finansów i obligatoryjnych wpłat banków funkcjonujących w Polsce. Wysokość wpłat poszczególnych banków uzależniona jest od wysokości ich aktywów, wraz z gwarancjami i poręczeniami, mierzonych ryzykiem.

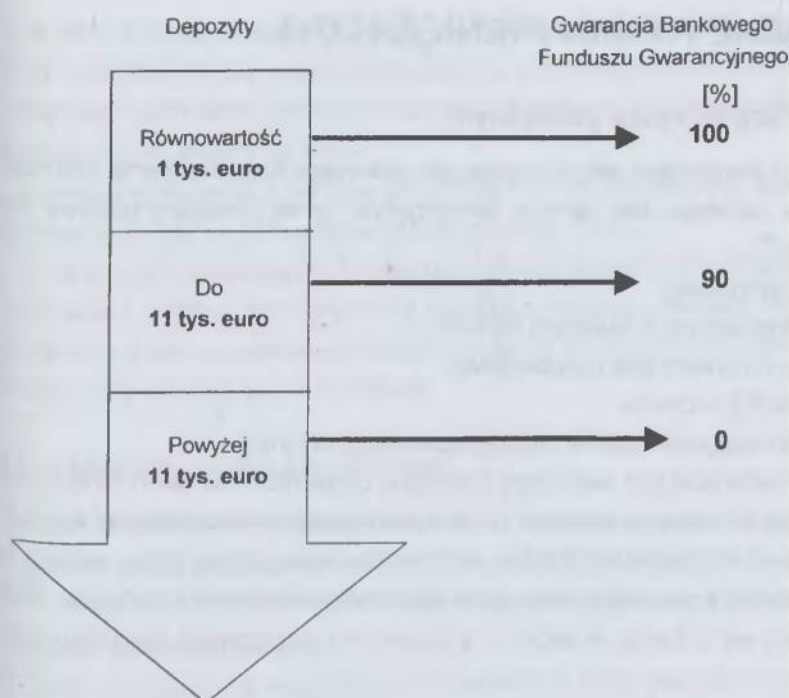
Składki banków uczestników Bankowego Funduszu Gwarancyjnego występują w formie³⁹:

- opłat związanych z funduszem ochrony środków gwarantowanych, z którego wypłacane są środki na realizację gwarancji w przypadku upadłości banku,
- obowiązkowej opłaty rocznej zasilającej tzw. fundusz pomocowy, przeznaczony na działalność prewencyjną.

System ubezpieczeń depozytów stosowany w Polsce odbiega swoim poziomem od standardów Unii Europejskiej, według których gwarancją objęte są wkłady do wysokości 20 tys. euro.

³⁸ W. Jaworski, Z. Krzyżkiewicz, B. Kosiński, *Banki - Rynek, Operacje, polityka*, Poltext, Warszawa 1997, s. 129.

³⁹ *Współczesny bank*, praca zbiorowa pod red. W. L. Jaworskiego, Poltext, Warszawa 1998, s. 96.

Ryc. 17. Zabezpieczanie depozytów w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie art. 23 Ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym z 14.12.1994 r. Dz U 2000 nr 136.

Pytania kontrolne

1. Jaka jest różnica między depozytem a lokatą bankową?
2. Dlaczego banki przywiązują dużą wagę do pozyskiwania depozytów?
3. Jakie czynniki wpływają na wysokość oprocentowania lokat bankowych?
4. Jakie są skutki zmiany oprocentowania lokaty w trakcie trwania umowy?
5. Jaka jest różnica między środkami a vista a oszczędnościami?
6. Czym różni się lokata rentierska od innych lokat bankowych?
7. W jakich przypadkach bank jest skłonny negocjować warunki depozytów?
8. Jakie są instrumenty ochrony interesów deponentów przed ryzykiem utraty środków?
9. Jakie są zadania Bankowego Funduszu Gwarancyjnego?
10. Do jakiej wysokości Bankowy Fundusz Gwarancyjny ubezpiecza depozyty bankowe?

9. OPERACJE RYNKU PIENIĘŻNEGO

9.1. Cele operacji na rynku pieniężnym

Istnienie rynku pieniężnego jest konieczne dla sprawnego funkcjonowania gospodarki finansowej w państwie. Dla banków komercyjnych rynek pieniężny odgrywa rolę wspierającego w⁴⁰:

- zarządzaniu płynnością,
- planowaniu finansowym w dłuższym okresie,
- ochronie przed ryzykiem stopy procentowej,
- wycenie pieniądza w czasie,
- możliwościach osiągania zysków poprzez spekulacje na rynku.

Zarządzanie płynnością jest nadrzędną przyczyną uczestniczenia banku komercyjnego w transakcjach na rynku pieniężnym. W ten sposób bank może dopasować strukturę bieżących płatności i bieżących wpływów. Instrumenty rynku pieniężnego uważane są za najbardziej płynne i pozwalają bankowi na błyskawiczne lokowanie nadwyżek środków znajdujących się w banku, a także na pokrywanie przejściowego niedoboru środków.

Rynek pieniężny może być także źródłem finansowania akcji kredytowej banku, np. przez przyjmowanie depozytów międzybankowych na okres dłuższy od miesiąca, lub lokowania środków pochodzących z depozytów klientów, np. przez składanie depozytów międzybankowych. Lokowanie na rynku pieniężnym może być działaniem o charakterze strategicznym z uwagi na mniejsze ryzyko związane z takimi transakcjami niż ryzyko kredytowe.

Operacje na rynku pieniężnym są dla banku sposobem zmniejszania ryzyka stopy procentowej poprzez dostosowywanie okresu zapadalności kredytów i wymagalności depozytów. Prowadzenie transakcji na krótkoterminowym rynku pieniężnym pozwala na niwelowanie okresów niedopasowania struktury aktywów i pasywów banku, a tym samym na ograniczenie ryzyka niedopasowania terminów i stopy procentowej instrumentów aktywnych (kredytów) i pasywnych (depozytów) banku.

Oprocentowanie transakcji kupna i sprzedaży na rynku pieniężnym jest aktualnie jedną z najważniejszych stóp referencyjnych określających cenę pieniądza w danym banku i punktem wyjścia w negocjacjach z klientami. Stopy oprocentowania instrumentów rynku pieniężnego są wypadkową aktualnej sytuacji na rynku oraz polityki banku centralnego jako głównego animatora rynku pieniężnego.

Przeprowadzanie transakcji na rynku pieniężnym może być także, a często przede wszystkim, źródłem osiągnięcia dodatkowych zysków z tytułu operacji kupna i sprzedaży

⁴⁰ R. Kasprzak, Rynek pieniężny w działalności banków. In: Współczesny bank, praca zbiorowa pod red. W. L. Jaworskiego, Poltext, Warszawa 1998, s.155.

ży, a także źródłem osiągania korzyści na różnicach stopy procentowej. Jest to tzw. arbitraż. Inną możliwością zwiększania zysków z tytułu uczestniczenia w operacjach rynku pieniężnego jest manipulowanie terminami zapadalności i wymagalności instrumentów w zależności od sytuacji na rynku.

Operacje spekulacyjne nie tylko przynoszą korzyści uczestnikom rynku pieniężnego, ale także wpływają na poprawianie płynności całego rynku.

W operacjach spekulacyjnych biorą również udział podmioty niefinansowe (osoby indywidualne i prawne), które dokonują krótkoterminowych transakcji na wtórnym rynku pieniężnym w celu uzyskania wyższego zwrotu niż w przypadku innych produktów bankowych, przy niższym ryzyku transakcji.

9.2. Uczestnicy rynku pieniężnego

Rynek pieniężny jest miejscem, na którym podmioty gospodarcze pożyczają sobie wzajemnie środki płatnicze na krótkie okresy czasu (maksymalnie na rok). Podstawowym celem funkcjonowania rynku pieniężnego jest zapewnienie płynności finansowej podmiotów gospodarczych.

Banki komercyjne są największymi uczestnikami rynku pieniężnego. Banki są głównymi nabywcami emisji rynku pierwotnego instrumentów rynku pieniężnego (rządowych i komercyjnych papierów), a także organizatorami rynku wtórnego.

Skarb Państwa jest emitentem rządowych papierów wartościowych; celem emisji jest pozyskiwanie środków o charakterze zwrotnym, które są przeznaczane na finansowanie potrzeb budżetu państwa, a szczególnie na finansowanie niedoborów budżetu państwa.

Bank centralny wpływa na kształtowanie się polityki monetarnej głównie przez operacje otwartego rynku. Banki komercyjne, w ramach interwencji banku centralnego, nabywają lub sprzedają bankowi centralnemu posiadane papiery wartościowe. Bank centralny jest zatem gwarantem płynności finansowej sektora bankowego i odpowiedzialnym za utrzymanie realnej wysokości stóp procentowych.

Innymi uczestnikami rynku pieniężnego są firmy ubezpieczeniowe, fundusze powiernicze, inwestycyjne i emerytalne, a także osoby indywidualne. Rynek pieniężny stanowi dla nich miejsce lokowania powierzonych im środków.

Na wysokość stóp procentowych na rynku pieniężnym mają wpływ polityka monetarna banku centralnego, popyt i podaż środków na międzybankowym rynku pieniężnym oraz kształtowanie się rynku kredytowego.

Banki mogą na rynku pieniężnym pełnić trzy funkcje:

- uczestniczyć w fixingu stawek WIBOR (*Warsaw Interbank Offering Rate*) i WIBID (*Warsaw Interbank Bid Rate*) depozytów złotych,
- mieć status uczestnika przetargu bonów skarbowych,
- działać jako dealer rynku pieniężnego.

Fixing, czyli ustalanie stawek WIBOR i WIBID depozytów złotych, ustalany jest na każdy dzień roboczy i dotyczy transakcji przeprowadzanych na: dzień roboczy (T/N), tydzień, miesiąc, 3 miesiące, 6 miesięcy. Stawki WIBOR i WIBID są obliczane jako średnie arytmetyczne stawek ofert depozytów złotych kwotowanych przez banki po odrzuceniu dwóch najwyższych i dwóch najniższych kwotowań.

Cena, czyli stopa procentowa depozytów międzybankowych, zależy od kształtowania się popytu i podaży. Charakterystyczną cechą krótkoterminowych stóp procentowych jest wyraźna cykliczność ich zmian wywołwana okresowym rozliczaniem rezerwy obowiązkowej. Środki tworzące rezerwę obowiązkową nie są oprocentowane. Dlatego banki starają się w ciągu miesiąca lokować na rynku jak najwięcej środków, by uzyskać dochody z oprocentowania. Gdy zbliża się moment rozliczenia rezerwy obowiązkowej banki pożyczają środki na rynku, by wykazać się średnim stanem depozytów. Wówczas rośnie popyt na rynku i stopy procentowe. Gdy banki mają nadmiar wolnych środków, w stosunku do wymogów rezerwy obowiązkowej, lokują je na rynku - wówczas następuje spadek stóp procentowych.

Krótkoterminowe stopy procentowe zwiększają się także w okresach płatności podatkowych. Zwiększanie się akcji kredytowej również wywołuje tendencję do wzrostu stóp procentowych, ponieważ banki zaczynają finansować część swojej akcji kredytowej pożyczając depozyty na rynku międzybankowym. Z kolei zmniejszenie wielkości akcji kredytowej na rynku wpływa na zmniejszenie się stóp procentowych na rynku pieniężnym, ponieważ maleje popyt na środki.

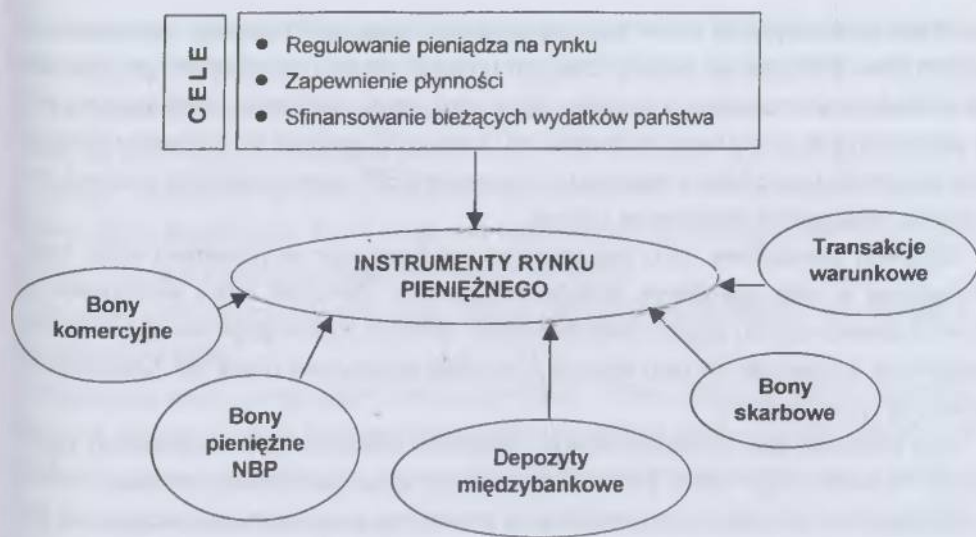
9.3. Instrumenty rynku pieniężnego

Celem instrumentów rynku pieniężnego jest regulowanie pieniądza na rynku. Mają one reguły charakteru papierów wierzycielskich i są emitowane w celu zapewnienia płynności na rynku pieniężnym oraz w celu sfinansowania bieżących wydatków budżetu państwa. Ich termin wymagalności wynosi od 1 dnia do 52 tygodni.

Do instrumentów rynku pieniężnego zaliczane są (ryc. 18):

- depozyty międzybankowe,
- certyfikaty depozytowe,
- bony skarbowe,
- bony pieniężne,
- transakcje warunkowe.

Depozyty międzybankowe są najstarszą formą inwestycji na polskim rynku pieniężnym. Jest to transakcja przyjęcia lub udzielenia środków pieniężnych w określonej wysokości, na określony termin, po ustalonej stopie procentowej. Depozyty międzybankowe pozwalają, z jednej strony, na szybkie regulowanie bieżącej płynności, a z drugiej - na zwiększenie możliwości zarobkowania poprzez zastosowanie arbitrażu (czyli wykorzystywania różnic w oprocentowaniu w celu zwiększenia marży procentowej na międzybankowym rynku depozytowym) lub poprzez prowadzenie spekulacji pozycji depozytowych.

Ryc. 18. Instrumenty rynku pieniężnego

Rynek depozytów międzybankowych jest wykorzystywany przez banki przede wszystkim do zarządzania płynnością. Gdy dokonywana w banku analiza aktywów i pasywów wskazuje, w jakich okresach nastąpi niedostatek lub nadmiar środków pieniężnych, wówczas na okres, w którym wystąpi niedostatek środków pieniężnych, bank pożyczyci depozyt. Na okres, w którym wystąpi nadmiar środków, bank ulokuje depozyt w innym banku. Najczęstsze okresy wymagalności depozytów to: dzień, 7 dni, 14 dni, miesiąc, 3 miesiące i 6 miesięcy. Największa liczba transakcji dotyczy depozytów 1-dniowych O/N (*overnight*), w których pożyczone środki otrzymuje się w dniu zawarcia transakcji, a zwraca się je w następnym dniu roboczym.

Oprócz depozytów O/N występują dwa inne rodzaje depozytów 1-dniowych - T/N (*Tomorrow/Next*) oraz S/N (*Spot/Next*). Rodzaje depozytów 1-dniowych różnią się datą waluty, czyli terminem otrzymania środków pieniężnych, licząc od momentu zawarcia umowy.

W przypadku depozytu O/N środki przekazywane są pożyczkobiorcy w dniu zawarcia umowy.

W przypadku depozytu T/N środki przekazywane są pożyczkobiorcy w następnym dniu roboczym od daty zawarcia umowy.

W przypadku depozytu S/N środki przekazywane są pożyczkobiorcy po dwóch dniach roboczych od daty zawarcia umowy.

We wszystkich przypadkach pożyczone środki są zwracane po 1 dniu roboczym, licząc od daty ich otrzymania.

Duża liczba transakcji, zawieranych na rynku O/N, wynika z tego, że rozliczenia międzybankowe KIR przeprowadza codziennie. Efektem dokonywanej w KIR wielostronnej kompensaty należności i zobowiązań banków są ujemne lub dodatnie salda rozliczenio-

we. Bank komercyjny nie jest w stanie przewidzieć, jakie saldo rozliczeniowe będzie w danym dniu. NBP stosuje zasadę rozliczeń brutto w czasie rzeczywistym, co oznacza, że płatność może nastąpić ze środków, które bank ma na rachunku. Jeżeli bank nie jest w stanie określić, jakie będzie w danym dniu saldo rozliczeniowe (w przypadku ujemnego salda może płacić tylko z rachunku bieżącego w NBP), często zachodzi potrzeba pozyczenia brakujących środków na 1 dzień.

Certyfikat depozytowy (CD) jest papierem wartościowym emitowanym przez bank komercyjny w celu pozyskania środków pieniężnych. Certyfikat może występować w postaci dokumentu lub zapisu komputerowego. Emitent zobowiązuje się do zwrotu kapitału wraz z odsetkami w dniu wykupu. Certyfikat depozytowy może być przedmiotem obrotu na rynku wtórnym.

Bon skarbowy jest krótkoterminowym papierem wartościowym emitowanym przez Skarb Państwa. Jego celem jest finansowanie deficytu budżetowego państwa lub innych doraźnych potrzeb. Bony skarbowe są w pełni zbywalne oraz dopuszczone do obrotu publicznego. Można je kupić i sprzedać w dowolnym momencie między datą emisji a terminem zapadalności. Mają postać zdematerializowaną; wartość 1 bonu wynosi 10 000 PLN. Emitowane są na okres 2 lub 3 dni oraz 1, 2, 4, 8, 13, 26 i 52 tygodni. Bony skarbowe, emitowane na okres poniżej 2 tygodni, mogą być nabywane wyłącznie przez NBP poza przetargiem. NBP, na podstawie umowy z ministrem finansów, prowadzi Centralny Rejestr Bonów Skarbowych, w którym jest ewidencjonowany stan posiadania bonów i jego zmiany (na rachunkach i kontach depozytowych).

Rachunki bonów skarbowych mogą posiadać:

- NBP,
- uczestnicy przetargu,
- banki krajowe (poza bankami spółdzielczymi nie mającymi statusu uczestnika przetargu),
- oddziały banków zagranicznych w Polsce,
- Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A.,
- Bankowy Fundusz Gwarancyjny.

Rynek pierwotny jest organizowany przez agenta emisji. Bony skarbowe są sprzedawane w drodze przetargu. Rynek wtórny jest tworzony głównie przez banki komercyjne, tj. podmioty, które chcą przeprowadzać transakcje kupna lub sprzedaży bonów skarbowych. Bony skarbowe są chętnie kupowane przez banki dysponujące nadmiarem środków, ponieważ są one instrumentem o dużej płynności i są zakwalifikowane przez bank centralny jako aktywa o niskim ryzyku. Bony skarbowe podlegają wykupowi według wartości nominalnej po upływie okresu, na jaki zostały wyemitowane. Bony skarbowe na rynku wtórnym może kupować każdy zainteresowany tą formą inwestowania klient korporacyjny i klient indywidualny.

Bon pieniężny jest dyskontowym papierem wartościowym emitowanym przez NBP. Jest instrumentem polityki monetarnej banku centralnego, wykorzystywanym w opera-

ciach otwartego rynku. NBP może emitować bony w nominale 10 000 PLN na następujące okresy wymagalności: 1, 7, 14, 28, 91, 182, 273 lub 364 dni liczone od daty zakupu. W momencie zakupu płaci się wartość niższą o stopę dyskonta od wartości nominalnej. W dniu wykupu wypłacana jest wartość nominalna bonu pieniężnego. Do zakupu bonów pieniężnych na rynku pierwotnym są uprawnione banki pełniące funkcję dealera na rynku pieniężnego. Bony mogą być przedmiotem swobodnego obrotu na rynku wtórnym pomiędzy bankami mającymi licencję bankową.

Na rynku pieniężnym występują dwa rodzaje transakcji warunkowych - transakcje repo i transakcje swap.

Transakcja repo (z ang. *repurchase agreement* 'umowa odkupu') polega na jednoczesnym dokonaniu przez bank dwóch operacji - transakcji zakupu bonów skarbowych z natychmiastową realizacją oraz transakcji ich odsprzedaży z datą realizacji w określonym terminie w przyszłości, przy jednoczesnym ustaleniu ceny odkupu bonów skarbowych.

Zaletą pożyczki w formie transakcji repo jest brak ryzyka niewypłacalności pożyczkobiorcy. Zabezpieczeniem są nie wykupione bony skarbowe.

Transakcja swap dotyczy zamiany instrumentów o stałej stopie oprocentowania na instrumenty o zmiennej stopie oprocentowania, z jednoczesną opcją odwrócenia tej zamiany w przyszłości (swap procentowy) lub z jednoczesnym zakupem i sprzedażą waluty o równej wartości w różnych terminach płatności (swap walutowy). Przedmiotem zastawu w transakcji warunkowej nie muszą być papiery wartościowe; mogą to też być waluty obce. Swap walutowy niczym nie różni się od krótkoterminowego repo.

Transakcje na rynku pieniężnym odgrywają bardzo istotną rolę w utrzymywaniu płynności finansowej banku, zmniejszania ryzyka typowej działalności bankowej i uzyskiwania dodatkowych zysków. Rynek pieniężny jest także miejscem bezpośredniego oddziaływania banku centralnego na zachowania banków komercyjnych.

Pytania kontrolne

1. Kto uczestniczy w operacjach rynku pieniężnego?
2. Jakie są podstawowe instrumenty rynku pieniężnego i jakie pełnią funkcje?
3. Co to są stawki WIBOR i WIBID?
4. Na czym polegają transakcje repo?
5. Jakie są czynniki wpływające na wysokość stóp procentowych rynku pieniężnego?
6. Czym różni się certyfikat depozytowy od bonu skarbowego?
7. Jakie są rodzaje depozytów jednodniowych i czym się różnią?
8. Na czym polega fixing?
9. Jaką rolę pełnią depozyty międzybankowe na rynku pieniężnym?

10. INNE USŁUGI

10.1. Depozyty rzeczowe

W ramach usług świadczonych dla klientów banki oferują możliwość przechowywania dokumentów, kosztowności, dzieł sztuki w skarbcu bankowym. Rzeczy przeznaczone do przechowywania w skarbcu powinny być odpowiednio przygotowane (w zwartej formie, opakowane, przewiązane itp.). Usługa banku polega jedynie na przechowywaniu depozytów bez świadczenia dodatkowych czynności administracyjnych. Przy składaniu depozytu deponent wypełnia deklarację depozytową, a na pozostawione w skarbcu rzeczy skarbnik banku wystawia dowód depozytowy potwierdzający przyjęcie depozytu do skarbca, który stanowi podstawę wydania depozytu.

10.2. Skrytki sejfowe

Szczególną formą przechowywania wartości jest udostępnianie klientom skrytek sejfowych. Skrytka sejfowa jest zabezpieczonym pomieszczeniem ogniotrwałym lub skrzynką służącą do przechowywania wartościowych przedmiotów, dokumentów itp. Skrytki sejfowe są udostępniane klientom na podstawie umowy najmu na określony z góry okres czasu, a zasady ich użytkowania są ustalone w regulaminie banku. Skrytka sejfowa jest zamykana na dwa klucze - jeden otrzymuje klient, a drugi pozostaje w banku. Sejf może być otworzony tylko przy użyciu obu kluczy, z tym że pracownik banku nie ma wglądu do zawartości sejfu. Klient ma możliwość włożenia, przeglądania, wyjmowania przedmiotów bez nadzoru pracownika banku. W takiej sytuacji bank ponosi odpowiedzialność za bezpieczeństwo skrytki i jej nienaruszalność, natomiast nie jest odpowiedzialny za zawartość skrytki.

Oплата za korzystanie ze skrytek sejfowych uzależniona jest od wielkości skrytki i od okresu najmu.

10.3. Home banking (e-banking)

Home banking, inaczej *e-banking*, polega na podłączeniu terminalu komputerowego w siedzibie klienta. Klient ma możliwość dokonywania operacji bankowych bez konieczności przychodzenia do banku. Zastosowanie tego systemu pozwala na znaczne skrócenie czasu przeprowadzania operacji i ułatwia relacje na linii bank-klient. Klient korzysta z własnego komputera, natomiast odpowiednie oprogramowanie i podłączenie do sieci jest przeprowadzone przez bank, który zapewnia kompleksowe szkolenie osób upoważnionych do obsługi systemu.

System *home-banking* umożliwia:

- uzyskiwanie informacji o stanie i obrotach na rachunku bankowym,

- przesyłanie do banku zleceń płatniczych w obrocie krajowym (w niektórych bankach również w obrocie zagranicznym),
- korzystanie z informacji finansowych dotyczących kształtowania się kursów walutowych, oprocentowania lokat i kredytów na rynku krajowym itp.

Klient, korzystający z możliwości elektronicznego połączenia z bankiem, uzyskuje korzyści finansowe poprzez możliwość bezpośredniego kontrolowania ruchu pieniądza na rachunku bankowym i szybki dostęp do aktualnych informacji z rynku finansowego, co pozwala na inwestowanie nadwyżek gotówki w najkorzystniejszy sposób. Poza tym ma możliwość przeprowadzania oceny swojej działalności finansowej na podstawie podglądu wszystkich transakcji przeprowadzonych na rachunku oraz prognozowania na tej podstawie przyszłego stanu rachunku. Kontakty osobiste z bankiem są ograniczone do minimum, dzięki czemu klient ma możliwość zaoszczędzenia czasu i zmniejszenia wydatków.

System *home-banking* jest wyposażony w zabezpieczenia gwarantujące całkowite bezpieczeństwo pracy. System jest zabezpieczony specjalnym kluczem, bez którego program nie może być uruchomiony. Każdy użytkownik systemu, mając odpowiednie uprawnienia, może wykonywać tylko określone funkcje w systemie.

10.4. Inkaso środków pieniężnych

Usługa ta umożliwia klientom korzystanie ze skarbca bankowego po godzinach pracy banku. Klientami są najczęściej sklepy. Po zakończeniu pracy pracownik sklepu przeliczone i zapakowane pieniądze wrzuca do skarbca nocnego banku (poprzez specjalne drzwiczki wrzutowe), które następnego dnia rano, po komisyjnym otwarciu skarbca, są przeliczane i ewidencjonowane.

Odbieranie utargów może odbywać się także poprzez przekazywanie do kasy banku tzw. pakietów zamkniętych. Kasa przejmuje nienaruszone pakiety w kwocie zadeklarowanej przez klienta i przekazuje pakiety do przeliczenia w sortowni. Odpowiedzialność za zawartość pakietu ponosi klient.

Zmodyfikowaną formą inkasa pieniężnego jest inkaso samochodowe polegające na tym, że pracownik banku pobiera zapakowane utargi w siedzibie klienta (klientów), przywozi je do banku i przekazuje komisyjnie do sortowni, gdzie są przeliczane.

Należy dodać, że dzięki postępowi technicznemu wprowadzane są zmiany ułatwiające klientom korzystanie z usług. Możliwe jest np. składanie w bankomatach depozytów w specjalnej kopertach, które są następnego dnia komisyjnie wyjmowane i przeliczane w sortowni.

10.5. Realizacja zleceń stałych

Klienci posiadający w danym banku rachunki bieżące (podmioty gospodarcze) lub rachunki oszczędnościowo-rozliczeniowe (osoby indywidualne) mają możliwość składania

dyspozycji w zakresie zleceń stałych, dotyczących dokonywania periodycznych przelewów z ich rachunku na rzecz określonych w zleceniu beneficjentów, np. opłata rachunków za telefon, czynsz, dzierżawę itp.

Zlecenia stałe są rejestrowane w komputerowym zbiorze zleceń stałych i są realizowane przez bank z częstotliwością określoną przez klienta aż do odwołania zlecenia.

10.6. Telefoniczne uzyskiwanie informacji o stanie konta

Telefoniczne uzyskiwanie informacji o stanie konta jest usługą oferowaną zarówno podmiotom gospodarczym, jak i klientom indywidualnym. Przy elektronicznej rejestracji transakcji cykl rozliczeń skrócił się do minimum; saldo rachunku może zmieniać się kilka razy dziennie. Dla klientów aktywnie zarządzających swoimi finansami informacja o aktualnym stanie rachunku jest niezbędna. Banki, na podstawie zawartej na czas określony lub nieokreślony umowy z klientem, przekazują telefonicznie informacje o stanie środków na rachunku po podaniu przez osoby upoważnione odpowiedniego hasła. Umowa taka pozwala także na telefoniczne zgłaszanie wypłaty gotówkowej wymagającej wcześniejszego awizowania. Klient wskazuje w umowie nazwiska osób, którym można udzielać informacji po podaniu przez nie hasła. Hasło lub hasła, których brzmienie jest określone w umowie, są znane tylko osobom upoważnionym przez klienta oraz upoważnionym pracownikom banku.

Pracownik banku może odmówić udzielenia informacji przez telefon, jeżeli zachodzą wątpliwości dotyczące tożsamości osoby lub podanego hasła.

10.7. Usługi maklerskie

Bank może wykonywać operacje obrotu papierami wartościowymi notowanymi na giełdzie papierów wartościowych, na własny rachunek lub na zlecenie klientów. Operacje papierami wartościowymi na własny rachunek należą do narzędzi zarządzania aktywami i pasywami banku i są sposobem inwestowania przez bank nadwyżek w celu osiągnięcia dodatkowych korzyści w wyniku zakupu i sprzedaży papierów wartościowych na rynku pierwotnym i wtórnym.

Operacje, dotyczące zakupu i sprzedaży papierów wartościowych na rynku giełdowym (pierwotnym i wtórnym) wykonywane na zlecenie klientów banku, nazywane są usługami maklerskimi. Zgodnie z obowiązującym prawem usługi maklerskie są wykonywane nie bezpośrednio przez banki, ale przez domy maklerskie, wydzielone organizacyjnie i kapitałowo ze struktur banków. Domy maklerskie korzystają z sieci banku, tworząc w oddziałach banku punkty obsługi klienta (tzw. POK-i), w których przyjmowane są zlecenia od klientów domu maklerskiego.

W ramach usług maklerskich wykonywane są takie operacje, jak:

- sprzedaż akcji i obligacji na rynku pierwotnym,

- przyjmowanie zleceń kupna i sprzedaży akcji oraz obligacji bezpośrednio na giełdzie i ustalanie kursu dnia,
 - przyjmowanie i realizacja zleceń klientów na zakup i sprzedaż akcji oraz obligacji na rynku wtórnym,
 - prowadzenie dla klientów rachunków depozytowych posiadanych akcji i obligacji oraz rachunków pieniężnych związanych z obrotem papierami wartościowymi.
- Za wykonywane usługi maklerskie dom maklerski pobiera prowizję.

10. 8. Doradztwo inwestycyjne

Doradztwo inwestycyjne nie jest prowadzone przez każdy bank; dotyczy usług z zakresu bankowości inwestycyjnej. Do takich usług zalicza się:

- udział w procesach prywatyzacyjnych doradcy inwestycyjnego odpowiedzialnego za przygotowanie prospektu emisyjnego lub memorandum informacyjnego, zabezpieczenie portfela sprzedaży prywatyzowanych akcji lub udziałów (tzn. przygotowanie listy potencjalnych nabywców zainteresowanych daną transakcją kapitałową),
- uczestniczenie w procesach emisji akcji, obligacji komunalnych i podmiotów gospodarczych,
- zabezpieczanie emisji papierów wartościowych poprzez przyjęcie roli underwritera, czyli osoby, która za uzgodnioną premię zobowiązuje się nabyć pakiet nowo emitowanych akcji lub obligacji w przypadku, gdy nie znajdzie się nabywców na rynku pierwotnym lub wtórnym⁴¹,
- przygotowywanie biznesplanów, przeprowadzanie oceny ekonomicznej efektywności inwestycji,
- poszukiwanie inwestorów do sfinansowania planowanych przez klientów przedsięwzięć inwestycyjnych,
- zarządzanie aktywami klientów (inwestowanie nadwyżek w różne instrumenty finansowe i papiery wartościowe).

Usługi z zakresu bankowości inwestycyjnej wymagają bardzo wysokich kwalifikacji pracowników, ale przysparzają bankowi wiele korzyści bezpośrednich i pośrednich. Do korzyści bezpośrednich należy zaliczyć wysokie przychody z tytułu prowizji od przeprowadzonych transakcji kapitałowych, przy porównywalnie niewysokich kosztach świadczenia takich usług, a do korzyści pośrednich - możliwość pozyskania kolejnych klientów i uzyskiwania dochodów z tytułu obsługi ich rachunków w banku oraz z tytułu korzystania przez nich z innych usług banku.

10.9. Produkty parabankowe i niebankowe

Wiele banków świadczy również usługi nie związane bezpośrednio z działalnością stricte bankową. Takie usługi są wykonywane w ramach jednostek banku lub przez jednostki wyodrębnione organizacyjnie i finansowo, w których bank posiada całość lub

⁴¹ Leksykon bankowy, Edytor S.A., Warszawa 1994, s. 223.

część kapitału. Do takich usług można zaliczyć usługi ubezpieczeniowe, leasingowe, factoringowe, pośrednictwo w obrocie nieruchomościami, doradztwo ekonomiczne, usługi informacyjne.

Działalność ubezpieczeniowa w bankach jest coraz bardziej popularna. Wykorzystując sieć jednostek banku, towarzystwa ubezpieczeniowe, których udziałowcem jest bank, mogą świadczyć usługi bez konieczności ponoszenia nakładów inwestycyjnych na tworzenie własnej sieci. W ostatnich latach banki proponują swoim klientom usługi w pakietach. Świadczenie usług bankowych wraz z ubezpieczeniem nazywa się *Allfinanse*, co oznacza ofertę pełnego zakresu usług finansowych, które można uzyskać w jednym miejscu („pod jednym dachem”). Na przykład wraz z produktem bankowym, jakim jest karta płatnicza Visa Business, klient otrzymuje dodatkowo takie usługi, jak ubezpieczenie od przerw w podróży, ubezpieczenie w razie opóźnień dostarczenia bagażu oraz gwarancję rezerwacji hoteli.

Oprócz usług zebranych w pakiety banki świadczą oddzielne usługi w zakresie ubezpieczeń majątkowych, cywilnych czy ubezpieczeń na życie.

Działalność leasingowa jest prowadzona przez samodzielne organizacyjnie i finansowo spółki leasingowe, w których bank posiada udziały kapitałowe. Usługi leasingowe polegają na przeprowadzaniu transakcji leasingu w formie pośrednictwa między producentem lub właścicielem przedmiotu leasingu a leasingobiorcą. Leasing uważany jest za działalność dochodową przynoszącą relatywnie wyższe dochody niż działalność kredytowa.

Usługi factoringowe mogą być wykonywane w ramach struktur banku lub przez oddzielny podmiot zajmujący się obrotem wierzytelnościami. Factoring polega na skupowaniu wierzytelności handlowych przed terminem ich wymagalności po cenie niższej od wartości nominalnej uwzględniającej „premię” dla faktora, czyli banku.

Tak jak usługi leasingowe czy factoringowe można zaliczyć do działalności parabankowej, tak pośrednictwo w obrocie nieruchomościami należy uznać za działalność pozabankową. Pośrednictwo to polega na zbieraniu ofert sprzedaży lub wynajmu nieruchomości i szukaniu na nie nabywców. Przychody agencji nieruchomości pochodzą z prowizji uzyskiwanych za pośrednictwo w transakcjach kupna-sprzedaży nieruchomości.

Doradztwo ekonomiczne prowadzone jest w ramach banku lub przez oddzielną firmę konsultingową i może dotyczyć wszystkich aspektów życia gospodarczego - od doradzania, jak założyć własną firmę, skąd pozyskiwać środki na działalność eksploatacyjną i inwestycyjną, jak dokonywać analizy działalności, jak wypełniać wnioski kredytowe, do doradzania strategicznego.

Z kolei usługi informacyjne mogą być również świadczone w ramach jednostek banku lub przez oddzielne podmioty i dotyczą przekazywania informacji gospodarczych, którymi bank dysponuje, z własnej bazy danych lub dzięki korzystaniu z usług np. agencji Reuters.

Przedstawione usługi nie wyczerpują całego asortymentu usług świadczonych przez banki, nie związanych bezpośrednio z działalnością ściśle bankową. Podano usługi najczęściej stosowane i przynoszące bezpośrednie korzyści w postaci dochodów z provizji, a także pośrednie, przynoszące korzyści marketingowe.

Pytania kontrolne

1. W jaki sposób banki świadczą usługi depozytowe?
2. Na czym polega usługa *home-banking*?
3. Czy usługi telefonicznego przekazywania informacji o stanie rachunku mają przyszłość?
4. Jakie usługi są świadczone w ramach usług maklerskich?
5. Czy usługi maklerskie są świadczone przez pracowników banku?
6. Jakie są najważniejsze usługi zaliczane do „usług innych”?
7. Na czym polegają usługi *allfinanze*?
8. Jaka jest różnica między leasingiem a factoringiem?

11. USŁUGI KREDYTOWE

11.1. Pojęcie kredytu

Kredyt jest stosunkiem ekonomicznym wynikającym ze świadczenia przez jedną ze stron (wierzyciela) na rzecz drugiej strony (dłużnika) określonej wartości w pieniądzu lub w towarach na warunkach zwrotu równowartości w późniejszym terminie⁴².

Ustawa Prawo bankowe stanowi, że kredyt może być udzielony wyłącznie na podstawie umowy, w myśl której „...bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie środki pieniężne z przeznaczeniem na określony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z nich na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu”⁴³.

Kredyty pełnią w gospodarce dwie podstawowe funkcje:

- funkcję emisyjną,
- funkcję dochodową.

Funkcja emisyjna polega na tym, że bank, udzielając kredytu, wprowadza do obiegu dodatkowe środki pieniężne. Spłata zaś kredytu powoduje wycofanie z obiegu środków pieniężnych. Jeżeli kredyt zostanie spłacony w oznaczonym w umowie kredytowej terminie, to przyjmuje się, że kredyt pełnił jedynie funkcję emisyjną.

Funkcja dochodowa kredytu występuje wówczas, gdy dzięki uzyskanym z banku środkom kredytobiorca uzyskał dodatkowy dochód, np. w drodze zwiększonego popytu na wytwarzane przez niego wyroby i usługi, a w konsekwencji zwiększa się sprzedaż lub dzięki kredytowi kredytobiorca pokrywa część swoich kosztów.

Umowa kredytowa jest umową nie nazwaną:

- konsensualną - wynikającą ze zgodnej woli stron, tj. banku i kredytobiorcy,
- dwustronnie obowiązującą - bank jest zobowiązany do postawienia środków do dyspozycji kredytobiorcy w ustalonym terminie,
- odpłatną - zapłatą za korzystanie ze środków banku są odsetki, a opłatą za przyznanie kredytu - prowizja dla banku.

Umowa kredytowa powinna być zawarta na piśmie i powinna zawierać⁴⁴:

- określenie stron umowy,
- określenie celu wykorzystania kredytu,
- kwotę i walutę kredytu,
- wysokość oprocentowania,
- terminy i sposób postawienia kredytu do dyspozycji kredytobiorcy,
- zasady i termin spłaty kredytu,

⁴² I. Heropolitańska, E. Borowska, Kredyty i gwarancje bankowe, TWIGGER, Warszawa 1995, s. 4.

⁴³ Art. 69. Ustawy Prawo bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 r., Dz U 1997 nr 140.

⁴⁴ Ibidem.

- sposób zabezpieczenia spłaty kredytu,
- zakres uprawnień banku związanych z kontrolą wykorzystania i spłaty udzielonego kredytu,
- wysokość prowizji,
- warunki dokonywania zmian i rozwiązania umowy.

Przed 1989 r. kredyty były powszechnie stosowaną formą zaspokajania potrzeb finansowych podmiotów gospodarczych. Uruchamianie kredytów były niejako automatyczne, zgodne z obowiązującymi wówczas przepisami gospodarki finansowej. Poza tym, zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami, przedsiębiorstwa państwowe miały obowiązek korzystania z kredytów zaciąganych w konkretnym oddziale banku, do którego przynależność była również obowiązkowa. Wraz ze zmianą systemu gospodarczego kredyt utracił swoją pierwszoplanową pozycję na rzecz środków własnych, a także innych form nie związanych z dodatkowymi kosztami ich pozyskiwania.

Od 1990 r. zwiększa się udział podmiotów, w których środki własne stanowią główne źródło zaspokajania potrzeb finansowych. Niezależnie od ogólnej tendencji do zmniejszania zakresu korzystania z kredytu bankowego nadal pozostaje on jedną z głównych form zaspokajania potrzeb finansowych, szczególnie w dużych przedsiębiorstwach, które bez kredytu nie są w stanie prowadzić swojej działalności bez zakłóceń.

W 1997 r. 54,1% przedsiębiorstw korzystało z kredytów. Z kredytów krótkoterminowych korzystało 44,2% wszystkich przedsiębiorstw w Polsce, a z kredytów długoterminowych - tylko 24,6%⁴⁵.

Przedsiębiorstwa finansują swoją działalność głównie poprzez zobowiązania pozakredytowe i ze środków własnych, a także z pożyczek spoza systemu bankowego. Udział kredytów w zobowiązaniach wszystkich przedsiębiorstw wynosił, w latach 1994-1997, odpowiednio 34,0, 34,6, 34,8 i 33,1%⁴⁶. Utrzymanie poziomu zadłużenia w bankach świadczy o tym, że przedsiębiorstwa odznaczają się małą wrażliwością na zmiany stopy procentowej.

11. 2. Rodzaje kredytów

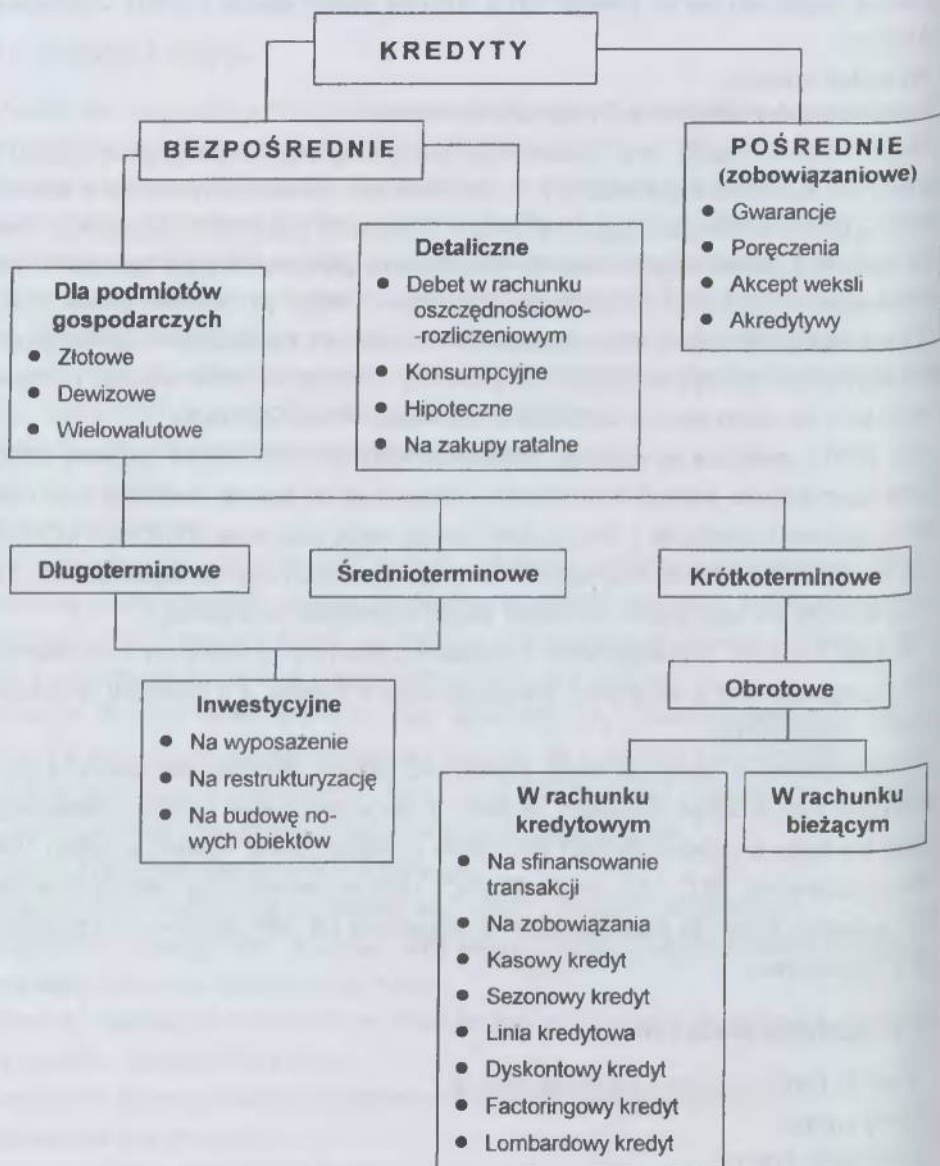
Kredyty bankowe można podzielić według:

- formy kredytu,
- przedmiotu kredytu,
- okresu kredytowania,
- ilości kredytodawców,
- podmiotu kredytu,
- waluty kredytu,
- sposobu zabezpieczenia kredytu.

⁴⁵ Raport o inflacji, Bank i Kredyt 1998 nr 7-8, s. 4-43.

⁴⁶ Ibidem.

Podział kredytów według różnych kryteriów jest przedstawiony na ryc. 19.

Ryc. 19. Klasyfikacja kredytów

Według kryterium formy kredytu kredyty są dzielone na:

- pieniężne bezpośrednie,
- zobowiązaniowe.

Kredyty bezpośrednie, czyli wszystkie rodzaje kredytów udzielane przez bank, mogą występować jako kredyty w rachunku bieżącym i jako kredyty w rachunku kredytowym.

Do kredytów udzielanych podmiotom gospodarczym przez bank komercyjny są zaliczane:

- kredyty obrotowe w rachunku bieżącym,
- kredyty obrotowe w rachunku kredytowym,
- kredyty dyskontowe,
- kredyty lombardowe,
- kredyty factoringowe,
- kredyty inwestycyjne w rachunku kredytowym.

Kredyty obrotowe są kredytami udzielanymi przez bank na finansowanie działalności eksploatacyjnej. Najczęściej są to kredyty krótkoterminowe, których okres spłaty nie przekracza roku. Kredyty obrotowe uruchamiane są przez bank jako kredyty w rachunku bieżącym lub kredyty w rachunku kredytowym.

W rachunku bieżącym występują dwa rodzaje kredytów:

- kredyt płatniczy (kasowy, przejściowy) udzielany na pokrycie bieżących płatności, takich jak pokrycie zobowiązań wobec budżetu, wypłaty wynagrodzeń itp. Kredyt powoduje powstanie przejściowego debetu na rachunku bieżącym, który regulowany jest z najbliższych wpływów. Kredyt płatniczy umożliwia firmom utrzymanie płynności, terminowe regulowanie zobowiązań oraz łagodzi skutki nierównomiernego wpływu należności bez konieczności każdorazowego ubiegania się o kredyt niezbędny do uregulowania bieżących płatności;
- kredyt otwarty⁴⁷ zawierany na okres od kilku miesięcy do roku, upoważniający kredytobiorcę do stawiania dyspozycji płatniczych. Jest kredytem odnawialnym, powoduje powstawanie salda debetowego spłacanego z wpływów bieżących kredytobiorcy.

Rachunek kredytowy jest kontem służącym do rejestrowania kwot udzielonego kredytu i dokonywanych przez kredytobiorcę spłat. Kredyt w rachunku kredytowym może być udzielany jako:

- kredyt docelowy przeznaczony na finansowanie jednej określonej transakcji, nie jest kredytem odnawialnym;
- kredyt na zobowiązania udzielany w przypadku trudności płatniczych związanych z przejściowym zwiększeniem zobowiązań, przy zakłóceniach regularności spływu należności; jest kredytem odnawialnym;
- kredyt kasowy udzielany w związku z chwilowymi brakami gotówki w kasie i na rachunku bankowym-do uregulowania bieżących płatności;
- kredyt sezonowy udzielany zazwyczaj jako kredyt średnioterminowy udzielany na finansowanie gromadzonych zapasów sezonowych wynikających z sezonowych wahań produkcji, zakupu czy sprzedaży⁴⁸;

⁴⁷ W. Jaworski, Z. Krzyżkiewicz, B. Kosiński, Banki. Rynek, operacje, polityka, Poltext, Warszawa 1995, s. 42.

⁴⁸ Kredyty sezonowe związane są głównie z finansowaniem rolnictwa i objęte są preferencyjnym oprocentowaniem, tzn. na korzystniejszych warunkach niż średnia stopa oprocentowania w banku. Różnica wynikająca ze zmian w oprocentowaniu obowiązującym w banku a oprocentowaniem kredytów preferencyjnych jest wyrównywana przez Skarb Państwa.

- linia kredytowa, której cechą charakterystyczną jest powtarzalność dostaw towarów, materiałów, surowców czy usług świadczonych dla kredytobiorcy. Umowa o linię kredytową nie zawiera wiążących terminów czy kwot wykorzystywania w postaci transz. Jest najczęściej kredytem nieodnawialnym.

Kredyty dyskontowe są związane z dyskontowaniem weksli, które w praktyce gospodarczej są wykorzystywane do rozliczeń w transakcjach handlowych, zabezpieczania zapłaty cła, wadium przetargowego itp. Dyskonto weksli jest formą udzielania bankowego kredytu krótkoterminowego pod zabezpieczenie wekslowe. Posiadacz weksla ma możliwość odsprzedaży weksla przed terminem jego płatności bankowi, z potrąceniem przez bank odpowiedniego dyskonta. Po zdyskontowaniu weksla dotychczasowy jego posiadacz dysponuje gotówką przed zapłaceniem przez wystawcę weksla. Atrakcyjność tej formy jest związana z łatwością i szybkością przebiegu operacji, a także z niższej stopy oprocentowania kredytu dyskontowego od kredytu obrotowego oraz przeniesienia na bank obowiązków i ryzyka związanego z przedstawieniem weksla do zapłaty. Dyskonto weksli prowadzone jest w formie doraźnych transakcji nabycia wierzytelności wekslowych, a także poprzez umowę o linię dyskontową. Linia dyskontowa jest limitem kredytowym przyznawanym przez bank, do wysokości którego bank będzie przyjmował weksle do dyskonta w okresie obowiązywania umowy o linię dyskontową. Kredyt w tej postaci może być kredytem odnawialnym lub nieodnawialnym, w którym każdy zdyskontowany weksel zmniejsza kwotę przyznanego limitu. Kredyt odnawialny powoduje, że przyznany limit odnawia się do pierwotnej kwoty po każdym zdyskontowaniu i może być wykorzystywany wielokrotnie do czasu wygaśnięcia umowy o linię dyskontową.

Kredyt lombardowy jest zawsze kredytem krótkoterminowym, udzielanym pod zastaw towarów, przedmiotów wartościowych i najczęściej papierów wartościowych. Cechą tego kredytu jest posiadanie przez bank przedmiotu zastawu. Przy kredycie lombardowym formalności ograniczone są do minimum, można go uzyskać najszybciej, ale za to należy do kredytów najdroższych. W przypadku zastawienia przedmiotów wartościowych należy mieć na uwadze to, że wyceniane są one po cenie złomu bez uwzględniania ich wartości artystycznych, zabytkowych itp. Kredyt lombardowy jest spłacany wraz z odsetkami jednorazowo, a przedmioty zastawione są zwracane kredytobiorcy. Kredyt lombardowy staje się powszechną formą kredytowania banków komercyjnych przez bank centralny pod zastaw rządowych papierów wartościowych i udzielany jest zazwyczaj na okres od siedmiu do trzech miesięcy.

Kredyt faktoringowy jest formą kredytowania należności, a także operacją rozliczeniową polegającą na inkasowaniu należności. Faktoring jest przeniesieniem wierzytelności handlowych z wierzyciela na bank (faktora), który bierze na siebie obowiązek i ryzyko ściągnięcia tych wierzytelności. Faktoring jest usługą drogą ze względu na złożoność operacji i podejmowane przez bank ryzyko. Z faktoringu korzystają firmy mające wielu odbiorców.

Kredyty inwestycyjne są przeznaczone na stworzenie nowych lub powiększenie, lub modernizację istniejących środków trwałych. Wśród kredytów inwestycyjnych rozróżnia się:

- kredyty na wyposażenie,
- kredyty na restrukturyzację,
- kredyty na zakup lub budowę całych obiektów.

Drugim rodzajem kredytów ze względu na formę kredytu są kredyty zobowiązaniowe. Cechą charakterystyczną kredytów zobowiązaniowych jest to, że - w odróżnieniu od pierwszej grupy kredytów - nie wywierają one bezpośredniego wpływu na bieżącą płynność banku. Kredyty zobowiązaniowe nie wiążą się z postawieniem środków pieniężnych przez bank do dyspozycji kredytobiorcy, lecz stanowią warunkowe zobowiązanie banku do włączenia się w finansowanie określonych transakcji w przypadku, gdyby beneficjent nie wywiązywał się z przyjętych na siebie zobowiązań. Do kredytów zobowiązaniowych są zaliczane:

- gwarancje i poręczenia,
- akcept weksla,
- transakcje dokumentowe.

Banki udzielają gwarancji i poręczeń osobom krajowym oraz zagranicznym na ich zlecenie⁴⁹.

Gwarancja jest dodatkowym zabezpieczeniem umowy, zawartej między kontrahentami, w ramach którego bank samodzielnie i nieodwołalnie, działając na zlecenie klienta, zobowiązuje się do zaspokojenia roszczeń beneficjenta do określonej kwoty, jeśli zleceniodawca nie dokona zapłaty w terminie. Przed udzieleniem gwarancji bank dokładnie analizuje umowy, i inne dokumenty będące podstawą wystawienia gwarancji (zawsze na piśmie), gdyż ich treść może być bardzo istotna dla oceny zdolności zleceniodawcy do wywiązywania się ze zobowiązań wynikających z umowy z beneficjentem. Do najczęściej udzielanych przez banki gwarancji należą gwarancja przetargowa, gwarancja zabezpieczająca zapłatę (należności za zakupione towary i usługi, cła i należności celne, kredytu, akredytywy, rat leasingowych), gwarancja dobrego wykonania umowy, gwarancja zwrotu zaliczki. Gwarancja jest zobowiązaniem przyszłym, bowiem obowiązek zapłaty z tytułu udzielonej gwarancji powstaje wówczas, gdy zleceniodawca nie wywiąże się ze świadczenia, do którego się zobowiązał. Gwarancja bankowa może być bezwarunkowa - jeżeli jest płatna na podstawie zgłoszenia roszczenia przez beneficjenta lub warunkowa - jeżeli beneficjent, niezależnie od zgłoszenia roszczeń, musi uzasadnić lub udokumentować swoje żądanie.

Inną formą zobowiązania przyjętą przez bank jest poręczenie wekslowe, zwane awalem. I w tym wypadku bank nie angażuje własnych środków, ale przyjmuje na siebie ry-

⁴⁹ Art. 80, Ustawa Prawo bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 r., Dz U 1997 nr 140.

zyko, że wystawca weksla może nie wywiązać się ze zobowiązania - wówczas bank stanie przed koniecznością spłaty zadłużenia. Przedmiotem poręczenia wekslowego mogą być takie same zobowiązania, jak w przypadku gwarancji, a bank praktycznie nie ma możliwości zwolnienia się od odpowiedzialności za zapłatę weksla. Poręczenie wekslowe jest nieodwołalne. Poręczyciel wekslowy może jedynie ograniczyć swoją odpowiedzialność przez wpisanie na wekslu kwoty, do jakiej gwarantuje poręczenie.

Poręczenie według prawa cywilnego jest udzielane najczęściej jako zabezpieczenie spłaty kredytu udzielonego przez inny bank. Bank dokonujący poręczenia ma możliwość odmówienia spełnienia podjętego zobowiązania, jeżeli jest w stanie przedstawić argumenty uzasadniające brak podstaw prawnych. Takiej możliwości bank nie posiada w przypadku dokonania awalu na wekslu, które jest zobowiązaniem bezwarunkowym.

Kredyt akceptacyjny jest umową, na mocy której bank zobowiązuje się do akceptowania ciągniętych na bank weksli. Akceptując weksel, bank staje się głównym dłużnikiem zobowiązanym do wykupu weksla. Kredyt akceptacyjny obciążony jest dużym ryzykiem, udzielany jest stałym klientom o wysokiej zdolności kredytowej i przyznawany jest w formie doraźnych transakcji akceptowania weksli lub linii kredytu akceptacyjnego - nieodnawialnej bądź odnawialnej.

Jedynym instrumentem kredytowym, eliminującym ryzyko nieterminowej zapłaty lub dostawy, jest akredytywa dokumentowa należąca do transakcji uwarunkowanych. Wyrażając zgodę na otwarcie akredytywy, bank przyjmuje zobowiązanie i podejmuje się wypłacić należności eksporterowi w określonym czasie i w określonych przez importera warunkach (por. punkt 6.4. Rozliczenia zagraniczne uwarunkowane).

Ze względu na przedmiot kredytowania dzieli się kredyty na:

- obrotowe,
- inwestycyjne.

Kredyty obrotowe, omówione powyżej, dotyczą finansowania działalności bieżącej, natomiast kredyty inwestycyjne dotyczą finansowania potrzeb związanych z nakładami inwestycyjnymi.

Ze względu na okres kredytowania dzieli się kredyty na:

- krótkoterminowe - udzielane do roku,
- średnioterminowe - z terminem spłaty od roku do 3 lat,
- długoterminowe - z terminem spłaty powyżej 3 lat.

Kredyty krótkoterminowe są kredytami obrotowymi, natomiast kredyty średnioterminowe i długoterminowe związane są z finansowaniem inwestycji.

W zależności od formy prawnej zabezpieczenia kredyty dzieli się na:

- lombardowe,
- hipoteczne,
- inne.

Ze względu na walutę dzieli się kredyty na:

- złotowe,

- dewizowe,
- wielowalutowe.

Kredyty złotowe udzielane są w złotych, natomiast kredyty dewizowe - w wybranej walucie. Coraz częściej w umowach kredytowych stosowana jest opcja wypłaty kredytu lub transzy kredytu w walucie dogodnej dla klienta, a więc przykładowo jedna transza może być do dyspozycji w dolarach, a następna - we frankach szwajcarskich.

Według kryterium podmiotu kredytu kredyty dzieli się na:

- kredyty dla osób fizycznych,
- kredyty dla osób prawnych.

O kredyt dla osób fizycznych może ubiegać się osoba fizyczna posiadająca zdolność prawną i pełną zdolność do czynności prawnych, a więc pełnoletnia i nieubezwłasnowolniona.

Osoby prawne, zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego, to Skarb Państwa oraz inne jednostki organizacyjne, którym przepisy prawne przypisują zdolność prawną. Do osób prawnych, oprócz Skarbu Państwa, zalicza się przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie, stowarzyszenia, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjne, fundacje, banki, szkoły wyższe i instytuty naukowo-badawcze, zakłady budżetowe, gminy. Osobowość prawną uzyskuje się w chwili dokonania wpisu do właściwego rejestru. Podmioty gospodarcze nie posiadające osobowości prawnej mogą skorzystać z kredytu, jeżeli posiadają zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych, nadane im przez przepisy szczególne, np. spółki jawne.

Ze względu na ilość kredytodawców rozróżnia się:

- kredyty udzielane przez jeden bank,
- konsorcjum bankowe.

Zgodnie z obowiązującym prawem bankowym banki mogą zawrzeć umowę o wspólne kredytowanie w formie konsorcjum bankowego. Konsorcjum tworzy się wówczas, gdy udzielenie kredytu przez jeden bank przekracza jego możliwości wynikające z art. 71 Prawa bankowego, które stanowi, że „...suma udzielonych kredytów pożyczek pieniężnych itp. w stosunku do jednego podmiotu lub podmiotów powiększonych kapitałowo i organizacyjnie, ponoszących wspólne ryzyko gospodarcze, nie może przekroczyć 25% funduszy własnych banku”⁵⁰.

Udzielenie kredytu konsorcjalnego powoduje alokację ryzyka w przypadku niewypłacalności kredytobiorcy. Jeden z banków uczestniczących w konsorcjum pełni rolę wiodącą, reprezentuje wszystkie banki wobec kredytobiorcy, uzgadnia z wszystkim uczestnikami warunki umowy konsorcjalnej oraz zasady wzajemnych rozliczeń wynikających z udzielonego kredytu. Konsorcjum ulega rozwiązaniu po całkowitej spłacie kredytu przez kredytobiorcę.

⁵⁰ Ustawa Prawo Bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 r., Dz U 1997 nr 140.

11.3. Cena kredytu

Kredyty mogą być oprocentowane według stopy stałej lub zmiennej. Stała stopa oprocentowania jest stosowana głównie w przypadku kredytów krótkoterminowych. Obniżający się poziom inflacji i stabilizacja sytuacji gospodarczej zabezpieczają kredytobiorcę przed niespodziewanymi stratami. W przypadku kredytów zaciąganych na dłuższe okresy sytuacja jest bardziej skomplikowana. Ryzyko zmian w dłuższej perspektywie czasu jest w Polsce na tyle wysokie, że żaden bank nie zgodzi się na stałą stopę oprocentowania kredytu. Umowa kredytowa powinna określać zasady i warunki wprowadzenia zmiany oprocentowania w trakcie trwania umowy.

Banki ustalają oprocentowanie kredytu w zależności od ceny, jaką muszą płacić za pozyskane na ten cel środki. Znaczny wpływ na cenę kredytu ma stopa oprocentowania rezerwy obowiązkowej, którą każdy bank (poza nielicznymi wyjątkami) musi odprowadzać i gromadzić na rachunku w NBP. Wysokość rezerwy obowiązkowej może być uzależniona od deklarowanego przez klienta okresu przechowywania środków pieniężnych na rachunku bankowym.

Podstawą ustalania ceny (oprocentowania) kredytu mogą być:

- wewnętrzna stopa procentowa banku uwzględniająca koszt pozyskania depozytów i narzut kosztów ogólnych banku,
- stopa oprocentowania kredytu lombardowego lub kredytu redyskontowego NBP,
- stopa WIBOR (Warsaw Interbank Offered Rate) jako średnia stopa rynku międzybankowego w Polsce dla kredytów złotych oraz dla kredytów dewizowych - w zależności od waluty kredytu - stopa LIBOR lub EURIBOR, które określają cenę pieniądza w Londynie i w Brukseli.

Przyjęta podstawa ustalania ceny kredytu jest powiększana o rezerwę obowiązkową, często o wpłaty na rzecz Bankowego Funduszu Gwarancyjnego oraz o marżę banku.

Wysokość marży bankowej zależy od takich czynników, jak:

- okres kredytowania - im dłuższy okres kredytowania, tym wyższe oprocentowanie;
- jakość zabezpieczeń - im lepsze zabezpieczenie, tym mniejsze ryzyko banku i tym samym niższa marża;
- polityka banku.

Jeżeli bank wiąże określone nadzieje z danym klientem (np. dokonywanie za pośrednictwem banku dużych płatności), to może zgodzić się na preferencyjne oprocentowanie kredytu. Banki często są skłonne do udzielania kredytów poniżej granicznego oprocentowania w przypadku możliwości pozyskania lub utrzymania szczególnie atrakcyjnego klienta.

Rata spłaty kredytu z reguły obejmuje pełne, należne bankowi, odsetki za dany okres korzystania z kredytu oraz część kapitału. Odsetki są zawsze naliczane od kapitału, który pozostaje do spłacenia. W przypadku karencji w spłacie kapitału przy kredytach długoterminowych odsetki są płacone na bieżąco, a kwota kapitału pozostaje taka sama.

Jeżeli zaś w okresie karencji spłaty kapitału bank odstępuje od pobierania odsetek, to najczęściej są one kapitalizowane, tzn. dopisywane do kwoty kapitału w terminach ich naliczania, zgodnie z ustaleniami umowy kredytowej.

Od przyznanego kredytu, a więc w momencie podpisania umowy kredytowej, bank pobiera prowizję, zwaną często prowizją przygotowawczą. Prowizja ta nie podlega zwrotowi nawet wtedy, gdy kredyt nie zostanie wykorzystany przez kredytobiorcę. Prowizja służy do pokrycia kosztów banku związanych z uruchomieniem kredytu i jego obsługą. Najczęściej mieści się w przedziale 0,5-2,5% kwoty udzielonego kredytu.

Banki często pobierają również prowizję od zaangażowania, zwaną prowizją od nie wykorzystanego kredytu. Bank, oddając środki do dyspozycji kredytobiorcy, których ten nie wykorzystuje, pozbawia się części dochodów z tytułu obrotu tymi środkami. Prowizja od zaangażowania naliczana jest od nie wykorzystanej w wyznaczonym terminie kwoty kredytu. Prowizja ta kształtuje się w przedziale 0,125-0,250% kwoty kredytu.

Coraz częściej banki naliczają także prowizję od przedterminowej spłaty kredytu, przez co zabezpieczają swoje dochody z tytułu udzielonych kredytów.

Od kwoty kredytu nie spłaconego w terminie bank pobiera odsetki karne w podwyższonej wysokości określonej w umowie kredytowej. Jeżeli stopa odsetek karnych nie została określona w umowie, to bank pobiera odsetki według stopy odsetek ustawowych ogłaszanych w rozporządzeniach Rady Ministrów.

Należności z tytułu odsetek są świadczeniami okresowymi i ulegają przedawnieniu po upływie trzech lat.

Polecenia i pytania kontrolne

1. Wyjaśnij pojęcie kredytu.
2. Jakie cechy posiada umowa kredytowa?
3. Elementy umowy kredytowej.
4. Wymień kryteria podziału kredytów.
5. Jak dzieli się kredyty ze względu na formę?
6. Jak dzieli się kredyty ze względu na podmiot kredytowania?
7. Jaka jest różnica między kredytem bezpośrednim a kredytem zobowiązaniowym?
8. Jaką rolę pełni konsorcjum?
9. Różnica między oprocentowaniem według stopy stałej i stopy zmiennej oraz jej wpływ na dochodowość banku
10. Od czego uzależniona jest wysokość marży banku?
11. Sposoby ustalania oprocentowania kredytu.
12. Jak naliczane są odsetki od kredytu?
13. Jakie mogą być rodzaje prowizji z tytułu udzielonego kredytu?
14. Jak naliczana jest prowizja przygotowawcza?
15. Kiedy bank pobiera odsetki karne i w jakiej wysokości?

12. RYZYKO KREDYTOWE

12.1. Istota ryzyka

Zysk wiąże się z ryzykiem. Inaczej mówiąc, zysk jest nagrodą za podjęcie ryzyka. Ryzyko towarzyszy nieodłącznie każdej działalności w warunkach wolnego rynku. Samo ryzyko najczęściej jest pojmowane jako zagrożenie osiągnięcia zamierzonych celów ekonomicznych, niebezpieczeństwo poniesienia strat lub przekroczenia zamierzonych nakładów, co oznacza zmniejszenie potencjalnych zysków, utratę płynności, wiarygodności, zmniejszenie kapitałów, trudności finansowe, a ostatecznie - bankructwo.

Ryzyko interpretuje się jako negatywne odchylenie osiągniętej wielkości docelowej od poziomu wcześniej zaplanowanego. Dla każdego podmiotu, w tym także dla banku, wielkością docelową jest zysk. Dążeniu do maksymalizacji zysku towarzyszy konieczność akceptowania coraz wyższych poziomów ryzyka, które zazwyczaj rosną wraz ze wzrostem dochodów. Sam fakt pożyczania pieniędzy powoduje ryzyko i nakłada na bank dużą odpowiedzialność. Bank pożycza pieniądze kredytobiorcom, których nie zna i dlatego musi ostrożnie finansować przejęte środki i zarabiać zarówno na deponentów, jak i własne potrzeby. Nie wszyscy kredytobiorcy spłacają zaciągnięte kredyty w terminie, zaś bank musi w terminie wypłacać swoim klientom depozyty wraz z odsetkami. Jako instytucja zaufania publicznego nie może sobie pozwolić na nieterminowość z uwagi na niebezpieczeństwo utraty zaufania. Utrata zaufania oznacza, że bank nie ma szans na efektywne funkcjonowanie na rynku. Podejmowane ryzyko powinno zawsze odpowiadać bazie kapitałowej i możliwościom banku. Rentowność i zaufanie klientów nie są budowane poprzez unikanie ryzyka, ale poprzez rozsądne oszacowanie, identyfikowanie i zarządzanie ryzykiem. W działalności banku mamy do czynienia z dwoma rozbieżnymi celami - z bezpieczeństwem i maksymalizacją zysku.

Ważną przesłanką zmniejszania ryzyka i maksymalizacji zysku jest doskonalenie obiegu informacji niezbędnych do podejmowania decyzji przez kierownictwo. Umiejętność sprawnego zdobywania i interpretowania informacji rynkowych oraz informacji o sytuacji ekonomicznej i finansowej klientów stanowi jeden z głównych warunków zmniejszających ryzyko związane z działalnością gospodarczą podmiotów gospodarczych.

Zarządzanie ryzykiem kredytowym jest najważniejszym elementem w polityce zarządzania aktywami i pasywami. Kredyty bowiem są z reguły najważniejszym składnikiem aktywów generującym wysokie dochody pod warunkiem, że zostaną spłacone w całości i w wyznaczonym terminie. Umiejętność wykorzystania technik monitorowania rynku.

przetwarzania zdobytych informacji i operowania ryzykiem w granicach kontrolowanych wymaga stałego pogłębiania wiedzy i konfrontowania jej z praktyką bankową.

12.2. Źródła powstawania ryzyka kredytowego

Każda działalność obarczona jest większym lub mniejszym ryzykiem. Ryzyko to wywołane jest czynnikami:

- zewnętrzne - głównie rynkowe i polityczne,
- wewnętrzne - tkwiące w samym organizmie gospodarczym.

Czynniki zewnętrzne związane są z sytuacją makroekonomiczną gospodarki. Z punktu widzenia banku największe znaczenie mają decyzje w zakresie procesów finansowych, takie jak podaż pieniądza na rynku, stopy procentowe oraz w zakresie polityki gospodarczej państwa.

Do czynników wewnętrznych można zaliczyć:

- brak strategii działalności banku,
- brak zasad polityki kredytowej,
- niezadowalający poziom analizy ekonomicznej kredytobiorców,
- powierzchowną analizę zdolności kredytowej klienta,
- niezbyt wiarygodne sprawozdania finansowe składane przez kredytobiorcę,
- sporadyczne kontakty z klientami,
- nadmierne zaufanie do jakościowej oceny kredytowej,
- niekompletną dokumentację kredytową,
- brak doświadczenia inspektorów kredytowych oraz brak sprawnej kadry kierowniczej,
- nadmierną centralizację lub decentralizację pełnomocnictw kredytowych,
- brak odpowiedniego nadzoru kredytowego,
- niewłaściwe systemy przeglądu portfela kredytowego,
- słabą kontrolę dokumentacji kredytowej,
- brak właściwej klasyfikacji aktywów oraz zasad tworzenia rezerw celowych,
- nadmierne zaufanie do prawnych form zabezpieczeń kredytów,
- brak kontroli wewnętrznej,
- brak odpowiedniego systemu przekazywania informacji.

Wszystkie wymienione czynniki przyczyniają się także do zwiększenia problemów banku, do nadmiernej koncentracji portfela kredytowego w jednej branży lub gałęzi, lub jednej grupie podmiotów powiązanych kapitałowo lub organizacyjnie.

Dlatego dla prawidłowości działań oraz w celu ułatwienia i przyspieszenia podejmowania decyzji kredytowych bank opracowuje swoją politykę kredytową. Zasady polityki kredytowej określają pewne standardy i parametry wyznaczające rodzaje kredytów, sposób pracy pionu kredytowego, tryb zatwierdzania kredytów, rodzaje zabezpieczeń prawnych akceptowanych przez bank itp.

12.3. Rodzaje ryzyka kredytowego

W działalności w banku występują różne rodzaje ryzyka (ryc. 20). Trudno znaleźć w literaturze przedmiotu jednakową klasyfikację ryzyka bankowego. Jedną z prób podziału ryzyka jest podział ryzyka ze względu na obszar wartości, obszar operacyjnego zarządzania i obszar strategiczny⁵¹.

Ryc. 20. Rodzaje ryzyka bankowego

Ze względu na obszar wartości można wyróżnić ryzyko:

- utraty płynności,
- kredytowe,
- zmiany stopy procentowej,
- w obrocie papierami wartościowymi,
- kursowe,
- zmian wartości składników majątkowych,
- stosowania innowacji finansowych.

Ze względu na obszar operacyjnego zarządzania ryzyko można podzielić na ryzyko:

- niesprawności technicznej,
- niesprawności organizacyjnej,
- kadrowe,
- pominięcia ważnych informacji,
- finansowania nowych technologii.

Ze względu na obszar strategiczny można wyróżnić ryzyko:

- kraju,
- związane ze zmianami w przepisach prawnych.

Różne rodzaje ryzyka są związane ze sobą i w mniejszym lub większym stopniu są od siebie zależne. Powyższy podział ukazuje powiązanie ryzyka kredytowego z innymi rodzajami ryzyka, które wraz z nim odgrywają zasadniczą rolę w działalności banku. Nie

⁵¹ S. Wilmańska-Sosnowska, Kredyt bankowy w strategii finansowania przedsiębiorstw w okresie transformacji gospodarki, Bank i Kredyt 1994 nr 7, s. 12-21.

można oddzielić ryzyka kredytowego od ryzyka zmian stopy procentowej, ryzyka kredytowego od ryzyka pominięcia ważnej informacji, ryzyka kredytowego od ryzyka kadrowego. Ryzyko kredytowe jest nadal podstawowym ryzykiem podejmowanym przez polskie banki, ponieważ działalność kredytowa generuje najwyższe dochody.

W literaturze przedmiotu spotyka się podział ryzyka kredytowego na (ryc. 21):

- ryzyko aktywne,
- ryzyko pasywne.

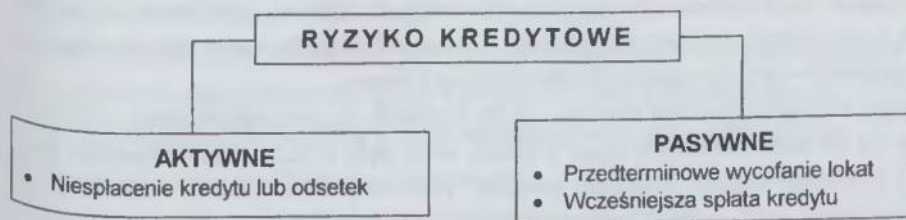
Ryzyko kredytowe aktywne jest zagrożeniem niespłacenia przez kredytobiorcę całości lub części rat kapitałowych i odsetek w terminach uzgodnionych w zawartej umowie kredytowej. Straty z tego tytułu powstają w sytuacji, gdy kredytobiorca nie zwraca całości lub zwleka z zapłatą należnych odsetek, prowizji czy opłat.

Bank jest zagrożony utratą płynności wówczas, gdy traci zdolność do wywiązywania się ze zobowiązań związanych z terminami wymagalności. Dla zachowania płynności wielkość wpłat musi być większa od strumienia wypłat. Ryzyko niemożności wywiązywania się ze zobowiązań dotyczy przede wszystkim nieprzewidzianych strumieni płatniczych. Rozróżnia się dwa rodzaje ryzyka płynności - aktywne i pasywne. Ryzyko aktywne występuje wówczas, gdy wcześniej ustalone wpłaty opóźnią się lub gdy przyznane linie kredytowe zostaną nadmiernie wykorzystane.

Ryzyko pasywne obejmuje przedterminowe wycofanie lokat przez klientów oraz wypowiadanie przez nich kredytów (przedterminową spłatę zaciągniętego kredytu). Nieprzewidziane zmiany w przebiegu strumieni płatniczych nie muszą prowadzić od razu do utraty przez bank możliwości wywiązywania się ze zobowiązań, ale wiążą się z wyższymi kosztami działalności banku. Przy dużych rozmiarach takich zjawisk bank traci możliwość przemieszczania środków w ramach banku, a w najgorszym przypadku następuje utrata zaufania klientów i akcjonariuszy banku.

Zasadniczą przyczyną ryzyka kredytowego pasywnego są zmiany stóp procentowych. Straty spowodowane zmianami stopy procentowej mogą wynikać z:

- niedostosowania terminowego odpowiadających sobie pozycji aktywnych i pasywnych,
- niedopasowania stóp procentowych aktywów i pasywów.

Ryc. 21. Ryzyko kredytowe

Niedopasowanie terminowe aktywów i pasywów powstaje w sytuacji, gdy udzielane kredyty są finansowane środkami o krótszym okresie wymagalności niż zapadalność

kredytów. Jeżeli kredyt długoterminowy o stałym oprocentowaniu został udzielony ze środków ulokowanych w banku na krótki termin, to w przypadku zwiększenia rynkowej stopy procentowej bank poniesie wyższe koszty uzyskania kapitału, co prowadzi bezpośrednio do ograniczenia marży. Również w odwrotnej sytuacji, gdy bank udziela krótkoterminowych kredytów, bazując na długoterminowych depozytach, prowadzi to do obniżenia dochodowości banku w przypadku zwiększenia stopy procentowej.

Ryzyko strat wynikających ze zmiany stopy procentowej powstaje wówczas, gdy zachowano dopasowanie terminowe aktywów i pasywów, ale zastosowano procedurę innego oprocentowania w stosunku do aktywów i pasywów.

Ryzyko utraty zabezpieczenia powstaje w momencie przejścia przez bank materialnych zabezpieczeń na pokrycie nieściągalnych kredytów. W skrajnych przypadkach przyjęte zabezpieczenia mogą nie wystarczać do zaspokojenia roszczeń banku, przy przeszacowaniu wartości zabezpieczenia w stosunku do wielkości udzielonego kredytu. Na pogarszający się stan zabezpieczeń może mieć wpływ także niewłaściwy monitoring przyjętych zabezpieczeń.

Ważne jest rozróżnienie ryzyka pojedynczego kredytu od łącznego ryzyka kredytowego całego banku. Im większa jest dywersyfikacja pojedynczych kredytów, tym mniejsza jest między nimi zależność i mniejsze są ewentualne straty.

Ryzyko pojedynczego kredytu ogranicza się poprzez:

- badanie zdolności kredytowej przed udzieleniem kredytu,
- ograniczenie wysokości kredytu lub dostosowanie jego wysokości do zdolności kredytowej kredytobiorcy,
- formalne zabezpieczenie kredytu,
- sprawdzanie wiarygodności klienta po udzieleniu kredytu.

Cała procedura może prowadzić do zmniejszenia ryzyka u jego źródeł.

12.4. Strategia banku i polityka kredytowa

Strategia banku pod względem ryzyka kredytowego może mieć charakter:

- strategii konserwatywnej,
- strategii kontrolowanego wzrostu ryzyka,
- strategii ofensywnej.

Strategia konserwatywna oznacza, że głównym priorytetem banku jest wysoka jakość aktywów. Bank udziela tylko kredytów obciążonych małym ryzykiem, pilnuje odpowiedzialnej dywersyfikacji portfela kredytowego. Bank postrzegany jest przez klientów i innych uczestników rynku finansowego jako stabilny i pewny.

Strategia konserwatywnego wzrostu ryzyka oznacza, że priorytetem banku jest nastawienie się na natychmiastowy zysk, a zatem bank będzie dopuszczał udzielanie kredytów o obniżonej jakości, kredytów bardziej ryzykownych i w okresie dekonjunktury może odnotować większe straty niż bank realizujący strategię konserwatywną.

Strategia ofensywna oznacza przyjęcie za cel podstawowy bardzo szybkiego rozwoju banku, zwiększenia jego wielkości, znaczenia i udziału na rynku. Oznacza to akceptowanie ogromnych wahań dochodów banku i udzielanie kredytów o bardzo wysokim

stopniu ryzyka. Im droższy jest kredyt, tym większe ryzyko. Z większym ryzykiem wiąże się wyższa cena, a w konsekwencji - potencjalnie wyższe dochody banku.

Podstawowym instrumentem zarządzania ryzykiem kredytowym jest opracowany i zaakceptowany przez zarząd banku wewnętrzny dokument pt. „Polityka kredytowa”.

Dokument ten obejmuje wskazówki i wytyczne, dotyczące prowadzenia przez bank działalności kredytowej, takie jak.:

- określenie klienta banku,
- struktura portfela kredytowego i kierunki jego dywersyfikacji,
- limity zaangażowania finansowego,
- ścieżki decyzyjne i kompetencje do podejmowania decyzji o zaangażowaniu finansowym banku,
- systemy oceny ryzyka,
- polityka cenowa,
- polityka zabezpieczeń,
- postępowanie ze złymi kredytami,
- zasady doboru, rozwoju i oceny kadr zajmujących się działalnością kredytową,
- kontrola działalności kredytowej,
- sprawozdawczość kredytowa,
- bazy danych i technologie.

Każdy z wymienionych problemów powinien znaleźć swoje miejsce w dokumencie „Polityka kredytowa” jako wskazanie kierunków zmian, ich celów oraz oczekiwanych efektów, wraz z określeniem terminów wprowadzenia zmian i uzyskania planowanych efektów. Powinny być także zdefiniowane sygnały ostrzegawcze umożliwiające szybką identyfikację zagrożeń i problemów hamujących lub uniemożliwiających osiągnięcie celów banku oraz opis trybu i sposobów reakcji na zaistniałe niekorzystne zjawiska.

Cele strategiczne przedstawione w dokumencie „Polityka kredytowa” powinny być precyzyjnie i szczegółowo opracowane w instrukcji kredytowej, która ma charakter wewnętrzny i poufny. Instrukcja kredytowa powinna stanowić zwartą całość, stale aktualizowaną, w zależności od zmieniających się warunków zewnętrznych i wewnętrznych, zawierającą opis reguł udzielania kredytów, dopuszczalne pułapy kredytowania na poszczególne rodzaje działalności, grupy klientów, zakresy odpowiedzialności i tryb podejmowania decyzji kredytowych, a przede wszystkim procedury kredytowania.

W procedurach kredytowania określone są:

- wymagane formy i warunki składania wniosków kredytowych,
- metody analizy wniosków kredytowych,
- sposoby prowadzenia dokumentacji kredytowej,
- sposoby i terminy badania portfela kredytowego,

- pomiar ryzyka kredytowego,
- sposoby i tryb obserwacji kredytu w trakcie jego wykorzystywania.

Polecenia i pytania kontrolne

1. Co to jest ryzyko?
2. Rodzaje ryzyka bankowego.
3. Jakie są źródła powstawania ryzyka kredytowego?
4. Dokonaj podziału ryzyka kredytowego i scharakteryzuj jego rodzaje.
5. Na czym polega ryzyko pojedynczego kredytu?
6. Na czym polega ryzyko portfela kredytowego?
7. Strategia banku a poziom ryzyka kredytowego.
8. Czym jest polityka kredytowa?
9. Jaka jest różnica między polityką kredytową a instrukcją kredytową?
10. Co powinna wyjaśniać instrukcja kredytowa?
11. Omów zakres procedur kredytowych.

13. OCENA ZDOLNOŚCI KREDYTOWEJ

13.1. Określenie zdolności kredytowej

Zdolność kredytowa zdefiniowana w art. 70. Prawa bankowego została określona jako zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w umownych terminach spłaty.

Ustawa uzależnia przyznanie kredytu bankowego od pozytywnej oceny zdolności kredytowej, aczkolwiek dopuszcza również możliwość udzielenia kredytu jednostce nie mającej zdolności kredytowej, pod warunkiem przedstawienia przez nią programu uzdrowienia, którego realizacja zapewnia odzyskanie zdolności kredytowej w określonym terminie.

Analiza zdolności kredytowej powinna dać odpowiedź na pytania:

- w jakim stopniu bieżąca i przewidywana sytuacja finansowa kredytobiorcy zapewnia spłatę kredytu wraz z należnymi odsetkami w ustalonym terminie?
- jak wysoki jest stopień ryzyka bankowego i poziom rezerw przewidzianych na ewentualne straty?

Pozytywna ocena zdolności kredytowej jest jednym z głównych warunków przyznania kredytu. Inne warunki to:

- posiadanie przez wnioskodawcę uprawnień do zaciągania zobowiązań,
- możliwość uzyskania dodatkowych zabezpieczeń przewidzianych prawem cywilnym i wekslowym,
- stwierdzenie, czy wnioskowana kwota jest wystarczająca i niezbędna do osiągnięcia zamierzonego celu.

Ocenę zdolności kredytowej rozpoczyna się od oceny wniosku kredytowego, czyli piśmennego wystąpienia ubiegającego się o kredyt do banku, zawierającego:

- charakterystykę kredytobiorcy,
- określenie rodzaju kredytu,
- wysokość kwoty i waluty kredytu,
- źródła i proponowane terminy spłaty,
- przewidywane efekty ekonomiczne planowanego przedsięwzięcia,
- proponowane formy zabezpieczeń.

W zależności od rodzaju kredytu bank określa, jakie dokumenty powinny być dołączone do wniosku. Najczęściej są to:

- dokumenty rejestracji pomiotu gospodarczego,
- zaświadczenie o obowiązkach płatnika z właściwego urzędu skarbowego wraz z podaniem ulg,
- kopie bilansów i rachunków zysków oraz strat.

Wniosek o udzielenie kredytu powinien być podpisany przez osoby uprawnione do zaciągania zobowiązań majątkowych w imieniu firmy.

W przypadku kredytu inwestycyjnego wniosek powinien być uzupełniony o biznesplan, który w formie rozwiniętej zawiera:

- cel i zakres przedsięwzięcia,
- historię firmy,
- opis projektu,
- analizę marketingową przedsięwzięcia,
- analizę finansową,
- czynniki ryzyka,
- możliwości i zagrożenia,
- harmonogram działań.

BIEŻĄCA	PERSPEKTYWICZNA
ŹRÓDŁA OCENY	
- BILANS - RACHUNEK ZYSKÓW I STRAT - SPRAWOZDANIE Z PRZEPŁYWU ŚRODKÓW PIENIĘŻNYCH	- BUSINESS PLAN - ANALIZY RYNKU - PROGNOZY ROZWOJU RYNKU
• Analiza struktury danych • Analiza kapitałów • Analiza majątku • Analiza płynności • Analiza kapitału obrotowego • Analiza środków trwałych • Analiza źródeł finansowania środków trwałych • Analiza gospodarki środkami obrotowymi • Analiza finansowania środków obrotowych • Analiza przepływów pieniężnych • Analiza rentowności • Analiza zadłużenia • Analiza zdolności do spłaty zadłużenia	• Ocena założeń planistycznych • Ocena projektu technicznego i technologicznego • Analiza efektywności inwestycji prosta • Analiza efektywności inwestycji przy zastosowaniu dyskonta • Analiza przewidywanych strumieni pieniężnych • Analiza finansowa planowanej działalności • Analiza podziału zysku • Ocena możliwości finansowania • Ocena ryzyka inwestycyjnego

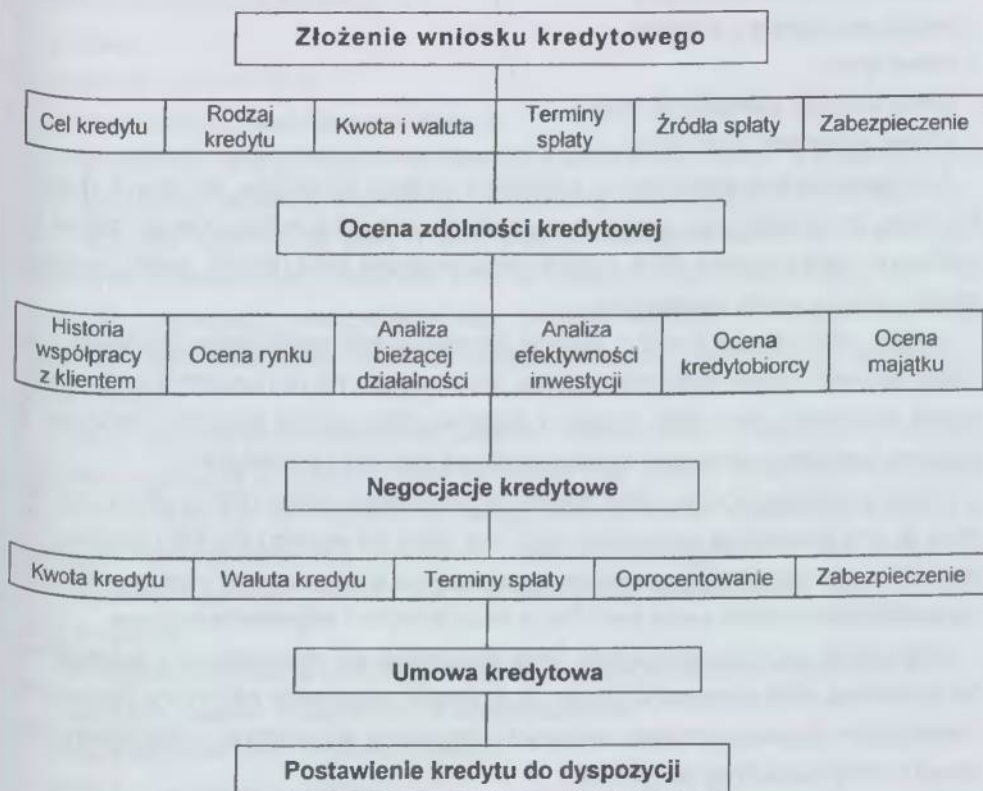
Ryc. 22. Ocena zdolności kredytowej

Ostateczną decyzję o przyznaniu kredytu lub odmowie jego udzielenia podejmuje zawsze bank, który ponosi za nią odpowiedzialność finansową.

Analiza zdolności kredytowej obejmuje zdarzenia z przeszłości, aktualne oraz zdarzenia planowane (zob. ryc. 22). Przeszłość i sytuacja obecna mogą mieć znaczny wpływ na zdolność klienta do spłaty zadłużenia w przyszłości. W celu uzyskania właściwej oceny kredytobiorcy bank stosuje kilka metod jednocześnie. Wybór metod uzależniony jest od rodzaju kredytu (bieżącego, inwestycyjnego, złotowego lub dewizowego), osobowości prawnej, uwarunkowań gospodarczych.

Zakres oceny zdolności kredytowej uzależniony jest od okresu korzystania z kredytu. W przypadku występowania o krótkoterminowy kredyt obrotowy na finansowanie wymagalnych zobowiązań ocena zdolności kredytowej może być oparta o bieżącą sytuację finansową kredytobiorcy. Przy ubieganiu się o kredyt obrotowy średnioterminowy lub inwestycyjny ocenie poddaje się także, oprócz oceny bieżącej, zdolność kredytową w całym okresie korzystania z kredytu.

Kolejne etapy procedury udzielenia kredytów przedstawia ryc. 23.

Ryc. 23. Procedura udzielania kredytu

Zdolność kredytową posiadają podmioty, których efektywność gospodarowania oraz stan majątkowy zapewniają wypłacalność. Efektywność finansowa powinna zapewnić prawidłową działalność eksploatacyjną, a stan majątkowy - reprezentować taki poziom płynności składników majątkowych, aby mogły być one w razie potrzeby zamienione na pieniądze.

Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach wolnorynkowych nie może mieć charakteru losowego. Koniecznością staje się bieżące analizowanie sytuacji firmy i otoczenia. Szczególnego znaczenia nabiera analiza ekonomiczna, a zwłaszcza analiza finansowa, która jako czynnik informacji i oceny daje podstawy do podejmowania trafnych decyzji.

13.2. Analiza ekonomiczna

Dane do oceny zdolności kredytowej uzyskuje się z różnych źródeł: z ewidencji bankowej, ze sprawozdawczości klienta, z dokumentów składanych przez klienta w związku z prowadzoną działalnością. Ważnym źródłem informacji są dane zebrane podczas inspekcji u klienta oraz osobiste spostrzeżenia inspektora kredytowego.

Głównymi elementami analizy są:

- charakterystyka kredytobiorcy,
- historia współpracy z klientem,
- ocena rynku,
- ocena sposobu zarządzania firmą,
- aktywa posiadane przez firmę.

Do charakterystyki kredytobiorcy niezbędne są takie informacje, jak nazwa, nazwisko, adres, forma własności, osoby prowadzące działalność w imieniu klienta i zakres ich uprawnień, data założenia firmy, historia funkcjonowania firmy (rozwój, regres, sukcesy, porażki, zmiany profilu działalności).

Historia współpracy z klientem zawiera informacje dotyczące okresu minionego i aktualnej sytuacji, wykaz rachunków klienta, stan obrotów na rachunkach klienta, zestawienie dochodów, jakie bank uzyskał i kosztów, jakie poniósł podczas współpracy z klientem, komentarz dotyczący wywiązywania się klienta ze zobowiązań.

Przeprowadzając analizę rynku, bierze się pod uwagę ocenę rynków zbytu i konkurencji to, czy produkt ma zapewniony zbyt, czy firma ma jednego czy kilku dostawców i odbiorców, czy jest wielu producentów tego samego lub podobnego wyrobu, czy klient ma zamiar udoskonalać swoje produkty, a także korzyści i zagrożenia rynkowe.

Przy ocenie sposobu zarządzania firmą uwzględnia się wykształcenie i doświadczenie zawodowe osób zarządzających firmą, szybkość reagowania na zmiany zewnętrzne i wewnętrzne, sytuację rynkową, sprawność organizacji wewnętrznej, perspektywę rozwoju lub utrzymania firmy na rynku.

Ocena aktywów posiadanych przez firmę dotyczy środków trwałych i obrotowych stanowiących własność firmy i mogących stanowić dodatkowe zabezpieczenie zaciągniętych przez firmę zobowiązań.

Zebrane w ten sposób informacje pozwalają określić ogólną sytuację kredytobiorcy.

13.3. Analiza finansowa

Analiza finansowa jest częścią analizy ekonomicznej. Do zagadnień, uwzględnianych podczas analizy finansowej, należy przede wszystkim zaliczyć: wynik finansowy i związaną z tym ocenę efektywności gospodarowania - rentowność, koszty i przychody ze sprzedaży, sytuację majątkową oraz finansową (położenie i pewność finansowa), wzrost i pozycję finansową przedsiębiorstwa.

Powszechnie stosowaną metodą jest analiza sprawozdań finansowych. W ramach tej analizy bank przeprowadza analizy cząstkowe, z których każda może być stosowana oddzielnie, a także może zasadniczo wpływać na ogólną ocenę kredytobiorcy.

Sprawozdania finansowe przedstawiają dane historyczne o działalności gospodarczej firmy. Na ich podstawie sporządza się prognozy i analizy finansowe dotyczące okresu realizacji danego przedsięwzięcia.

Bank wymaga przedłożenia:

- bilansu,
- rachunku zysków i strat,
- sprawozdania z przepływów pieniężnych.

Najważniejsze etapy analizy finansowej to analiza porównawcza sprawozdań finansowych, poprzez ustalenie wzrostu lub zmniejszenia poszczególnych składników bilansu i rachunku zysków oraz strat, a także poprzez obliczenie wybranych wskaźników. Wskaźniki charakteryzują działalność firmy w zakresie dynamiki sprzedaży, poziomu i dynamiki rentowności, kosztów, płynności środków obrotowych, wielkości kapitałów, współczynników zadłużenia, wielkości majątku trwałego i realizowanych nakładów inwestycyjnych.

Analiza struktury danych polega na ustaleniu i ocenie udziału poszczególnych pozycji aktywów i pasywów w ogólnej sumie bilansowej oraz udziału poszczególnych pozycji rachunku zysków i strat w wartości sprzedaży. Analiza danych wieloletnich pozwala na ustalenie tendencji zmian pod warunkiem uwzględnienia wskaźnika inflacji. Związana z tym pracochłonność jest główną przyczyną nieczęstego stosowania tej analizy w praktyce bankowej.

Dla usystematyzowania procesu analizowania i wnioskowania analizę dzieli się na:

- analizę przychodów, kosztów i wyników finansowych,
- analizę aktywów i źródeł ich finansowania,
- analizę przepływów pieniężnych,
- analizę wskaźnikową.

Analizę przeprowadza się w odniesieniu do przeszłości, bazując na danych sprawozdawczych oraz przewidując przyszłość na czas wykorzystania kredytu i spłaty kredytu, z uwzględnieniem przewidywań klienta.

Celem analizy przychodów, kosztów i wyników finansowych jest zbadanie tendencji kształtowania się kosztów i ich udziału w sprzedaży, tendencji kształtowania się kosztów materialnych, dynamiki kosztów na tle dynamiki sprzedaży, a także poznanie źródeł przychodów i powstawania kosztów oraz określenie ich wpływu na wynik finansowy z działalności.

Analiza powinna dostarczyć odpowiedzi na pytania:

- Czy przychody i wynik finansowy były, są i będą realne?

- Czy wynik finansowy zapewnia pokrycie bieżących i przyszłych potrzeb firmy?
- Jaka była, jest i będzie pozycja firmy na rynku, biorąc pod uwagę ceny, jakość wyrobów, cykle regulowania zobowiązań, koncentrację zbytu i zaopatrzenia, dostosowanie do zmian popytu?
- Czy były, są i będą wykonywane rozliczenia międzyokresowe kosztów i jak one wpływają na wynik finansowy?
- Czy wynik finansowy uwzględnia koszty obsługi kredytu i spłaty rat kredytu?
- Czy są inne koszty i straty, które w decydujący sposób mogą wpływać na wynik finansowy?

Analiza aktywów i źródeł ich finansowania pozwala na ustalenie wielkości struktury aktywów i pasywów oraz źródeł pokrycia aktywów pasywami. Wielkość kapitałów firmy ma istotne znaczenie dla oceny zdolności kredytowej. Im większy jest udział kapitałów własnych w finansowaniu majątku firmy, tym większa pewność zwrotności udzielonych kredytów.

Ocena stanu majątkowego jest drugim kryterium oceny zdolności kredytowej. Najpierw przeprowadza się analizę płynności środków obrotowych, która polega na ustaleniu wartości składników majątkowych i zakwalifikowaniu ich do grupy środków obrotowych płynnych, średniopłynnych, niepłynnych.

Do środków obrotowych płynnych zalicza się lokaty na rachunkach bankowych, środki pieniężne na rachunku bieżącym i innych rachunkach bankowych, gotówkę w kasie, należności bezsporne i ściągalne, wyroby gotowe lub towary z zapewnionym zbytem.

Do środków obrotowych średniopłynnych zalicza się materiały i surowce na bieżąco wykorzystywane w procesie produkcyjnym, produkcję nie zakończoną, należności przeterminowane.

Do środków obrotowych niepłynnych zalicza się należności sporne, materiały zbędne, wyroby gotowe nie znajdujące nabywców.

Następnie pasywa dzieli się według stopnia wymagalności na:

- zobowiązania przeterminowane i realizowane w najbliższym czasie,
- zobowiązania o średnich okresach wymagalności,
- zobowiązania z dalszymi terminami wymagalności oraz kapitały przedsiębiorstwa.

Do zobowiązań wymagalnych zalicza się zobowiązania, których termin zapłaty minął i które nie zostały zapłacone.

Do zobowiązań płatnych w najbliższym czasie zalicza się te, których terminy płatności zapadają do końca roku, w którym bada się zdolność kredytową, tj. przeterminowane kredyty obrotowe, raty kredytów inwestycyjnych, zobowiązania przeterminowane z tytułu dostaw robót, usług, wobec budżetu, wymagane zobowiązania wobec dostawców, budżetu, pracowników i ZUS.

Zobowiązania o średnioterminowych i dłuższych okresach wymagalności to kredyty oraz raty kredytów obrotowych i inwestycyjnych. Na równi z takimi zobowiązaniami traktuje się kapitały własne firmy.

Porównanie środków obrotowych płynnych i średniopłynnych ze zobowiązaniami wymagalnymi w najbliższym czasie i ze zobowiązaniami o średnim okresie wymagalności świadczy o posiadaniu lub nieposiadaniu zdolności kredytowej. Jeżeli z porównania wartości majątku płynnego i średniopłynnego z łączną sumą zobowiązań wynika nadwyżka, to oznacza to, że część majątku obrotowego jest finansowana z kapitału firmy. Im większa jest nadwyżka, tym wyższy stopień zwrotności udzielonych kredytów. Jeżeli suma zobowiązań przewyższa wartość majątku płynnego i średniopłynnego, to oznacza, że stan majątkowy nie zapewnia zwrotu udzielonych kredytów.

Dane ze sprawozdawczości finansowej uzupełniane są informacjami dodatkowymi, najczęściej zebranymi podczas inspekcji u klienta, dotyczącymi:

- struktury, stopnia zużycia i stopnia odnowienia majątku trwałego, stopnia wykorzystania majątku, nowoczesności technologii, angażowania środków trwałych dzierżawionych i w leasingu, a także tego, czy wartość majątku jest pomniejszana przez aktywa zmniejszające kapitał własny, poza tym finansowych składników majątku, terminów i proporcji przeszacowania majątku trwałego;
- źródeł finansowania majątku trwałego - jaka część majątku ma pokrycie w kapitałach własnych, czy klient dokonuje zwiększeń kapitału poprzez odpisy z zysku, czy kapitał ulega zmniejszeniu i z jakiego powodu;
- gospodarki środkami obrotowymi - czy występuje sezonowość lub spiętrzenie zapasów, jaka jest rotacja zapasów i należności, jak terminy regulowania należności wpływają na ich poziom i koszty;
- finansowania środków obrotowych przez kredytobiorcę - jaki jest udział zobowiązań w finansowaniu należności, czy często i z jakich powodów występują zobowiązania przeterminowane, jak to wpływa na koszty i straty nadzwyczajne.

Analiza aktywów i źródeł ich finansowania, dokonana na podstawie danych sprawozdawczych, danych dodatkowych, danych z inspekcji, powinna dostarczyć w konsekwencji odpowiedzi na pytania:

- Czy majątek trwały daje dobrą pozycję rynkową kredytobiorcy i w jakiej części stanowi własność kredytobiorcy oraz z jakich środków został sfinansowany?
- Czy kredytobiorca zarządza środkami obrotowymi w sposób minimalizujący koszty ich utrzymania i czy czyni starania, by z kredytu pokryć trudności w utrzymaniu odpowiedniego poziomu środków obrotowych?
- Czy źródła finansowania środków obrotowych są właściwe w aspekcie bieżących i przyszłych wyników finansowych?

Zbilansowanie aktywów i pasywów nie jest wystarczającym argumentem na rzecz zwrotności kredytu, bowiem klient musi wygospodarować środki pieniężne w terminach i kwotach umożliwiających spłatę zobowiązań wobec banku i kontrahentów. Najbardziej użyteczna dla banku jest analiza rachunku przepływów gotówkowych. Informacje wynikające z bilansu i rachunku zysków oraz strat nie są wystarczające dla oceny sytuacji finansowej firmy i jej zdolności do dalszego rozwoju. Należy stwierdzić, czy w firmie odnotowano (i w jakiej wysokości) przyrost środków pieniężnych i jak go wykorzystano. Strumień dopływu środków pieniężnych powinien pokryć wydatki bieżące, wystarczyć na spłaty rat kapitałowych i odsetek od kredytów oraz na wydatki inwestycyjne. Analiza wydatków i wpływów przewidywanych powinna być weryfikowana w oparciu o poprzednie okresy, przy uwzględnieniu poziomu inflacji, zmiany cen, ceł, podatków itp.

Końcowa ocena zdolności kredytowej obejmuje dane wynikające z ogólnej charakterystyki, zestawienia pozytywnych i negatywnych ocen wynikających z analizy przychodów, kosztów i wyników, z analizy aktywów i pasywów, z analizy przepływów gotówkowych i analizy wskaźnikowej. Pozytywna ocena oznacza, że kredytobiorca posiada zdolność kredytową. W odniesieniu do klientów niezadłużonych w banku negatywna ocena zdolności kredytowej jest podstawą odmowy udzielenia kredytu. Jeżeli ocena jest pozytywna, to kredytobiorcę umieszcza się w odpowiedniej grupie ryzyka.

Powszechnym sposobem przeprowadzania oceny zdolności kredytowej jest system punktowy (ang. *scoring*), przypisujący określoną ilość punktów badanemu zjawisku w działalności kredytobiorcy. Zjawiska poddane badaniu dotyczą zarówno analizy finansowej, jak i oceny jakości działalności danego podmiotu. Standardowy zestaw kryteriów oceny punktowej obejmuje całokształt działalności badanego podmiotu - sytuację finansowo-majątkową, rentowność, sprawność zarządzania, marketing i rynki zaopatrzenia oraz zbytu, zdolność płatniczą itp. W zależności od znaczenia danego kryterium w skali oceny banku liczba przyznawanych punktów jest zróżnicowana. Przykładowo poniżej (tab. 2) podano sposób przyznawania oceny punktowej, stosowany przez jeden z dużych banków komercyjnych.

Suma wszystkich punktów stanowi podstawę przypisania danego kredytobiorcy do określonej grupy ryzyka (tab. 3), a jednocześnie przesądza o przyznaniu lub nieprzyznaniu wnioskowanego kredytu.

W praktyce uzyskanie oceny na minimalnym poziomie, wynoszącym 50 punktów, powoduje podjęcie decyzji o przyznaniu kredytu. Ilość przyznanych punktów wpływa także na wysokość ceny kredytu. Im ocena jest wyższa, w tym większym stopniu decydenci w banku skłonni są zaoferować bardziej korzystne warunki oprocentowania kredytu lub obniżyć, a nawet zaniechać pobierania prowizji. Sytuacja staje się bardziej skomplikowana w przypadku pogorszenia oceny punktowej w trakcie trwania kredytu. W krańcowym przypadku bank może zażądać zwrotu należności kredytowych w ciągu bardzo krótkiego czasu, co oznacza wypowiedzenie kredytu.

Tabela 2. Ocena stopnia ryzyka

Lp.	Kryterium oceny	Maksymalna liczba punktów	Liczba punktów wynikająca z oceny		
			stan poprzedni	stan obecny	prognoza
1	Rentowność				
	- wysoka, zapewniająca środki na rozwój	10			
	- średnia	8			
	- niska, zapewniająca tylko środki na bieżącą działalność eksploatacyjną	5			
	- zerowa i ujemna (strata utrzymuje się powyżej 3 miesięcy)	1			
	- ujemna (strata utrzymuje się 6 miesięcy i dłużej lub narusza fundusze własne)	0			
2	Płynność				
	- dobra i wzrastająca	10			
	- dobra	8			
	- słaba	5			
	- słaba z tendencją spadkową	1			
	- brak płynności	0			
3	Zyskowość				
	- dobra i wzrastająca	10			
	- dobra	8			
	- słaba	5			
	- słaba z tendencją spadkową	1			
	- ujemna	0			
4	Sprawność działania				
	- bardzo dobra	10			
	- dobra	8			
	- słaba	5			
	- słaba z tendencją spadkową	1			
	- zła	0			
5	Możliwości zbytu				
	- pełny zbyt, brak konkurencji, stali odbiorcy, zawarte wieloletnie kontrakty	10			
	- zbyt ograniczony, sprzedaż w granicach:				
	90-75% możliwości,	7			
	75-50% możliwości,	5			
	poniżej 50% i brak zbytu	0			
6	Perspektywy rozwojowe				
	- bardzo dobre	5			
	- dobre	5			
	- stagnacja działalności	2			
	- regres	0			
7	Kierownictwo				
	- wyróżniające się operatywnością, pobudzające rozwój,	5			
	- dobre	4			
	- mało aktywne	2			
	- słabe	0			
8	Zabezpieczenie kredytu:				
	- pomniejszające rezerwę celową	8-10			
	- inne rodzaje zabezpieczeń	1-7			
	- zabezpieczenia trudne do uzyskania	0			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów wewnętrznych jednego z banków komercyjnych.

Tabela 3. Grupy ryzyka kredytowego

Grupa ryzyka	Rodzaj kredytu	Ilość punktów
I	Normalny	60-70
II	Pod obserwacją	45-59
III	Poniżej standardu	26-44
IV	Wątpliwy	20-25
V	Stracony	0-19

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów wewnętrznych banku.

13.4. Wywiadownia gospodarcza

Istotną rolę w zabezpieczeniu się przed ryzykiem odgrywają wywiadownie gospodarcze, czyli instytucje wyspecjalizowane w dostarczaniu informacji o sytuacji prawnej, gospodarczej i finansowej osób prawnych i fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

Zgodnie z art. 105 Ustawy Prawo bankowe⁵² banki mają obowiązek udzielania informacji innym bankom o wierzytelnościach oraz o obrotach i stanach rachunków bankowych w niezbędnym zakresie związanym z udzielaniem kredytów, pożyczek pieniężnych, gwarancji i poręczeń. Zakres ten, uregulowany Ustawą i ograniczający się do stanu i obrotów na kontach, najczęściej nie jest wystarczający dla banku. Lukę tę w określonym stopniu wypełniają wywiadownie gospodarcze, posiadające dane o potencjalnych kredytobiorcach i udzielające informacji na zlecenia zainteresowanych osób. Do takich wywiadowni zalicza się np. Creditreform czy Info Credit.

Również przy Związku Banków Polskich powstało Biuro Informacji Bankowej, które dysponuje informacjami takiego typu, jak:

- fałszerstwo dokumentów lub świadome przedstawienie nieprawdziwych danych,
- kilkukrotne dopuszczenie do powstania debetu na rachunku bieżącym,
- trzykrotne niezapłacenie w terminie wystawionego weksla zdyskontowanego przez bank,
- dokonanie przez bank zapłaty z tytułu wystawionej gwarancji,
- postępowanie karne, karno-skarbowe, upadłościowe lub odszkodowawcze,
- wyzbywanie się majątku na rzecz osób trzecich w trakcie trwania umowy kredytowej,
- korzystanie z kredytów w innym bankach,
- zaprzestanie prowadzenia działalności gospodarczej,
- niewywiązywanie się z udzielonych poręczeń lub gwarancji.

⁵² Ustawa Prawo bankowe z dnia 29 sierpnia 1997 r., Dz U 1997 nr 140.

Zakres informacji uzyskanych z wywiadowni gospodarczych nie zwalnia banku od samodzielnej weryfikacji tychże informacji i starannego gromadzenia własnej bazy danych o kliencie.

Polecenia i pytania kontrolne

1. Co to jest zdolność kredytowa?
2. Jaką rolę w procesie kredytowania pełni ocena zdolności kredytowej?
3. Jaką formę powinien mieć wniosek kredytowy i co powinien zawierać?
4. Jaka jest różnica między wnioskiem o kredyt obrotowy a wnioskiem o kredyt inwestycyjny.
5. Zakres badania zdolności kredytowej.
6. Na czym polega inspekcja u klienta?
7. Główne elementy analizy finansowej przy ocenie zdolności kredytowej.
8. Na czym polega analiza aktywów i pasywów kredytobiorcy?
9. Co to jest *scoring* i jaką pełni rolę?
10. Znaczenie wywiadowni gospodarczych.
11. Jak można korzystać z usług wywiadowni gospodarczych?

14. ZABEZPIECZENIE KREDYTU

14.1. Kryteria wyboru zabezpieczenia

Nie ma kredytu, którego prawdopodobieństwo spłaty można określić jako pewne w momencie przyznania. Każdy udzielony kredyt jest obciążony ryzykiem. Podstawową gwarancję dla banku powinny stanowić sytuacja gospodarcza i sytuacja finansowa kredytobiorcy, jego zdolność do spłaty kredytu oraz terminowe regulowanie zobowiązań. Metody oceny zdolności kredytowej tracą wiarygodność w warunkach narastającej inflacji - wówczas przywiązuje się większą wagę do formalnoprawnych sposobów zabezpieczania kredytów.

Problem zabezpieczenia nabiera szczególnego znaczenia w przypadku nowych podmiotów podejmujących działalność. Inną przyczyną jest ogólne pogorszenie kondycji finansowej wielu przedsiębiorstw. Niepewne warunki gospodarowania sprawiają, że nawet wiarygodni dotychczas dłużnicy mogą popaść w tarapaty finansowe i utracić zdolność do spłaty kredytów.

Determinantami wyboru form zabezpieczenia są:

- tryb ustalania i szybkość realizacji zabezpieczenia,
- realna wartość zabezpieczenia,
- rodzaj, wielkość i okres spłaty kredytu,
- przewidziany nakład pracy i koszt zabezpieczenia.

Bank wybiera takie formy zabezpieczenia, których egzekucja nie nastrocza trudności, takie jak gwarancja wiarygodnego partnera, blokada depozytów na rachunku bankowym kredytobiorcy, cesja należności pod warunkiem wypłacalności dłużnika.

Zabezpieczenie kredytu może być ustanowione przed udzieleniem kredytu oraz w czasie korzystania z kredytu przez kredytobiorcę.

Dopuszczone prawem formy zabezpieczenia charakteryzuje różny stopień płynności, który stanowi kolejny warunek ostatecznego wyboru. Do pierwszej grupy zabezpieczeń najbardziej płynnych zalicza się: gwarancje bankowe oraz ubezpieczenie kredytu, pełnomocnictwo do dysponowania rachunkiem bankowym (kredytobiorcy lub poręczyciela), blokada środków pieniężnych na rachunku bankowym. Grupę drugą tworzą: cesja wierzytelności, poręczenie weksłowe, przewłaszczenie. W grupie trzeciej zabezpieczeń najmniej płynnych rozróżnia się: poręczenie według prawa cywilnego, przystąpienie do długu, przejęcie długu, zastaw rejestrowy, hipotekę.

Najbardziej atrakcyjnymi zabezpieczeniami z punktu widzenia banku są gwarancje bankowe, przelew wierzytelności, blokada środków na rachunku, przewłaszczenie, hipoteka, zastaw rejestrowy, poręczenie według prawa cywilnego.

Bank zachowuje swobodę wyboru właściwego przedmiotu zabezpieczenia. Swoboda tego wyboru jest jednak „pułapem ryzyka”, jakie wiąże się z danym zabezpieczeniem i jakie zabezpieczyciel byłby skłonny w umownie z bankiem zaakceptować.

Przy wyborze formy zabezpieczenia bierze się pod uwagę:

- rodzaj i wysokość kredytu oraz okres kredytowania,
- status prawny kredytobiorcy i poręczyciela określający zakres odpowiedzialności materialnej za zobowiązania,
- dotychczasową wiarygodność dłużnika i opinie o nim wydane przez inne banki,
- sytuację ekonomiczno-finansową kredytobiorcy,
- typowe i indywidualne ryzyko banku,
- cechy zabezpieczenia.

Rodzaj kredytu ma istotny wpływ na wybór formy zabezpieczenia. Przy kredytach inwestycyjnych, średnio- i długoterminowych, bank wymaga zabezpieczeń ustanowionych na składnikach majątkowych, których okres zużycia nie będzie krótszy od okresu kredytowania. Kredyty krótkoterminowe mogą być zabezpieczane poprzez poręczenia podmiotów o dobrej kondycji finansowej, na płynnych składnikach majątkowych, przez cesję wierzytelności, umowy zastawu.

Kredyty konsumpcyjne, lombardowe zabezpieczane są przeważnie przez poręczenia, blokadę środków na rachunku bankowym itp.

Dla banku ważne znaczenie ma to, czy dłużnik jest osobą fizyczną zaciągającą kredyt na cele konsumpcyjne, osobą prawną, czy podmiotem nie mającym osobowości prawnej, ale mającym zdolność do zaciągania zobowiązań i nabywania praw.

W przypadku, gdy dłużnikiem jest osoba fizyczna, zaciągająca kredyt na cele konsumpcyjne, dla banku jest istotne to, czy pozostaje ona w związku małżeńskim i czy między małżonkami istnieje wspólnota czy odrębność majątkowa. W przypadku, gdy dłużnikiem jest osoba prawna, bank dąży do uczynienia wspólników lub członków zarządu odpowiedzialnymi za zaciągnięty dług poprzez udzielanie awalu lub poręczenia.

W sytuacji, gdy są to osoby prawne nie posiadające osobowości prawnej, a mające zdolność do zaciągania zobowiązań (np. spółka komandytowa), celowe jest przyjęcie awalu lub poręczenia przez wspólników nie odpowiadających za zobowiązania swoim majątkiem. Bank kieruje się zasadą, że im słabsza jest kondycja finansowo-gospodarcza kredytobiorcy, tym odpowiednio większe należy przyjąć zabezpieczenie.

Jeśli kredytobiorca ma bardzo dobry *standing* finansowy, to bank często przyjmuje jako zabezpieczenie weksel, zastaw lub przewłaszczenie. Natomiast, jeśli kredytobiorca wykazuje słabszą kondycję, to celowe jest przyjęcie jako zabezpieczenia poręczenia czy awalu innego podmiotu o bardzo dobrym *standingu*.

O wyborze zabezpieczenia w kolejnym etapie mogą decydować cechy zabezpieczenia, sposób i procedura jego ustanowienia, przesłanki i zakres odpowiedzialności związany z zabezpieczeniem, prawne preferencje w zakresie dochodzenia należności banku.

14.2. Rodzaje prawnych zabezpieczeń kredytu

Istotnym elementem umowy kredytowej jest ustanowienie prawnego zabezpieczenia przewidzianego prawem cywilnym i wekslowym w celu zapewnienia zwrotu kredytu wraz z jego ceną - prowizją, odsetkami i ewentualnym zwrotem kosztów dochodzenia należności.

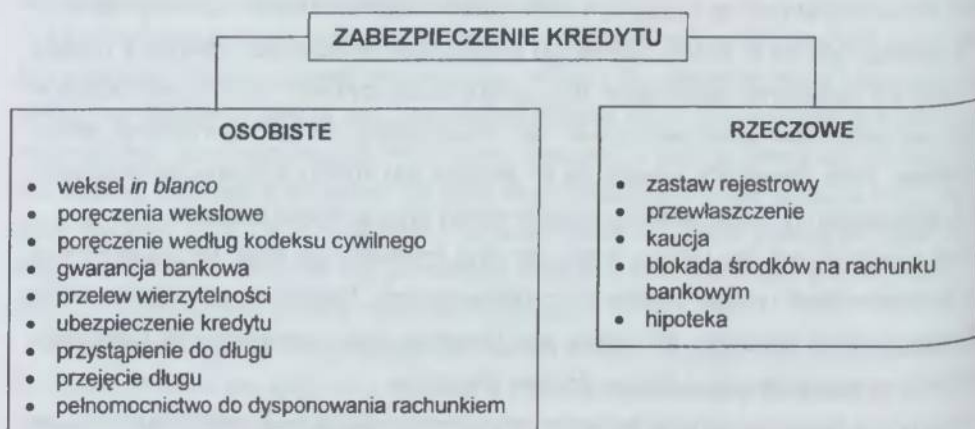
Wybór sposobu zabezpieczenia jest zwykle przedmiotem negocjacji z klientem. Bank może zastosować jedną lub kilkanaście form jednocześnie. Ustanowione zabezpieczenia są wymienione w umowie kredytowej. W czasie realizacji kredytu może nastąpić zmiana formy zabezpieczenia bądź na wniosek kredytobiorcy, bądź na żądanie banku.

Na wniosek kredytobiorcy może to nastąpić w razie spłaty części kredytu, w którym ustanowiono więcej niż jedno zabezpieczenie. Wówczas bank może zgodzić się na zwolnienie niektórych zabezpieczeń, jeśli pozostałe formy w pełni zabezpieczają interesy banku i jeśli istnieją przesłanki, że pozostała do zwrotu część kredytu zostanie spłacona w sposób określony w umowie kredytowej⁵³.

Bank może żądać zmiany formy zabezpieczenia w przypadku, gdy spłata kredytu jest zagrożona z powodu złego stanu majątkowego kredytobiorcy. Zmiana formy wymaga poprawienia umowy kredytowej poprzez dopisanie aneksu. W razie naruszenia warunków umowy w części dotyczącej ustanowienia zabezpieczenia oraz wystąpienia zagrożenia zwrotu kredytu bank może renegocjować warunki umowy, zażądać dodatkowego zabezpieczenia lub wypowiedzieć kredyt w całości lub w części.

Zastosowanie dodatkowego zabezpieczenia może mieć miejsce wówczas, gdy uległa pogorszeniu sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużnika lub gdy zmniejszyła się wartość przyjętych zabezpieczeń, lub gdy suma kredytu jest bardzo wysoka.

Prawne zabezpieczenia dzielą się na osobiste i rzeczowe (ryc. 24).

Ryc. 24. Rodzaje prawnych zabezpieczeń kredytu

⁵³ I. Heropolitańska, E. Borowska, Kredyty i gwarancje bankowe, TWIGGER, Warszawa 1994, s. 96

Zabezpieczenia osobiste charakteryzują się odpowiedzialnością osobistą osoby dającej zabezpieczenie, która odpowiada całym swoim majątkiem za roszczenia z tytułu danego kredytu.

Zabezpieczenia rzeczowe ograniczają odpowiedzialność osoby dającej zabezpieczenie do poszczególnych składników majątku.

14.3. Zabezpieczenia osobiste

Zabezpieczeniami osobistymi są szczególnie:

- weksel *in blanco*,
- poręczenie wekslowe,
- poręczenie udzielone na podstawie przepisów kodeksu cywilnego,
- gwarancja bankowa,
- przelew wierzytelności,
- przystąpienie do długu kredytowego,
- przejęcie długu,
- ubezpieczenie kredytu,
- pełnomocnictwo do dysponowania rachunkiem.

Weksel własny *in blanco* jest dokumentem zawierającym co najmniej podpis wystawcy złożony w celu zaciągnięcia zobowiązania wekslowego. Weksel może być przejęty na zabezpieczenie całej kwoty wierzytelności banku wraz z odsetkami i innymi kosztami banku, części wierzytelności w wysokości określonej w deklaracji, odsetek i innych kosztów banku. Bank może przyjąć na zabezpieczenie wierzytelności jeden bądź kilka weksli *in blanco*. Bank przyjmuje zobowiązane wekslowe kredytobiorcy na urzędowych blankietach wekslowych.

Weksel własny *in blanco* musi zawierać co najmniej podpis wystawcy weksla służący do identyfikacji wystawcy. Dla ważności weksla podpis wystawcy musi obejmować całą treść weksla, dlatego musi być złożony poniżej sumy wekslowej. W przypadku, gdy wystawcą weksla jest osoba fizyczna, konieczne jest podanie także pełnego brzmienia imienia, nazwiska oraz adresu zamieszkania. Podpis podmiotu gospodarczego obejmuje pieczęć firmową z pełną nazwą firmy oraz podpisy osób upoważnionych do zaciągania zobowiązań.

Łącznie z wekslem *in blanco* wystawca składa tzw. deklarację wekslową, która stwierdza treść porozumienia między bankiem a kredytobiorcą co do wypełnienia weksla. Deklaracja powinna wskazywać warunki, od spełnienia których zależy prawo wypełnienia weksla przez bank, termin, po którym bank ma prawo wypełnić weksel, termin płatności weksla, wysokość kwoty, na jaką może opiewać weksel.

Bank uzupełnia weksel w przypadku niezapłacenia przez wystawcę w terminie całości lub części zobowiązania, na zabezpieczenie którego został przyjęty weksel.

Weksel musi zawierać⁵⁴:

- nazwę „weksel” w treści samego dokumentu,

⁵⁴ M. Borkowska, Wykorzystywanie weksli do rozliczeń i zaciągania kredytów, Akademia Ekonomiczna, Wrocław 1992, s. 10.

- przyrzeczenie bezwarunkowe zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej,
- oznaczenie terminu płatności,
- oznaczenie miejsca płatności,
- nazwę banku na rzecz, którego lub na którego zlecenie ma być dokonana zapłata,
- oznaczenie daty i miejsca wystawienia weksla,
- podpis wystawcy weksla.

Roszczenia z weksla *in blanco* dochodzone są przez bank po jego uzupełnieniu w uproszczonym trybie postępowania nakazowego oraz po wniesieniu opłaty skarbowej. Bank wnosi pozew do właściwego sądu o wydanie nakazu zapłaty za weksel. Wydany przez sąd nakaz zapłaty stanowi tytuł zabezpieczenia, w którym sąd orzeka, że pozwany w ciągu tygodnia od doręczenia mu nakazu ma obowiązek zaspokoić roszczenie w całości wraz z kosztami sądowymi.

Poręczenie wekslowe (awal) jest to zobowiązanie osoby trzeciej albo osoby już podpisanej na wekslu do zapłacenia całości lub części sumy wekslowej w przypadku, gdyby osoba, za którą jest udzielone poręczenie, nie wykupiła weksla. Awal może być udzielony przez osobę fizyczną, osobę prawną lub podmiot nie posiadający osobowości prawnej, ale posiadający na mocy przepisów prawa zdolność prawną.

Poręczenie może być udzielone przez:

- złożenie podpisu na pierwszej stronie weksla lub na przedłużku,
- umieszczenie na wekslu, obok podpisu poręczyciela, wyrazu „poręczam” lub wyrazu równoznacznego „ręczę” lub „gwarantuję”. W tej formie poręczenie może być złożone na pierwszej stronie weksla lub przedłużka,
- jeśli poręczycielem jest osoba prawna, to - oprócz podpisów uprawnionych osób do zaciągania zobowiązań majątkowych - na wekslu musi być postawiona pieczęć firmy osoby prawnej.

Dopuszczalne jest udzielenie poręczenia przez kilka osób. Każda z nich może odpowiadać za zapłatę części kwoty lub za zapłatę całej kwoty. Poręczyciel wekslowy odpowiada całym swoim majątkiem za zobowiązania, za które poręczył z własnej woli, a więc niezależnie od zobowiązania dłużnika.

W przypadku, gdy kredyt nie zostanie spłacony w uzgodnionym terminie, bank wypenia weksel i powiadamia o tym poręczyciela. Jeżeli poręczyciel nie spłaci kredytu, pomimo wezwania banku, bank może dochodzić roszczeń od poręczyciela w trybie postępowania nakazowego.

Poręczenie według kodeksu cywilnego jest umową, poprzez którą poręczyciel zobowiązuje się wobec banku do spłaty zaciągniętego przez kredytobiorcę kredytu w przypadku, gdyby kredytobiorca nie spłacił go w oznaczonym w umowie terminie. Poręczenie może być udzielone przez osoby fizyczne i prawne. Zawarcie umowy poręczenia następuje przez przyjęcie przez bank oświadczenia złożonego w formie pisemnej. Zobowiązanie poręczyciela powinno zawierać⁵⁵:

- wskazanie osoby, za którą poręcza,

⁵⁵ W. Pietrzykowski, W. Wolniewicz, Prawne formy zabezpieczenia kredytów, Akademia Ekonomiczna, Poznań 1994, s. 18.

- wskazanie kredytu, do spłaty którego zobowiązuje się poręczyciel, gdyby nie spłacił go kredytobiorca.

Przedmiotem poręczenia może być całość lub oznaczona część kredytu wraz z odsetkami, prowizją lub kosztami postępowania egzekucyjnego. Poręczenie może być terminowe bądź bezterminowe.

W przypadku, gdy kredyt nie zostanie spłacony, bank informuje o tym poręczyciela. Za spłatę kredytu poręczyciel odpowiada całym swoim majątkiem. Jeżeli poręczyciel nie spłaci kredytu pomimo wezwania i jeśli nie jest możliwe potrącenie, bank dochodzi swych roszczeń na drodze egzekucji sądowej lub administracyjnej.

Gwarancja bankowa jest pisemnym zobowiązaniem banku do spłaty kredytu wraz z odsetkami i innymi kosztami w wypadku, gdy kredytobiorca, za którego gwarancja została wystawiona, nie spłaci kredytu w określonym w umowie kredytowej terminie.

Stronami gwarancji bankowej są:

- kredytobiorca, na którego zlecenie bank wystawił gwarancję;
- bank udzielający kredytu (beneficjent gwarancji), na którego rzecz gwarancja została ustalona;
- bank udzielający gwarancji.

Jeżeli wykorzystanie i spłata kredytu następuje w transzach, to możliwe jest udzielenie gwarancji odrębnie na każdą transzę (w przypadku kredytów średnio- i długoterminowych) z uwagi na zbyt duże ryzyko dla banku wystawiającego gwarancję. Gwarancja zabezpieczająca kredyt jest z reguły płatna na pierwsze żądanie banku, który udzielił kredytu, stwierdzające, że kredytobiorca nie wywiązuje się ze zobowiązań kredytowych zabezpieczonych gwarancją. Zobowiązanie wynikające z gwarancji może być potwierdzone przez inny bank. Jest to tzw. regwarancja. W przypadku spłaty kredytu lub upływu terminu ważności gwarancji bank kredytujący ma obowiązek zwrócenia listu gwarancyjnego bankowi, który ten list wystawił.

Przelew wierzytelności jest umową, na mocy której wierzyciel przenosi wierzytelność na osobę trzecią. Zawarcie umowy przelewu wierzytelności powoduje, że zmienia się osoba wierzyciela. Dotychczasowy stosunek prawny nie ulega jednak zmianie ani pod względem treści, ani pod względem przedmiotu⁵⁶. Bank stosuje dwa rodzaje cesji:

- cesję konkretnie oznaczonej wierzytelności lub kilku wierzytelności,
- cesję globalną, na mocy której cedent przelewa na bank wiele wierzytelności przysługujących jednemu lub kilku dłużnikom.

W przypadku, gdy dłużnik nie spłaci bankowi zobowiązania w terminie, bank wzywa dłużnika, aby przekazał wszelkie wierzytelności na rachunek banku. Otrzymana kwota jest przeznaczona na zmniejszenie zadłużenia kredytobiorcy. Jeżeli dłużnik wierzytelności nie spłaci świadczenia, to bank dochodzi zaspokojenia roszczeń w drodze egzekucji.

⁵⁶ K. Zawada, Umowa przelewu wierzytelności. Akademia Ekonomiczna, Kraków 1991, s. 8.

W przypadku przystąpienia do długu kredytowego do dotychczasowego kredytobiorcy przystępuje osoba trzecia jako dłużnik solidarny, który odpowiada wraz z kredytobiorcą za spłatę zaciągniętego kredytu. Najczęściej ta forma zabezpieczenia jest stosowana wówczas, gdy między kredytobiorcą a osobą przystępującą do długu istnieją więzy pokrewieństwa lub więzy gospodarcze. Przystępującym do długu może być zarówno osoba fizyczna, jak i prawna.

Przejęcie długu następuje wówczas, gdy osoba trzecia wstępuje zamiast dłużnika (kredytobiorcy), który zostaje z długu zwolniony. Przejęcie długu może nastąpić przez zawarcie pisemnej umowy między bankiem a przejmującym dług oraz między dotychczasowym kredytobiorcą a przejmującym dług. Przed podpisaniem umowy bank powinien zbadać zdolność kredytową przejmującego dług. W przypadku zabezpieczenia kredytu poręczeniem, gwarancją, hipoteką przy przejęciu długu dotychczasowe zabezpieczenia wygasają, w związku z czym bank będzie domagać się przedstawienia nowych zabezpieczeń.

Ten sposób zabezpieczenia wierzytelności banku jest stosowany w przypadku przekształceń własnościowych dłużników (likwidacji, prywatyzacji, przejęcia przez inny podmiot itp.).

Ubezpieczenie kredytu jest pisemnym zobowiązaniem towarzystwa ubezpieczeniowego do spłaty kredytu wraz z odsetkami i innymi kosztami w przypadku, gdy kredytobiorca, na którego została wystawiona polisa ubezpieczeniowa, nie spłaci kredytu w określonym w umowie terminie. Ubezpieczenie kredytu jest zobowiązaniem samoistnym, niezależnym od umowy kredytowej.

Bank może odmówić przyjęcia ubezpieczenia kredytu, gdy stwierdzi, że warunki polisy są nieprecyzyjne lub niekompletne lub gdy sytuacja finansowa towarzystwa ubezpieczeniowego budzi wątpliwości.

Bankowi przysługuje bezpośrednio z towarzystwa ubezpieczeniowego odszkodowanie lub świadczenie należne z tytułu wystawionej polisy, jeżeli kredytobiorca nie wywiąże się ze zobowiązań wobec banku związanych z kredytem.

Zabezpieczeniem kredytu może być zastosowane pełnomocnictwo do dysponowania przez bank rachunkiem bankowym kredytobiorcy lub poręczyciela. Pełnomocnictwo powinno być sporządzone w formie aktu notarialnego, przyjęte i potwierdzone przez bank prowadzący rachunek. Pełnomocnictwo ma charakter nieodwołalny i jest związane z terminem spłaty kredytu. Pełnomocnictwo uprawnia bank do pobrania z rachunku bankowego środków w wysokości odpowiadającej kwocie niespłaconego kredytu wraz z odsetkami i prowizją.

Pełnomocnictwo może być udzielone przez osoby indywidualne i osoby prawne:

- do dysponowania rachunkami oszczędnościowo-rozliczeniowymi, złotowymi i walutowymi,
- do dysponowania rachunkami bieżącymi podmiotów gospodarczych.

W przypadku wspólnego rachunku zgodę na ustanowienie pełnomocnictwa musi wyrazić także drugi posiadacz.

14.4. Zabezpieczenia rzeczowe

Do zabezpieczeń rzeczowych należą:

- sądowy zastaw rejestrowy,
- przewłaszczenie na zabezpieczenie,
- kaucja,
- blokada środków na rachunku bankowym,
- roszczenie o wpis do hipoteki,
- hipoteka.

Przewłaszczenie na zabezpieczenie polega na przeniesieniu przez kredytobiorcę lub osobę trzecią na rzecz banku własności rzeczy ruchomej. Nie stosuje się przewłaszczenia na zabezpieczenie nieruchomości. Przedmiotem przewłaszczenia mogą być⁵⁷:

- oznaczone pod względem tożsamości maszyny, urządzenia, pojazdy mechaniczne, dzieła sztuki, biżuteria i inne przedmioty nadające się do sprzedaży;
- oznaczone pod względem gatunku surowce, półfabrykaty, towary przeznaczone do sprzedaży.

Rzecz, która jest przedmiotem przewłaszczenia powinna być oznaczona w sposób umożliwiający jej identyfikację - w przypadku rzeczy oznaczonej pod względem tożsamości, natomiast przy rzeczach oznaczonych pod względem gatunku należy określić ich rodzaj, jakość, wartość.

Jeżeli przedmiotem przewłaszczenia jest rzecz oznaczona pod względem tożsamości, to przewłaszczający otrzymuje ją do bezpłatnego użytkowania do chwili całkowitego spłacenia kredytu wraz z odsetkami i prowizją. Przewłaszczający w okresie kredytowania powinien wyraźnie oznaczyć rzecz przewłaszczoną jako własność banku, może używać tej rzeczy w sposób odpowiadający jej właściwościom i przeznaczeniu, bez zgody banku nie może jej oddać do używania osobie trzeciej, nie może też jej sprzedać, przy czym ponosi koszty jej utrzymania.

W czasie trwania umowy o przewłaszczenie rzeczy, oznaczonych pod względem gatunku, przewłaszczający ma obowiązek przechowywać przewłaszczone rzeczy bez wynagrodzenia w sposób, jaki wynika z właściwości tych rzeczy, ma prawo zbywać przewłaszczone rzeczy, zastępując je jednocześnie rzeczami tego samego rodzaju pod względem jakości i wartości lub innymi rzeczami wytworzonymi z rzeczy przewłaszczonej; nie może jednak oddać rzeczy na przechowanie innej osobie oraz ponosi koszty utrzymania rzeczy przechowywanej.

Bank zamieszcza w umowie zapis, że w razie stwierdzenia zmniejszenia się wartości zabezpieczenia lub niespełnienia przez przewłaszczającego wymienionych wcześniej warunków będzie miał prawo żądania przedterminowej spłaty całości lub części długu oraz sprzedaży rzeczy przewłaszczonych na warunkach i w terminie według uznania

⁵⁷ W. Pietrzykowski, W. Wolniewicz, Prawne formy zabezpieczenia kredytów, Akademia Ekonomiczna, Poznań 1994, s. 58.

banku. Bank ma prawo żądać wydania mu rzeczy przewłaszczonej w przypadku niespłacenia długu, żądać odszkodowania w przypadku zbycia lub utraty rzeczy, zastawienia rzeczy, utraty wartości rzeczy na skutek używania jej przez kredytobiorcę niezgodnie z jej przeznaczeniem i właściwościami⁵⁸. Obowiązkiem banku jest korzystanie z prawa własności dotyczącego rzeczy przewłaszczonej w granicach nie wykraczających poza uzasadnione zabezpieczenie wierzytelności oraz przeniesienie własności rzeczy z powrotem po wygaśnięciu zobowiązań kredytowych. Z chwilą wydania rzeczy bankowi wygasa wierzytelność przewłaszczającego w części, która odpowiada wartości rzeczy przewłaszczonej.

W przypadku, gdy dług nie zostanie spłacony, bank ma prawo żądać wydania mu rzeczy przez przewłaszczającego. Bank może zatrzymać, zbyć w drodze umowy kupna sprzedaży, na giełdzie, na licytacji, na przetargu lub oddać rzecz w najem lub dzierżawę.

Z reguły przewłaszczone rzeczy muszą być ubezpieczone na koszt kredytobiorcy i musi być dokonana cesja praw z polisy ubezpieczeniowej na bank.

Sądowy zastaw rejestrowy reguluje Ustawa z 1994 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Bank może ustanowić zastaw na rzeczach ruchomych zastawcy (kredytobiorcy) lub osoby trzeciej na mocy umowy zawartej między osobą uprawnioną do rozporządzania przedmiotem zastawu (zastawcą) a wierzycielem (zastawnikiem) po uzyskaniu wpisu do rejestru zastawów.

Zastaw może być ustanowiony zarówno na rzeczach oznaczonych, jak i oznaczonych pod względem gatunku, a także na zbywalnych prawach majątkowych. Przedmiotem bankowego zastawu rejestrowego mogą być maszyny, pojazdy mechaniczne z polską rejestracją, przedmioty wartościowe, surowce i półfabrykaty, towary przeznaczone do sprzedaży, wierzytelności, prawa dotyczące dóbr niematerialnych i prawa dotyczące papierów wartościowych. Umowa zastawu wpisywana jest do rejestru zastawów prowadzonych przez sądy gospodarcze. Rejestr zastawów jest jawny. Odpisy z rejestru stanowiące dowód wpisu lub braku wpisu, wydawane są na wniosek każdego, kto tego zażąda.

Prawo zastawu powstaje w dniu wpisania umowy do rejestru. W czasie trwania umowy rzeczy zastawione mogą być zastąpione rzeczami innymi pod względem rodzaju i gatunku, lecz o zbliżonej wartości. Bank może zobowiązać zastawcę do okresowego przedkładania wykazu zastawionych rzeczy.

Wygaśnięcie zastawu następuje w przypadku spłaty kredytu, sprzedaży obciążonej zastawem rzeczy w toku sądowego postępowania egzekucyjnego, przeniesienia wierzytelności z wyłączeniem zastawu, zwrotu rzeczy zastawcy, zrzeczenia się przez bank zastawu, przejęcia długu i wykreślenia zastawu z rejestru zastawów.

⁵⁸ I. Heropolitańska, Zabezpieczenie wierzytelności banku, Poltext, Warszawa 1996, s. 258.

W przypadku niespłacenia kredytu bank może zaspokoić swoje roszczenia, dotyczącego rzeczy obciążonej zastawem, na podstawie przepisów o sądowym postępowaniu egzekucyjnym.

Bank może przyjąć na zabezpieczenie udzielonego kredytu kaucję w postaci:

- gotówki,
- bonów oszczędnościowych na okaziciela na mocy pisemnej umowy zawartej między bankiem a kredytobiorcą.

Po spłaceniu kredytu bank jest zobowiązany zwrócić przyjęte środki pieniężne lub bony oszczędnościowe. W przypadku niespłacenia w terminie kredytu bank dokonuje potrącenia przyjętej kaucji, a ewentualną nadwyżkę zwraca kredytobiorcy.

Zabezpieczenie spłaty kredytu może nastąpić także w formie blokady środków pieniężnych na rachunku bankowym dłużnika, poręczyciela lub osoby trzeciej wyrażającej na to zgodę. Zablokowanie kwoty może dotyczyć rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego, rachunku oszczędnościowego terminowego, rachunku walutowego, rachunku lokat, rachunków związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą.

Blokada środków jest dokonywana na pisemny wniosek posiadacza rachunku lub osób posiadających pełnomocnictwa do dysponowania rachunkiem. W przypadku, gdy dłużnik opóźnia się ze spłatą kredytów, bank jest upoważniony do podjęcia zablokowanej kwoty w całości lub w części na spłatę zadłużenia i pisemnie zawiadamia dłużnika o dokonaniu potrącenia.

W celu zabezpieczenia spłaty kredytu bank może dochodzić określonej sumy z nieruchomości obciążonej hipoteką. Przedmiotem hipoteki mogą być:

- cała nieruchomość,
- część ułamkowa nieruchomości, jeżeli stanowi ona udział współwłaściciela,
- spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego,
- własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego,
- prawo do jednorodzinnego domu w spółdzielni mieszkaniowej,
- wierzytelności zabezpieczone hipoteką.

Ustanowienie hipoteki na rzecz banku nie pozbawia właściciela obciążonej nieruchomości prawa do dalszego obciążania i rozporządzania tą nieruchomością.

Przed przyjęciem zabezpieczenia w formie hipoteki bank żąda od dłużnika przedłożenia⁵⁹:

- odpisu z księgi wieczystej nieruchomości, na której ma być ustanowiona hipoteka;
- aktualnej wyceny nieruchomości dokonanej przez uprawnione do tego osoby lub urzędy.

Przy ustanowieniu hipoteki bank bierze pod uwagę wartość nieruchomości, wysokość udzielonego kredytu oraz zasady prowadzenia egzekucji z nieruchomości.

Do powstania hipoteki niezbędny jest wpis w księdze wieczystej nieruchomości, dokonany przez sąd rejonowy na wniosek banku, właściciela nieruchomości bądź użytkownika wieczystego bądź pełnomocnika.

⁵⁹ I. Heropolitańska, Zabezpieczenie wierzytelności banku. Poltext, Warszawa 1996, s. 381.

Rozróżnia się:

- hipotekę zwykłą,
- hipotekę kaucyjną,
- hipotekę przymusową.

Hipoteka zwykła służy do zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności. Źródłem powstania hipoteki zwykłej jest umowa zawarta między bankiem a właścicielem nieruchomości. Hipoteka zabezpiecza także roszczenia o odsetki nieprzedawnione za ostatnie dwa lata oraz koszty postępowania w wysokości nie przekraczającej dziesiątej części kapitału.

Hipoteka kaucyjna może być ustanowiona na zabezpieczenie określonego kredytu o nie ustalonej wysokości, który ma być udzielony w przyszłości, wierzytelności z dokumentów zbywalnych przez indos, gwarancji bankowych. Hipoteka kaucyjna zabezpiecza odsetki oraz koszty postępowania podane we wpisie do hipoteki.

Hipoteka przymusowa następuje w przypadku konieczności wyegzekwowania należności z tytułu niespłacenia kredytu. Bank może uzyskać hipotekę na wszystkich nieruchomościach kredytobiorcy lub poręczyciela. Podstawą wpisu hipoteki przymusowej do księgi wieczystej jest wniosek banku o wpis hipoteki przymusowej oraz o tytuł wykonawczy w przypadku hipoteki przymusowej zwykłej lub tymczasowe zarządzenie sądu wydane w postępowaniu zabezpieczającym, nieprawomocne orzeczenie sądu, postępowanie prokuratora w przypadku hipoteki przymusowej kaucyjnej.

Wygaśnięcie hipoteki następuje w przypadku⁶⁰:

- spłaty kredytu lub jego umorzenia;
- zrzeczenia się hipoteki przez bank oraz jej wykreślenia z księgi wieczystej;
- przejścia na własność banku nieruchomości obciążonej hipoteką;
- wykreślenia hipoteki z księgi wieczystej bez wyraźnej podstawy prawnej;
- przejęcia długu, jeżeli kredyt był zabezpieczony hipoteką ustanowioną na nieruchomości nie będącej własnością kredytobiorcy, chyba że właściciel nieruchomości wyrazi zgodę na dalsze trwanie zabezpieczenia;
- nabycia nieruchomości w toku postępowania egzekucyjnego;
- odnowienia długu, jeżeli hipoteka była ustanowiona na nieruchomości będącej własnością osoby trzeciej.

Po spłacie kredytu bank ma obowiązek wydać właścicielowi nieruchomości, obciążonej hipoteką, odpowiednie oświadczenie w celu dokonania w księdze wieczystej wpisu o wykreślenie hipoteki.

Polecenia i pytania kontrolne

1. Czy można uzyskać kredyt bez prawnego zabezpieczenia?
2. Jakie kryteria wyboru zabezpieczenia przyjmuje bank?

⁶⁰ Ibidem, s. 398.

3. Co wpływa na wybór formy zabezpieczenia?
4. Czy można zmienić formę zabezpieczenia w trakcie procesu kredytowania?
5. Co zalicza się do zabezpieczeń osobistych?
6. Co zalicza się do zabezpieczeń rzeczowych?
7. Na czym polega rola weksla *in blanco* przy zabezpieczeniu kredytu?
8. Wyjaśnić pojęcie „cesja należności”.
9. W jakich przypadkach banki niechętnie korzystają z zabezpieczenia na hipotekę?
10. Jakie są rodzaje hipoteki?
11. Cechy zastawu rejestrowego.
12. Różnica między zastawem a przewłaszczeniem na zabezpieczenie.

15. SYSTEM OBSERWACJI KREDYTÓW W CZASIE ICH OBSŁUGI

15.1. Monitoring kredytowy

Monitoring kredytowy jest to obserwacja kredytu w toku jego funkcjonowania, czyli ciągle wyszukiwanie oznak powiększania się ryzyka kredytowego i bieżąca weryfikacja zdolności kredytowej klienta.

Celem monitoringu jest systematyczne analizowanie poszczególnych umów kredytowych oraz struktury jakościowej portfela kredytowego na szczeblu oddziału i całego banku (zob. ryc. 25).

Ryc. 25. Monitoring kredytowy

Monitoring odgrywa ważną rolę z uwagi na to, że:

- sytuacja kredytobiorcy mogła ulec pogorszeniu z przyczyn, które były poza jego kontrolą od czasu ostatniej analizy kredytu;
- wystąpiły nieprzewidziane zmiany warunków gospodarczych, pojawili się nowi konkurenci, postęp technologiczny;
- oznaki niepowodzenia, straty księgowe lub opóźnienia spłaty kredytu pojawiają się znacznie później niż podstawowe powody kłopotów. Bezpośredni dostęp do rachunku bieżącego, znajomość klienta i ścisły z nim związek pozwalają bankowi na zgromadzenie wiedzy i umiejętne wykorzystanie jej w celu zminimalizowania ryzyka;
- samo dokonywanie bieżących obserwacji klienta wpływa na dyscyplinę jego zachowania;

- zawsze istnieje możliwość, że kredyt był źle przemyślany. Nie ma innej możliwości sprawdzenia prawidłowości podjętej decyzji niż w drodze obsługi tego kredytu.

Zadania banku w zakresie uruchomienia procedur monitoringu kredytowego wynikają z zewnętrznych uregulowań ustawowych oraz z regulacji wewnętrznych przyjętych w banku.

Ustawowe regulacje są związane z normami dotyczącymi całego banku, czyli ze współczynnikiem wypłacalności, z obligatoryjnymi rezerwami celowymi na wierzytelności obciążone ryzykiem, ze wskaźnikiem koncentracji zaangażowania kredytowego.

Współczynnik wypłacalności jest relacją funduszy własnych banku netto do sumy aktywów (bilansowych i pozabilansowych), ważonych ryzykiem, przypisanym odpowiednio do danej grupy aktywów. Regulacja ta, wprowadzona Zarządzeniem Prezesa Banku NBP w maju 1993 r., obliguje banki do utrzymania wysokości współczynnika na poziomie nie niższym niż 8%. Wartość progowa uznana za bezpieczną oznacza, że suma aktywów i zobowiązań pozabilansowych obciążonych ryzykiem może maksymalnie 12,5 raza przekroczyć wartość funduszy własnych netto banku, czyli funduszy własnych banku pomniejszonych o brakującą kwotę, stratę z poprzedniego roku, stratę z poprzedniego miesiąca i udziały kapitałowe w podmiotach finansowych.

Obligatoryjne rezerwy celowe na wierzytelności bankowe obciążone ryzykiem są tworzone w celu zapewnienia bezpieczeństwa banku. Wysokość rezerw celowych ustalana jest na podstawie oceny ryzyka kredytowego dla danej należności. Bazą wyjściową dla tworzenia rezerw celowych są kryteria klasyfikacyjne oparte na terminowości spłat kapitału i odsetek oraz na ocenie sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika. Ze względu na niezależność obu kryteriów wystąpienie któregośkolwiek z nich nakłada na bank obowiązek zakwalifikowania należności do odpowiedniej grupy ryzyka.

Rezerwy tworzone są na należności kredytowe, z wyłączeniem odsetek, oraz na udzielone przez bank zobowiązania pozabilansowe.

Rezerwy celowe tworzone są na podstawie indywidualnej oceny ryzyka⁶¹:

- 1) na kredyty udzielone osobom fizycznym na cele konsumpcyjne (poza kredytami na cele mieszkaniowe) i nie zaliczone do grupy zagrożonych - w wysokości odpowiadającej co najmniej 2% kwoty kredytów;
- 2) na kredyty i zobowiązania pozabilansowe zaliczone do grupy pod obserwacją - w wysokości odpowiadającej co najmniej 2% kwoty kredytów;
- 3) na kredyty i zobowiązania pozabilansowe zaliczone do grupy zagrożonych - w wysokości:
 - 20% ich kwoty na kredyty zaklasyfikowane do grupy pod obserwacją,
 - 50% ich kwoty na kredyty zaklasyfikowane do grupy wątpliwych,
 - 100% ich kwoty na kredyty zaklasyfikowane do grupy straconych.

⁶¹ Uchwała Komisji Nadzoru Bankowego z 22 grudnia 1998 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, Dziennik Urzędowy NBP z 29 grudnia 1998 r., nr 29.

Podstawą naliczania kwoty rezerwy celowej jest kwota należności lub zobowiązań pozabilansowych bez naliczonych odsetek, pomniejszona o takie zabezpieczenia, jak:

- gwarancje lub poręczenia Skarbu Państwa, NBP lub BFG, banku centralnego lub rządu kraju członka OECD, banku mającego siedzibę w kraju OECD (gdy kondycja tego banku nie budzi obaw);
- przelew wierzytelności z akredytywy otwartej lub potwierdzonej przez bank kraju będącego członkiem OECD, lub z rachunku lokaty założonej w innym banku, przy jednoczesnej blokadzie lokaty oraz pełnomocnictwo do pobrania środków z rachunku lokaty;
- polisa ubezpieczeniowa KUKE;
- poręczenia jednostek samorządu terytorialnego w Polsce w maksymalnej wysokości wynoszącej 80% zabezpieczanej kwoty;
- poręczenia podmiotu o dobrej kondycji ekonomiczno-finansowej, przy czym łączna kwota poręczeń dla jednego kredytobiorcy nie może przekraczać 15% funduszy własnych netto poręczyciela;
- kaucja;
- przeniesienie na bank przez dłużnika prawa własności rzeczy ruchomych, papierów wartościowych;
- hipoteka na nieruchomościach na odpowiednich warunkach;
- zastaw rejestrowy na rzeczach ruchomych, na prawach z papierów wartościowych, na prawach do wierzytelności z rachunku lokaty bankowej, przy jednoczesnej blokadzie lokaty oraz pełnomocnictwo do pobrania środków z rachunku lokaty.

Rezerwa celowa jest zmniejszana odpowiednio do:

- spłaty należności banku,
- zmiany klasyfikacji należności do grupy o niższym stopniu ryzyka,
- wzrostu wartości zabezpieczenia,
- wzrostu rynkowej wartości aktywów.

Rozwiązanie rezerw celowych następuje po wygaśnięciu przyczyn ich utworzenia.

Przy ustalaniu ryzyka kredytowego bank wykorzystuje w odniesieniu do wszystkich należności dwa niezależne kryteria: terminowość spłaty kapitału i odsetek oraz sytuację ekonomiczno-finansową dłużnika, a w odniesieniu do należności od Skarbu Państwa - kryterium terminowości spłaty kapitału lub odsetek z tytułu udzielonych osobom fizycznym kredytów konsumpcyjnych, gotówkowych i wydanych kart kredytowych.

Klasyfikacja wszystkich należności (poza należnościami od Skarbu Państwa i od osób fizycznych) obejmuje:

- należności normalne, czyli należności, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek nie przekracza miesiąca i w przypadku których sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużnika nie budzi obaw;
- należności pod obserwacją, czyli należności, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek nie przekracza miesiąca i w przypadku których sytuacja eko-

onomiczno-finansowa dłużnika nie budzi obaw, ale budzi wątpliwości według kryteriów ustalonych przez bank (np. ryzyko kraju, regionu, branży, grupy klientów, grupy produktów itp.);

- należności poniżej standardu, czyli należności, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek wynosi powyżej miesiąca, ale nie dłużej niż 3 miesiące, oraz gdy sytuacja ekonomiczno-finansowa dłużnika może stanowić zagrożenie terminowej spłaty należności;
- należności wątpliwe, czyli należności, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek wynosi powyżej 3 miesięcy, lecz nie przekracza 6 miesięcy, oraz gdy sytuacja ekonomiczno-finansowa uległa na tyle pogorszeniu, że ponoszone straty naruszają kapitały dłużnika;
- należności stracone, czyli należności, w przypadku których opóźnienie w spłacie kapitału lub odsetek przekracza 6 miesięcy, oraz należności od dłużników postawionych w stan likwidacji lub upadłości, a także należności od dłużników, przeciwko którym bank złożył wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego, a także należności kwestionowane przez dłużników na drodze postępowania sądowego, należności od dłużników, których miejsce pobytu jest nieznane, należności od dłużników, których sytuacja ekonomiczno-finansowa pogorszyła się w stopniu uniemożliwiającym spłatę długów.

W odniesieniu do należności Skarbu Państwa i osób indywidualnych stosowana jest zmodyfikowana, skrócona, forma klasyfikacji wierzytelności.

Koncentracja zaangażowania kredytowego jest regulowana przez art. 71 Prawa bankowego dotyczący ochrony bezpieczeństwa deponentów i wkładów oraz ochrony banku jako instytucji.

Tabela 4. Wysokość rezerw celowych (obowiązuje od 30 czerwca 1999 r.)

Lp.	Grupy ryzyka	Wysokość rezerw celowych [%]		
		należności od Skarbu Państwa*	należności z tytułu kredytów konsumpcyjnych, gotówkowych i wydanych kart kredytowych	pozostałe należności
1	Normalne	-	2**	-
2	Pod obserwacją	-	-	2**
3	Poniżej standardu	-	20	20
4	Wątpliwe	50	50	50
5	Stracone	100	100	100

Źródło: Uchwała nr 13/98 Komisji Nadzoru Bankowego z 22 grudnia 1998 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, Dziennik Urzędowy Narodowego Banku Polskiego nr 29 z 29 grudnia 1998 r.

* Klasyfikacja obowiązuje od 30 marca 1999 r.

**Docelowo od 1 lipca 2000 r.; 0,5% do 31 grudnia 1999 r. i 1,5% od 1 stycznia do 30 czerwca 2000 r.

Aby zapobiec nadmiernej koncentracji kredytów i innych wierzytelności, Ustawa ustala, że:

- suma kredytów i pożyczek pieniężnych oraz wierzytelności z tytułu gwarancji bankowych, poręczeń i akredytyw oraz innych zobowiązań banku zaciągniętych na zlecenie klienta, w stosunkach z jednym podmiotem lub grupą powiązanych kapitałowo lub organizacyjnie podmiotów, nie może przekroczyć 25% sumy funduszy własnych banku⁶²;
- suma wierzytelności banku w odniesieniu do podmiotów, w stosunku do których wierzytelności przekraczają 10% funduszy własnych banku, nie może łącznie przekroczyć 800% funduszy własnych banku.

Limity koncentracji zaangażowania kredytowego gwarantują bezpieczne postępowanie banku. Należy również zwracać baczną uwagę na koncentrację tego samego rodzaju zabezpieczenia przyjmowanego od wielu kredytobiorców, firm o tej samej skali działalności czy profilu produkcji.

Wewnętrzne procedury monitoringu, uruchamiane na poziomie oddziałów i centrali, dotyczą:

- bieżącej oceny zdolności kredytowej według wewnętrznych kryteriów,
- badania terminowości obsługi zadłużenia przez poszczególnych kredytobiorców,
- badania i aktualizacji realnej wartości przyjętych zabezpieczeń, badania skali koncentracji kredytów w oddziale i w całym banku,
- analizy, w ramach całego banku, okresowej zbiorczej sprawozdawczości kredytowej oddziałów.

Procedury monitoringu dotyczą zarówno poszczególnych kredytów, jak i całego portfela kredytowego. Monitoring spełnia dwie funkcje - informacyjną i zabezpieczającą. Funkcja informacyjna, odnosząca się do monitoringu całego portfela kredytowego, umożliwia jednostkom zarządzającym okresowe dostarczanie informacji na temat podziału kredytów według rodzaju, wartości, branż, regionów, sektorów własnościowych, klas ryzyka itp. Monitoring poszczególnych umów kredytowych pozwala z kolei na dostarczanie informacji o niekorzystnych odchyleniach w faktycznym przebiegu procesu kredytowania, co pozwala podjąć środki zaradcze prowadzące do poprawy jakości decyzji kredytowych.

Ważnym aspektem monitoringu jest funkcja zabezpieczająca, sprowadzająca się do działań zapobiegawczych oraz do eliminowania następstw aktywnego ryzyka kredytowego. Potencjalnym stratom zapobiega wczesne rozpoznanie przyczyn i istoty odchyień w przebiegu procesów kredytowych.

⁶² Obowiązek przestrzegania 25% limitu sumy funduszy własnych nie dotyczy wierzytelności banku wobec Skarbu Państwa, NBP, międzynarodowej organizacji finansowej, rządów lub banków centralnych krajów OECD, wierzytelności zabezpieczających zastawem na prawach wynikających z papierów wartościowych emitowanych przez Skarb Państwa, NBP lub międzynarodową organizację finansową - do wartości tego zastawu lub gdy wierzytelność została zabezpieczona kwotą przeniesioną na własność banku - do wysokości tej kwoty.

15.2. Zakres i metody monitoringu

Monitorowanie kredytów dostosowane jest do typu i obszaru monitoringu oraz do skali ryzyka kredytowego. Stosuje się dwa tryby monitoringu - zindywidualizowany i automatyczny.

Monitoring zindywidualizowany jest dostosowany do klientów, o znacznym zaangażowaniu kredytowym obciążonym dużym ryzykiem, wnioskujących w trakcie wykorzystywania kredytu o zmianę warunków kredytowania, nie spłacających długu, o pogarszającym się standingu finansowym.

Monitoring automatyczny prowadzony jest przy zastosowaniu technik komputerowych. Informacje dotyczą operacji na rachunku bieżącym, stanu na koniec okresu badań, przeciętnego salda, maksymalnego i minimalnego salda, przekroczeń debetowych, obrotów czekowych, wekslowych. Monitoring automatyczny, jako system wczesnego ostrzegania, zapewnia dobry przegląd rozwoju gospodarki kredytobiorcy, bada tendencje w zakresie obrotów w relacji do salda na rachunku, pogłębia znajomość klienta, a w przypadku negatywnych objawów wskazuje potrzebę wykonania pogłębionego zindywidualizowanego monitoringu.

Monitoring dotyczy systematycznej obserwacji rozwoju lub zmian w zakresie:

- samego przedsiębiorcy (personalnej zdolności kredytowej),
- firmy (ekonomicznej zdolności kredytowej),
- warunków kredytowania,
- zabezpieczeń kredytu.

Na podstawie analizy zmian, zachodzących w wymienionych obszarach, otrzymuje się sygnały wczesnego ostrzegania przed symptomami niewypłacalności klienta, zagrożeniami na rynku, przyczynami zasilania finansowego itp.

W zakresie obserwacji przedsiębiorcy zbiera się informacje dotyczące zmian zachodzących w czasie kredytowania, dotyczących:

- stosunków z bankiem - otwartości, szczerości, zaufania, skrytości;
- zmian w cechach osobowości;
- kwalifikacji zawodowych i menedżerskich;
- błędów menedżerskich;
- stanu zdrowia.

Obserwacja firmy, dotycząca ekonomicznej zdolności kredytobiorcy, polega na przeprowadzeniu oceny przeszłych, bieżących i planowanych zdarzeń ekonomicznych, przy wykorzystaniu zwykle czterech grup wskaźników: rentowności, sprawności, płynności i zadłużenia. Dodatkowych informacji, pomocnych przy analizie, dostarczają:

- sposób kierowania firmą;
- lokalizacja zakładu produkcyjnego;
- kondycja ekonomiczna dostawców;
- zbyt, sytuacja rynkowa, marketing;
- system rachunkowości;

- rozliczenia z budżetem (urzędem skarbowym, ZUS);
- sposoby płatności, obroty na rachunkach - na podstawie obserwacji wszystkich operacji;

- negatywne sygnały - informacje, raporty, dane z wywiadowni, prasy i innych banków.

Weryfikacja polega na prawidłowej realizacji ustaleń, wynikających z decyzji kredytowych, przez co najmniej okres wykorzystywania spłaty kredytu pod kątem:

- celu wykorzystania każdego kredytu wpisanego do umowy kredytowej;
- wykorzystania każdego kredytu w granicach i terminach wynikających z umowy kredytowej oraz utrzymania łącznego zaangażowania banku w finansowanie danego klienta, w limicie określonym dla każdego oddzielnie oraz dla grupy klientów podlegających konsolidacji;
- przyjęcia deklarowanych zabezpieczeń, terminowości wywiązywania się klienta ze zobowiązań wobec banku, w tym spłaty kapitału i odsetek;
- wysokości prowizji, marży, stopy procentowej;
- wykonania innych porozumień umowy kredytowej, np. udostępniania danych sprawozdawczych, oceny firmy w okresie kredytowania, informacji o zmianach własności, pogorszeniu się sytuacji finansowo-ekonomicznej itp.

Ocena zabezpieczeń w okresie kredytowania polega na okresowym badaniu realnej wartości i płynności zabezpieczeń oraz możliwości ich egzekwowania. Szczególnie bada się wystarczalność bieżącej wartości zabezpieczeń, bieżącą wartość zabezpieczeń, przewidywaną wartość zabezpieczeń w momencie spłaty kredytu. Weryfikację przeprowadza się raz w miesiącu w przypadku kredytobiorcy o złym standingu lub raz na kwartał, gdy proces kredytowania przebiega bez zakłóceń.

Rutynowa kontrola przebiega na szczeblu inspektora kredytowego i jest realizowana raz w miesiącu. Klasyfikację przeprowadza się dla każdego klienta, przy uwzględnieniu całości jego zadłużenia.

15.3. Organizacja monitoringu

Monitoring przeprowadzany jest na różnych szczeblach organizacji banku. Na szczeblu oddziałów monitoring prowadzą inspektorzy kredytowi, naczelnik wydziału kredytów, komitety kredytowe, dyrektor oddziału. Na szczeblu centrali monitoring prowadzą specjaliści lub zespół ds. monitoringu kredytów, dyrektor departamentu kredytów, komitet kredytowy banku, członek zarządu odpowiedzialny za pion kredytowy, zarząd banku, prezes zarządu banku.

Najważniejszą rolę w monitorowaniu odgrywa inspektor kredytowy, który zajmuje pozycję bezpośredniego obserwatora zmieniających się, specyficznych dla każdego kredytobiorcy, zjawisk. Inspektor kredytowy najczęściej nie podejmuje decyzji kredytowych, ale jest odpowiedzialny za przygotowanie materiałów, na podstawie których są podejmowane decyzje kredytowe oraz za bezpośrednią obsługę kredytobiorcy.

Inspektor kredytowy jest zobowiązany do:

- gromadzenia, weryfikowania i przetwarzania danych o kredytobiorcy;

- przekazywania informacji o kredytobiorcach w wymaganym zakresie i czasie na odpowiedni poziom podejmowania decyzji kredytowych;
- wdrażania decyzji kredytowych, opracowywania dokumentacji kredytowej;
- kontrolowania klienta pod kątem realizacji warunków umowy kredytowej i przyjętej strategii postępowania z klientem;
- obliczania rentowności obsługi kredytowej danego kredytobiorcy;
- sporządzania wymaganych sprawozdań itp.

Inspektor kredytowy utrzymuje bieżące kontakty z kredytobiorcą w celu oceny jego sytuacji ekonomiczno-finansowej, osobistej i prawnej.

Naczelnik wydziału kredytów w oddziale podejmuje decyzje kredytowe w ramach posiadanych kompetencji, kieruje pracą wydziału i odpowiada za:

- prawidłową organizację pracy wydziału,
- weryfikację wiarygodności danych prezentowanych przez kredytobiorcę,
- opiniowanie wniosków kredytowych przekazywanych na wyższe szczeble decyzyjne,
- uczestnictwo w pracach komitetu kredytowego oddziału,
- odpowiednią jakość dokumentacji i sprawozdań,
- gromadzenie i przekazywanie informacji o rynku, na którym dany oddział działa, na temat konkurencji, czynników ryzyka, sytuacji finansowej itp.

Dyrektor oddziału podejmuje decyzje kredytowe w ramach przydzielonych kompetencji, nadzoruje pracę wydziałów kredytowych, zapewnia optymalne zarządzanie portfelem kredytowym oddziału.

Komitet kredytowy oddziału podejmuje kolegialnie decyzje dotyczące wniosków kredytowych.

W sprawach zastrzeżonych do decyzji komitetu kredytowego centrali oddziały przekazują opracowane i zaopiniowane wnioski do właściwego departamentu z kompletną dokumentacją.

15.4. Monitoring portfela kredytowego

Zestawienie bieżących umów kredytowych tworzy portfel kredytowy inspektora kredytowego, który co miesiąc podlega przeglądowi. Inspektor kredytowy, na podstawie obserwacji, musi odnotować pozytywne i negatywne zmiany dotyczące:

- oceny zdolności kredytowej kredytobiorcy według przyjętej metodologii,
- klasyfikacji należności z tytułu udzielonych kredytów i gwarancji,
- utworzenia rezerw celowych,
- realnej wartości zabezpieczeń w relacji do stanu zadłużenia.

Działanie takie ma na celu wychwycenie oznak zagrożeń dla banku i jego aktywów. Dostrzeżone odpowiednio wcześniej znaki ostrzegawcze umożliwiają podejmowanie działań zapobiegających pogarszaniu się kredytu lub minimalizujących straty banku wynikłe z całkowitego załamania się kredytu.

Oceniając ryzyko kredytowe, bank przeprowadza klasyfikację kredytobiorców do określonych grup ryzyka. Klasyfikacja odbywa się na podstawie:

- kryteriów NBP w odniesieniu do weryfikacji jakości portfela kredytowego za dany okres sprawozdawczy, czyli okres zalegania ze spłatą kredytu lub odsetek, wyniku finansowego i jego wpływu na kapitały i fundusze kredytobiorcy, szczególnie w przypadku pogarszającej się sytuacji finansowej klienta;
- kryteriów własnych banku stosowanych przy przewidywaniu przyszłego ryzyka finansowania kredytobiorcy, czyli wyniku finansowego i jego wpływu na kapitały kredytobiorcy, stopnia pokrycia kredytów z kapitałów własnych kredytobiorcy, stopnia pokrycia należnych bankowi odsetek od kredytów, stopnia pokrycia pasywów bieżących z aktywów bieżących.

Kryteria te stosuje się w dwóch przedziałach czasowych - w odniesieniu do przeszłości, bazując na danych sprawozdawczych oraz w odniesieniu do przyszłości - w okresie wykorzystania kredytu i jego spłaty.

Monitoring portfela kredytowego polega na obserwacji i przeglądzie wszystkich kredytów udzielonych przez bank pod kątem zaangażowania w daną branżę, podziału kredytów na kredyty dla osób fizycznych i osób prawnych, podziału kredytów na kredyty złotowe i kredyty dewizowe, podziału kredytów na kredyty obrotowe i kredyty inwestycyjne, podziału kredytu według grup ryzyka w celu uniknięcia nadmiernej koncentracji.

Postępowanie banku wobec kredytobiorcy, znajdującego się w kryzysie, ma duży wpływ na jego bieżące funkcjonowanie i szansę przetrwania. W przypadku pojawienia się oznak kryzysu u kredytobiorcy oraz zagrożenia spłaty kredytu bank, w celu uniknięcia strat, musi dokonać wyboru jednego z wielu wariantów zachowania się wobec dłużnika.

Polecenia i pytania kontrolne

1. Co to jest monitoring kredytowy?
2. Jakie znaczenie ma monitoring kredytowy dla banku?
3. Co to jest współczynnik wypłacalności?
4. Podstawy prawne naliczania rezerw celowych.
5. Co jest podstawą naliczania rezerw celowych?
6. Jakie instrumenty pomniejszają kwotę rezerw celowych?
7. Co to jest klasyfikacja należności kredytowych?
8. Co wchodzi w skład zobowiązań pozabilansowych banku?
9. Jakie są wysokości rezerw celowych w poszczególnych grupach ryzyka kredytowego?
10. Czym różni się grupa pod obserwacją od grupy normalnych należności kredytowych?
11. Jakie są sposoby ograniczania nadmiernej koncentracji kredytów?
12. Jaką rolę pełni inspektor kredytowy w procesie monitorowania kredytu?
13. Na czym polega monitoring portfela kredytowego?
14. Sposoby niwelowania nadmiernej koncentracji portfela kredytowego.

16. ODZYSKIWANIE WIERZYTELNOŚCI BANKU Z TYTUŁU UDZIELONEGO KREDYTU

16.1. Windykacja wierzytelności

W przypadku kryzysu kredytobiorcy i powstania tzw. trudnego kredytu bank ponosi potrójne konsekwencje kosztowe, a mianowicie koszty nie spłaconej części kredytu, koszty utrzymywania rezerw celowych oraz skutki zwiększenia podstawy do opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych w przypadku, gdy rezerwy celowe nie zostaną uznane za koszt uzyskania przychodów.

W sytuacji powstania trudnego kredytu możliwe są następujące sposoby zlikwidowania problemu:

- restrukturyzacja zadłużenia,
- przejęcie długu przez inne przedsiębiorstwo lub przystąpienie do długu,
- sprzedaż wierzytelności,
- wszczęcie postępowania egzekucyjnego,
- zainicjowanie wszczęcia likwidacji lub upadłości.

Podjęcie decyzji w tym zakresie poprzedzone jest analizą dotychczasowego zachowania klienta, efektów jego funkcjonowania, pozycji na rynku, oceną możliwości wyjścia z kryzysu.

W przypadku niespłacenia w terminie wierzytelności wobec banku (kredytu lub raty kredytu) niespłacona kwota zadłużenia w dniu następnym jest przenoszona na rachunek zadłużenia przeterminowanego. Jeżeli dłużnik nie spłaci powstałego zadłużenia bank w określonym czasie (najczęściej 14 dni) od upływu terminu spłaty rozpoczyna postępowanie windykacyjne. Przez windykację wierzytelności należy rozumieć podejmowanie czynności zmierzających do zwrotu udzielonych i nie spłaconych w terminie kredytów oraz innych należności wynikających z umów, wraz z odsetkami i kosztami obsługi umowy. Czynności windykacyjne powinny być poprzedzone upomnieniem przedsądowym lub przedegzekucyjnym.

Upomnienie polega na wystaniu do dłużnika i poręczycieli wezwania do natychmiastowej zapłaty, w którym informuje się zainteresowane strony, że w razie nieuregulowania długu sprawa zostanie skierowana na drogę sądową lub przekazana do postępowania egzekucyjnego.

Na podstawie ksiąg banku lub innych dokumentów, związanych z wykonywaniem czynności bankowych, bank ma prawo wystawiania bankowych tytułów egzekucyjnych, w których jest oznaczony bank wystawiający ten tytuł i bank, na rzecz którego egzekucja ma być prowadzona, dłużnik zobowiązany do zapłaty, wysokość zobowiązań dłużnika, wraz z odsetkami i terminami ich płatności, data wystawienia oraz oznaczenie czynności bankowej, z której wynikają roszczenia. Bankowy tytuł egzekucyjny powinien mieć pieczęć wystawiającego banku i podpisy osób uprawnionych do działania w imieniu banku.

Egzekucja wierzytelności odbywa się według wyboru banku w trybie określonym w kodeksie postępowania cywilnego - za pośrednictwem komornika sądowego, bądź w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym w administracji - za pośrednictwem komornika skarbowego (Urzędu Skarbowego).

Bankowy tytuł egzekucyjny może być podstawą egzekucji, prowadzonej według przepisów kodeksu postępowania cywilnego, po nadaniu przez sąd klauzuli wykonalności. Wniosek banku o nadanie klauzuli wykonalności sąd rozpoznaje niezwłocznie, najpóźniej w ciągu 3 dni od dnia jego złożenia. Po nadaniu klauzuli wykonalności bank występuje z wnioskiem do komornika sądowego w trybie egzekucji.

Z tytułu prowadzonej w trybie administracyjnym egzekucji bank ma obowiązek wniesienia opłaty komorniczej na rzecz urzędu skarbowego w wysokości 2% od sumy wierzytelności ściągniętych w trybie egzekucji.

Egzekucję wierzytelności bank prowadzi solidarnie w stosunku do majątku dłużnika i poręczycieli. Wpływy z egzekucji są zaliczane w pierwszej kolejności na spłatę kosztów i odsetek, a dopiero w następnej kolejności - na spłatę rat kredytu.

15.2. Restrukturyzacja zadłużenia

Bank może podjąć próbę restrukturyzacji zadłużenia, jeżeli uzna, że kredytobiorca ma szansę na rozwój, jeżeli posiada strategię działalności i jeżeli wierzyciele będą skłonni do obniżenia zadłużenia.

Kredytobiorca ma obowiązek przedłożenia bankowi programu restrukturyzacji, który zostanie przez bank zaopiniowany.

Program restrukturyzacji powinien zawierać następujące elementy:

- diagnozę aktualnego stanu przedsiębiorstwa;
- określenie celów działalności;
- wybór strategii restrukturyzacji w obszarze marketingu, organizacji, restrukturyzacji finansowej, restrukturyzacji inwestycyjnej i restrukturyzacji zadłużenia;
- projekcje finansowe (prognozę sprzedaży, kosztów i wyniku finansowego, przepływów gotówkowych, sytuacji majątkowej, analizę wrażliwości);
- wdrożenie programu restrukturyzacji.

W praktyce występują dwa sposoby prawne przeprowadzania restrukturyzacji zadłużenia w banku:

- umowa cywilna między stronami,
- postępowanie układowe.

Umowa cywilna zawierana jest zgodnie z kodeksem cywilnym między dwiema stronami - kredytobiorcą, czyli dłużnikiem i bankiem, czyli wierzycielem.

Zasady postępowania układowego określa Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, z października 1934 r., Prawo o postępowaniu układowym.

Z żądaniem otwarcia postępowania może wystąpić ten, kto zaprzestał płacenia długów (dłużnik) na skutek wyjątkowych, niezależnych od niego, okoliczności.

W celu przeprowadzenia postępowania układowego dłużnik składa wniosek do właściwego sądu gospodarczego wraz:

- z propozycjami układowymi,
- z bilansem oraz rachunkiem zysków i strat,
- z wyciągiem z odpowiedniego rejestru sądowego,
- ze spisem wierzytelności i kwot oraz wierzytelności nie objętych układem,
- z wykazem udzielonych przez dłużnika gwarancji i poręczeń,
- z wykazem otrzymanych tytułów egzekucyjnych.

Z postępowania układowego są wyłączone następujące wierzytelności:

- podatkowe,
- z tytułu ubezpieczeń społecznych,
- z tytułu płac,
- renty, dożywocia i alimenty,
- należności zabezpieczone zastawem i hipoteką (z wyjątkiem hipoteki założonej w ostatnim miesiącu przed otwarciem postępowania układowego).

Prawo zakłada następujące propozycje układowe:

- odroczenie spłaty długu,
- rozłożenie spłaty na raty,
- zmniejszenie spłaty (umorzenie części długu),
- określenie zabezpieczenia wykonania zobowiązań układowych.

Mogą pojawić się także propozycje przekształcenia dłużnika, w całości lub w części, w spółkę oraz fuzji lub segmentacji dłużnika z ewentualnym przyznaniem wierzycielom akcji lub udziałów.

Po otwarciu postępowania układowego dłużnik nie może bez zgody nadzorca sądowego rozporządzać majątkiem, nie może dokonywać spłaty długów, nie może wszcząć lub prowadzić egzekucji.

Po sprawdzeniu wierzytelności sędzia-komisarz zwołuje zgromadzenie wierzycieli z udziałem dłużnika w celu przyjęcia układu. Układ zostaje przyjęty większością głosów, przy czym większość musi reprezentować $\frac{2}{3}$ ogólnej sumy wierzytelności.

Zawarty układ podlega zatwierdzeniu przez sąd i obowiązuje wszystkich wierzycieli.

Polecenia i pytania kontrolne

1. Co oznacza pojęcie „trudny kredyt”?
2. Co to jest windykacja?
3. Jakie są sposoby przeprowadzania windykacji?
4. Na czym polega egzekucja wierzytelności?
5. Co to jest bankowy tytuł egzekucyjny?
6. Kiedy bank podejmuje działania w zakresie restrukturyzacji zadłużenia?
7. Sposoby przeprowadzania restrukturyzacji zadłużenia.
8. Etapy postępowania układowego.
9. Podstawowe wymogi postępowania układowego.
10. Co mogą zawierać propozycje układowe?

LITERATURA

1. Baka W., 1998, Bankowość centralna, Funkcje-metody-organizacja, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa.
2. Baka W., 1998, Rola banków w rozwoju systemu finansowego w Polsce, Prawo Bankowe nr 3, s. 42-53.
3. Biuletyn Prawny 1997, nr 12.
4. Borkowska M., 1992, Wykorzystywanie weksli do rozliczeń i zaciągania kredytów, Akademia Ekonomiczna, Wrocław.
5. Buschgen H.E., 1997, Przedsiębiorstwo bankowe, Poltext, Warszawa.
6. Dziawgo D., 1998, *Credit rating*. Ryzyko i obligacje na międzynarodowym rynku finansowym, PWN, Warszawa.
7. Dyrektywa Bankowa 77/780/EEC z 12 grudnia 1977r w sprawie koordynacji ustaw, rozporządzeń i innych przepisów administracyjnych związanych z podejmowaniem i prowadzeniem działalności przez instytucje kredytowe.
8. Dyrektywa 89/299/EEC z dnia 17 kwietnia 1989 r. w sprawie funduszy własnych banków.
9. Dyrektywa 89/647/EEC z dnia 18 grudnia 1989 r. w sprawie współczynnika wypłacalności instytucji kredytowych.
10. Dyrektywa 94/19/EEC z dnia 30 maja 1994 r. w sprawie systemów gwarantowania depozytów.
11. Dyrektywa 91/308/EEC z dnia 10 czerwca 1991 r. w sprawie ochrony systemu finansowego przed wykorzystywaniem go do celów prania pieniędzy.
12. Dyrektywa bankowa 89/646/EEC z dnia 15 grudnia 1989 r. w sprawie koordynacji ustaw, rozporządzeń i innych przepisów administracyjnych związanych z podejmowaniem i prowadzeniem działalności przez instytucje kredytowe.
13. Dyrektywa 86/635/EEC z dnia 8 grudnia 1986 r. ustalająca zasady sporządzania rocznych sprawozdań finansowych i sprawozdań skonsolidowanych przez banki i inne instytucje finansowe.
14. Dyrektywa 93/6/EEC z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie adekwatności kapitału firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych.
15. Dyrektywa 92/121/EEC z 21 grudnia 1992 r. w sprawie monitorowania i kontroli koncentracji ryzyka kredytowego instytucji kredytowych.
16. Dyrektywa 92/30/EEC z 6 kwietnia 1992 w sprawie nadzoru skonsolidowanego.
17. Grabczan W., 1994, Jak przezwyciężyć trudne kredyty, Twigger, Warszawa.
18. Grabczan W., 1996, Zarządzanie ryzykiem bankowym, Fundacja Rozwoju Rachunkowości, Warszawa.
19. Heropolitańska I., Borkowska E., 1995, Kredyty o gwarancje bankowe, Twigger, Warszawa.
20. Heropolitańska I., 1996, Zabezpieczanie wierzytelności banku, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa.
21. Jaworski W., 1994, Bankowość. Podstawowe założenia, Poltext, Warszawa.
22. Jaworski W., Krzyżkiewicz Z., Kosiński B., 1995, Banki. Rynek-operacje-polityka, Poltext, Warszawa.
23. Jaworski S., Tokarczyk M., 1993, Bezpieczeństwo obrotu w transakcjach handlu zagranicznego, Info-Trade, Gdańsk.

24. Kasprzak R., 1998, Rynek pieniężny w działalności banków. In: Współczesny bank, praca zbiorowa pod red. W.L. Jaworskiego, Poltext, Warszawa.
25. Krzyżkiewicz Z., 1996, Operacje bankowe. Rozliczenia i ewidencja, Poltext, Warszawa
26. Krzyżkiewicz Z., 1995, Podręcznik do nauki bankowości, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa.
27. Leksykon bankowy, 1994, Edytor S.A., Warszawa.
28. Mayland P.F., 1998, Ocena i kontrola ryzyka kredytowego bankowych usług operacyjnych, PWN, Warszawa.
29. Materiały szkoleniowe Gdańskiej Akademii Bankowej, 1996, Gdańska Akademia Bankowa, Gdańsk.
30. Mc Naughton D., 1995, Zarządzanie nowoczesnym bankiem w okresie zmian. Efektywne zarządzanie zmianami, Fundacja Warszawski Instytut Bankowości, Warszawa.
31. Oceny Komisji Europejskiej z „Agendy 2000”, 1997, Biuletyn Bankowy nr 8, s. 4-6.
32. Patterson R., 1995, Poradnik kredytowy dla bankowców, Twigger, Warszawa.
33. Pietrzykowski W., Wolniewicz W., 1994, Prawne formy zabezpieczania kredytów, Akademia Ekonomiczna, Poznań.
34. Rajczyk M., 1992, Banki komercyjne. Produkty-finance-organizacja, [b.w.], Katowice.
35. Raport o inflacji, 1998, Bank i Kredyt nr 7-8, s. 4-43.
36. Ryżewska S., 1996, Bankowa analiza przedsiębiorstwa dla potrzeb ryzyka kredytowego, Twigger, Warszawa.
37. Solarz J.K., 1993, Rozwój systemów bankowych, Zarządzanie i finanse, Warszawa.
38. Studium bankowości, 1997, praca zbiorowa pod red. R. Wierzyby, Gdańska Akademia Bankowa, Gdańsk.
39. Świderski J., 1998, Finanse banku komercyjnego, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa.
40. Uchwała nr 13/98 Komisji Nadzoru Bankowego z 22.12.1998 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, Dziennik Urzędowy NBP 1998 nr 29.
41. Ustawa o Narodowym Banku Polskim, Dz U 1997 nr 140.
42. Ustawa Prawo bankowe, Dz U 1997 nr 140.
43. Wąsowski W., 1993, Rozliczenia bankowe (system Krajowej Izby Rozliczeniowej), Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa.
44. Wilmańska-Sosnowska S., 1994, Kredyt bankowy w strategii finansowania przedsiębiorstw w okresie transformacji gospodarki, Bank i Kredyt nr 7, s. 12-21.
45. Współczesny bank, 1998, praca zbiorowa pod red. W.L. Jaworskiego, Poltext, Warszawa.
46. Wyszomirski T., 1990, Spółdzielczość oszczędnościowo-pożyczkowa w obsłudze finansowej wsi, Spółdzielczy Instytut Bankowości, Warszawa.
47. Załącznik XIIc Układu Europejskiego.
48. Zawada K., 1991, Umowa przelewu wierzytelności, Akademia Ekonomiczna, Kraków.
49. Zawadzka Z., 1996, Zarządzanie ryzykiem w banku komercyjnym, Poltext, Warszawa.
50. Zatyb G., 1994, Funkcjonowanie rynku pieniężnego w Polsce, Zarządzanie i Finanse, Warszawa.

OPRACOWANIE EDYTORSKIE

mgr Alicja Berner

SKŁAD I ŁAMANIE

dr Paweł Stodkowski

WYDAWNICTWO AKADEMII ROLNICZEJ W SZCZECINIE

Wydanie I. Nakład 700 egz. Ark. wyd. 9,0. Papier drukowy kl. III, format B-5.
Oddano do druku w styczniu 2001 r. Druk ukończono w styczniu 2001 r.
Zamówienie AR-4835/2/700/2001

Wykonano w Dziale Poligrafii Akademii Rolniczej w Szczecinie

C 38845

ISBN 83-87327-98-0